

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 4

АПРИЛ 1953

ГОДИНА V

Генерал-мајор **ПЕТАР ТОМАЦ***

СТРАТЕГИЈА И ГЕОГРАФИЈА

I

Обично се каже да се у 18 веку придавало сувише значаја географским објектима. Тачно је да су у доба Апсолутизма избегавани решавајући тактички судари, да су циљеви операција били магацини, градови, тврђаве, покрајине, а не жива сила противника. Али се ово не може да објасни — као што се често чини — само погрешним идејним ставом према ратној вештини. Људи Просвећености нису били без духа, а међу њима је било даровитих војника, као Марлборо и Фридрих II. Код њих, као и код неких других њихових мање значајних савременика, пробија се местимично тежња да непријатељска војска буде главни објект операције — није ли Марлборо 1704 извршио марш из Фландрије чак у Баварску, да би заједно са принцом Евгенијем Савојским тукао уједињене Французе и Баварце код Бленхајма? И у теорији има у то доба акцената будуће епохе. Али, у свему, стваралачка снага теоретичара и практичара, писаца и војсковођа, била је спутана ограничењима времена. Феудално-апсолутистичке професионалне војске су биле мале, нерашчлањене и непокретне, сувише скупе да би се олако могле стављати на коцку у крвавим сударима; њихов борачки састав био је сувише непоуздан и наклоњен бекству да би се могле слободно кретати у свако доба дана и по сваком терену; магацински систем их је везивао за одређене тачке и комуникације, а у вечитој борби између оруђа одбране и напада, 18 век је био изразито на страни одбране. Војске апсолутних монархија су често немоћно лежале пред положајима које нису могле савладати, а

*) У сарадњи са пуковницима Радованом Соколом и Томиславом Чуљатом.

које нису могле ни обићи без велике опасности по сопствену сигурност. Оне нису могле продрети дубоко у непријатељску земљу, јер својим slabим ефективима просто нису биле у стању да контролишу велике просторије, а ни да осигурају дугачке комуникациске линије. Упади у непријатељску земљу, када их је било, више су личили на рејдове него на инвазије. Тако су стратeгиски циљеви морали да буду географски ограничени, а услед тога били су ограничени и политички циљеви рата¹⁾.

Француска револуција је у доброј мери ослободила ратну вештину географских стега. Револуционарне војске су много веће и покретљивије (јер им систем реквизиције даје већег маха); оне носе мање пртљага и брже маршују, а и вођство им је смелије; добро су рашчлањене па се могу делити и покрити већу површину; тактика им је погоднија, не гуши револуционарни елан у крутим линијама и изразито је офанзивна; губитке не треба претерано жалити, јер општа војна обавеза даје онолико регрута колико је потребно, а ови се могу брзо обучити новој упрошћеној тактици; револуционарне идеје претходе револуционарним армијама, отварајући им многа врата. Није чудно, дакле, да се ратиште нагло проширило у све стране.

Међутим, требало је времена да се војсковође ослободе тираније географских објеката. Идеје, које су настале у старим материјалним условима, живеле су још дуго по закону инерције. Енгелс оправдано пребацује Карноу да је у ратовима 1793—94 сувише расцепкао француску војску не би ли заштитио све своје, а угрозио све непријатељеве географске субјекте²⁾. У походу 1799 године обе се стране (континенталне силе Друге коалиције и Француска) рву око Тирола и Швајцарске, сматрајући их бастioniма који тобоже стратeгиски владају долином Дунава и Поа. Тако је те године француска Дунавска армија, под генералом Журданом, имала само да затвори тиролске дебушеје. У овом француском плану налазила се, наравно, и идеја да се туче непријатељска снага која се буде нашла на путу, али ако је та снага незнатна, онда су такви географски циљеви „само у неком односу према главном циљу, а не главни циљ“³⁾.

Нагло ширење ратишта је одједном открило велике недостатке у познавању географије и топографије. Жомини нам сведочи да се армија генерала Мороа 1796 изненадила питомошћу и пролазношћу Шварцвалда. Зато, није чудо што у то доба почиње систематско прикупљање топографских и географских података и издавање карата за војне потребе⁴⁾. То су били још сасвим суви, физички или стати-

¹⁾ W. Rüstow даје прилично јасну слику о утицају који се у ратној вештини придавао земљишту у другој половини 18 века (Die Feldherrnkunst des 19 Jahrhunderts, Цирих, 1867).

²⁾ У чланку „Могућности и предуслови рата Свете алијансе против Француске 1852“, Енгелс, „Изабрана војна дела, I“, издање Војно-издавачког завода „Војно дело“, Београд, 1953, стр. 460.

³⁾ Clausewitz, Die Feldzüge von 1799, I, стр. 62. Види: Horsetzky, Feldzüge in Europa, стр. 111—129.

⁴⁾ Почети чувеног аустриског Војногеографског института бележе се 1800 године, мада се под тим именом јавља тек 1817.

стички подаци, а у најбољем случају повезани описи вероватних војшта у којима се истичу природне или вештачке препреке. Био је то добар основ војне географије, нове војнонаучне дисциплине, која се јавља некако у исто време када су Хумболт и Ритер постављали научне основе општој географији, али однос између географије и стратегије оног времена не можемо наћи у теорији, па га морамо потражити у операцијама.

*

Наполеон је искористио могућности које је створила Револуција више него иједан војсковођа његове епохе. Он се заиста у доброј мери ослободио географских ограничења која су спутавала његове претходнике. Већ у првом походу (1796/97) он је у неку руку користио географију, угрозивши Беч тежим и обилазним путем и изнудивши решење рата помоћном војском на помоћном правцу. Нису га могли зауставити ни Алпи ни Апенини, али га је тврђава Мантова задржала 7 месеци под својим зидинама, јер ју због слабих својих ефектива није могао мимоићи. Касније, када је располагао већим војскама, није га више могла задржати ниједна тврђава (отпор Данцига 1807 био је безначајан). А када је 1797 стигао до Леобена, био је очигледно преслаб, јер је већи део војске морао да распарча за осигурање своје дугачке комуникациске линије, па се поставља питање да ли би могао да настави марш за Беч да уплашени Аустријанци нису пристали на примирје. У Леобену је Бонапарта стигао стварно на границу простора којим је могла да овлада војска оне величине којом је тада располагао.

Експедиција у Египат (1798) такође показује да ангажоване снаге нису биле у сразмери са простором, а затим, да се овакве прекоморске операције нису могле изводити без превласти на мору. Битке у облику каре (carré), које су Французи тукли у Египту, типичне су када мале војске гута велики, једноличан и тактички индиферентан простор, као што су пустиње. Нешто раније се и Суворов тукао у сличним порецима у степама југа Русије.

Године 1800 је изгледало да ће се поновити 1797, да ће се поново решити рат на помоћном правцу. Бонапартин прелаз преко Алпа и битка са обрнутим фронтovima код Маренга, који су доиста најупадљивији догађаји ове ратне године, донели су Првом конзулу и свеже ловорике, али ипак нису бацили Аустријанце на колена, јер победа код Маренга није могла да буде искоришћена у правцу Беча као три године раније. Била је потребна Мороова победа на главном правцу код Хоенлиндена, па да се Аустрија натера на мир.

Наполеон је својом великом, добро организованом, целисходно рашчлањеном и покретљивом војском ефикасне тактике, могао да тражи решење рата тактичким сударима главних снага, ослободивши се турства многих географских објеката, који су дотле сматрани несавладивим препонама. Али се није могао ослободити географије. Његове операције се одигравају на географским просторијама које привлаче обе стране посебним својим карактеристикама, а неке гео-

графске препреке су биле јаче од њега. На пример, 1805 године, његов план за инвазију Енглеске био је осуђен оног тренутка када је пропао покушај француске флоте да задобије контролу над Каналом, дакле, пре но што је остварена Трећа коалиција. Нелсонова победа код Трафалгара је касније само потврдила енглеску превласт на мору. Дакле, Наполеон је 1805 кренуо против својих копнених непријатеља, Аустријанаца и Руса, када је већ био начисто да се инвазија Енглеске не може извршити. Њихов улазак у рат дао му је прилику да се на бриљантан начин извуче из неостварљивог предузећа у које се био уплео. Отада он више неће ни покушати да изађе из континенталних оквира. Његова ће стратегија бити искључиво континентална. Настојаће да овлада читавим Континентом и да га затвори енглеској трговини.

У походу 1805 Наполеоново тежиште је изразито на Дунавском војишту. Готово сва његова војска је на најкраћем правцу Париз — Беч, док су Аустријанци упутили своје главне снаге у Италију, не водећи много рачуна о географско-стратегиским императивима. Они су можда очекивали да ће се и Наполеон појавити лично у Италији као 1796 и 1800 године, а хтели су да поврате и богате италијанске покрајине које су изгубили после Маренга. Савезници су, усто, извршили две далеке диверзије, против Хановера и Напуља, које је Наполеон сасвим напустио да би се јаче груписао. Тако је, упркос апсолутној подређености (250.000 : 350.000), на главном војишту постигао релативну надмоћност (200.000 : 150.000). Било је касно када су Аустријанци увидели своју грубу географско-стратегиску грешку; катастрофа код Улма, пад Беча, па и аустро-руски пораз код Аустерлица, одиграли су се пре него што је војска из Италије стигла на север. Али је простор развукао и Наполеона, тог великог мајстора за дејства груписаним снагама; код Аустерлица је успео да прикупи свега 65.000 људи, а све остало је отишло на осигурање комуникација и позадине. Аустерлиц је била крајња источна тачка до које је Наполеон могао продрети са снагама којима је тада располагао.

Ратови 1806/7 и 1812/15 одигравали су се и решавали на северној европској низији, на линији Париз — Берлин — Москва. На тој низији се и завршила Наполеонова епопеја. Рат 1809 решио се као 1805 на Дунавском војишту. Операције на Пиренејском Полуострву од 1808 до 1814 су изразито периферијалне; у односу на главне догађаје имају карактер диверзија. Стварно, напори Шпанаца, Португалаца и Енглеза нису могли спречити Наполеона да 1809 поново обори Аустрију, а 1812 да баца на Русију скоро 600.000 људи.

„Велика армија“, највећа коју је дотле свет икад видео, у рукама можда најдаровитијег војсковође свих времена, пропала је у Русији, јер је прешла извесне границе које је географија тада постављала ратоводству. Предубоко се зарила у пространу земљу, ретко насељену и сиромашну, где је противник могао ефикасно да примени стратегију „табуле разе“ и бесконачног повлачења, врло сличну оној коју је на истом простору тако успешно применио Петар I пред Карлом XII (1708), а много раније и Скити пред Даријем I (око 512 пре н.е.). Велика Сарматска Низија одбранила се, дакле, од тројице

славних војсковођа у размаку од 2.000 година, али су је у међувремену коњаници Истока савлађивали како су хтели.

У свему, у операцијама Наполеонове епохе на Континенту уочавамо извесне географско-стратемске константе: када је Француска ратовала против Аустрије и њених савезника, али без Пруске, тада су се главна дејства изводила у Јужној Немачкој, долином Дунава, а помоћна у Ломбардији и Венецији, док су операције у Тиролу и Швајцарској само служиле за осигурање бокова према северу и југу, а када је и Пруска била у рату, онда се тежиште померало на север, у северну европску низију; тада се на Североевропској низији решавала судбина Европе, при чему су престонице биле важни стратемски објекти. Ипак, значај ових географских константи је само релативан: видели смо да је Бонапарта 1797 изнудио решење на повољном правцу из Италије; док је претња Бечу 1797 била довољна да се реши рат са Аустријом, дотле 1805 и 1809 није био довољан чак ни његов пад; пад Париза је значао пад Наполеона, али пад Берлина (1806) и Москве (1812) није решио рат са Пруском, односно Русијом. То значи да су стратемске ситуације, поред географских, решавали и други елементи — материјални и психички; на пример, простор не би много користио Русима 1812 да нису решили да се туку док завојевача не избаце из земље.

Сасвим је природно да су теоретичари Наполеонове ратне вештине, Жомини и Клаузевиц, посматрали везу између стратегије и географије сасвим континентално. Они се, заједно са Лојдом, као претечом, могу сматрати и оснивачима војне географије. Али је нису посматрали једнако, Жомини, тај методичан, рационалан и помало догматичан дух, настојао је да операције систематизује у земљишту. Целину територије на којој се две противничке силе могу сударити он назива *ратиштем* (*théâtre de la guerre*), које се, по његовом мишљењу, може протезати на обе хемисфере, без икакве идејне или стратемске везе. Изгледа да су непријатељства, фактична или могућна, једини критеријум. Али, континентално ратиште или *војиште* (*théâtre des opérations*⁶⁾ опредељује стратемска мисао, јер „војиште обухвата сву територију коју војска хоће да заузме и ону коју има да брани“.⁷⁾ Ако више армија дејствују према истом објекту, онда је војиште *опште*, а ако свака од њих дејствује према своме посебном објекту, онда су војишта *посебна*. Посебно војиште он назива и *зоном општег војишта*, али одмах затим каже да свако војиште има своје *оператемске зоне* (*zones d'opérations*) које чине оне просторије које војска⁸⁾ пређе ради постигнућа одређеног циља, било да ради самостално, било да своје покрете комбинује са другим помоћним војскама; те оператемске зоне, дакле, нису ништа друго него војишта његове сопствене дефиниције. Свака од ових Жоминијевих зона има више оператемских праваца; оператемске правце обележавају „важне линије

⁶⁾ Назива га још и *échiquier stratégique* и *échiquier des opérations*.

⁷⁾ *Преглед ратне вештине*, стр. 95.

⁸⁾ Под „војском“ треба овде схватити самосталне армије оног времена од више корпуса или самосталних дивизија.

које спајају поједине одлучујуће тачке на ратишту⁹. Али ту смо већ зашли у домен оператике која се, како знамо, тада није одвајала од стратегије. Но, без обзира на педантерију која је својствена његовој школи, Жоминијев покушај да створи војногеографске појмове претставља израз очигледне потребе, јер се географија иначе не би могла ставити у службу стратегије. Само се данас више нико неће сложити са Жоминијевим апстрактним или идеалистичким методом који не води рачуна о створу земљишта. По њему „свако војиште, исто онако као и сваки положај војске, има само један центар и два крила“¹⁰). Он је у једном свом ранијем раду¹⁰) сматрао операциску зону као поље са четири стране, од којих две заузимају противничке војске, и да се сав задатак команданта састоји у томе да правилним избором операциских праваца заузме три стране тог четвороугаоника, после чега ће противник бити поражен или принуђен да напусти операциску зону. Он је и касније¹¹) истицао да војске напуштају своје војиште само ако су опкољене са три стране. Жомини је, слично теоретичарима 18 века, сматрао да водити рат значи освојити непријатељску територију постепеним савлађивањем операциских зона.

Клаузевиц је много боље прилагодио своје војиште (Kriegstheater) земљишту: војиште је део ратишта (Kriegsraum) који има заштићене бокове тврђавама, великим земљишним препрекама или великим простором; такав део ратишта није индиферентан део целине, већ мала целина за себе, изложен, дакле, само посредном утицају промена које наступају на осталом ратишту; војишта су међусобно толико независна да се једновремено на једном може наступати, а на другом отступати, на једном бити у офанзиви, а на другом у дефанзиви; то је целина која се може свести на једно тежиште. Помоћу појма о војишту Клаузевиц дефинише и армију: то је она маса оружаних снага која дејствује на једном војишту; ако стицајем прилика има више армија на истом војишту, онда оне морају да буду под једном командом. Помоћу војишта Клаузевиц објашњава и појам похода (Feldzug): то је низ догађаја на једном војишту. Супротно Жоминију, за Клаузевица је заузимање територије само другостепени циљ; главни циљ је уништење непријатељске оружане снаге; то су два супротна интереса — ми бисмо данас рекли два дела дијалектичке целине — од којих један (држање територије) тражи да се војска подели, а други (удар на тежиште непријатељске моћи) да се прикупи. Супротно „доктринарима“ или „позитивистима“, Клаузевиц не придаје апсолутну вредност географским објектима¹²); он признаје да се може говорити о *кључу земље* у смислу области без чијег се заузимања

⁹) *Преглед ратне вештине*, стр. 209—210; подвучено у оригиналу.

¹⁰) *Traité des grandes opérations militaires* (прво издање, 1804; четврто, Париз, 1851, II, стр. 279).

¹¹) *Преглед ратне вештине*, стр. 95

¹²) Жомини је изричито говорио о сталним стратегиским тачкама, побивајући супротна гледишта која су им давала релативну вредност у односу на изабране операциске правце. (Види *Преглед ратне вештине*, стр. 104). Надвојвода Карло наглашава да само природа, положај и састав ратишта одређују стратегиске тачке, дакле, не војска и њене операције. (*Ausgewählten Schriften*, Беч, 1893, стр. 240).

не смемо усудити да продремо у њену дубину, али одмах додаје да се из овог појма не може извући много корисних закључака; врло оштро побија појам *кључ земље*, као преставу о *тачкама* које одлучују о поседу целине, а посебно се обара на теорије о *кључном земљишту* у виду централног била или развођа. Клаузевиц нема најповољније мишљење о одбранбеној вредности стратемских баријера, као што су велике реке и планине, али, ипак, не тврди да би Шпанија била јача без Пиренеја, а Италија без Алпа; он само сматра да би шпанска војска, која се осећа довољно јаком за одлучујућу битку, учинила боље да се групише иза Ебра него да се распореди на петнаест прелаза Пиренеја и да би италијанска војска на Алпима била савладана од сваког одлучног противника, док би на равници код Торина имала много веће шансе. Неповећење према географско-стратемским баријерама Клаузевиц објашњава лакоћом којом се пробијају дугачке одбранбене линије, али из оваквог гледања продира основни став Клаузевицеве стратегије, логички изведене из Наполеонових ратова и материјалних услова епохе, да се решење постиже само тактичким сударима главнина груписаних на узаном простору, другим речима, уређеним биткама класичног типа.

*

Теорија стратегије је остала континентална још дуго времена после Жоминија и Клаузевица. Велики ратови водили су се искључиво у Европи, а прекоморске експедиције и колонијални ратови били су стратемски безначајни. У сваком случају, они нису много заинтересовали теорију. Са континенталног гледишта се посматрала и географија, али све шире и шире, уколико су војске бивале покретљивије и веће и уколико се саобраћајна мрежа више развијала. Сада су у питању целе државе, њихов топографски и хидрографски створ, њихов међусобни географски положај и топографска природа њихових граница. Сада се у политичкој борби око граница често потржу и стратемски разлози.

Једна таква полемика око стратемског значаја граница доживела је Енгелсовом интервенцијом велики публицитет педесетих година прошлог века. Реагујући на све жешћу борбу италијанског народа за политичко јединство, коју нису могле утишати победе Радечког код Кустоце (1848) и Новаре (1849), угледни немачки генерали и политичари су тврдили да Рајну треба бранити на Поу, другим речима, да су Ломбардија и Венеција — тада аустриске покрајине — неопходна стратемска допуна Немачке¹³), јер би иначе цео њен јужни

¹³) У то време је Немачка била више географски него политички појам. Била је, уствари, скуп много суверених држава међусобно слабо повезаних у Немачком Савезу (Deutscher Bund) у коме су се водеће државе, Пруска и Аустрија, бориле за превласт. Али се политичко јединство Немачке осећало као стварност догледне будућности, па се узимало као готова чињеница када се говорило о немачким интересима. Разлике је било само у томе, што су националисти под уједињеном Немачком подразумевали и ненемачке земље којима је тада владала Аустрија, међу којима Ломбардију и Венецију, а Енгелс углавном само немачке етнографске границе.

бок био тобоже, откривен и отворен инвазији. Брошуром *По и Рајна*¹⁴⁾, Енгелс је детаљном географско-стратегиском анализом и згодним аналогјама доказао не само једностраност и апсурдност овог захтева, него је оборио и теорију „природних“ граница, тј. граница које се заснивају искључиво на војничким гледиштима и потребама великих или јачих, а уједно је погодио у срце дилетантизам и шарлатанство који су у тој материји почели да узимају маха.

Енгелсове брошуре *По и Рајна* и *Савоја и Ница*¹⁵⁾ претстављају најзначајније радове те врсте, који су публиковани у оно време. Ван свог историског места они данас заслужују пажњу више по методу него по резултатима. Резултати су нужно ограничени временом које се никад више не може вратити, али Енгелсов метод је и данас од интереса. Он широко захвата проблеме кроз конкретне ратне комбинације, али стратегиске закључке изводи из проучених тактичких и оперативних могућности. Он не губи из вида ни екстремне (најгоре) случајеве. Своје аргументе подупиरे ратним примерима чак из доба битке код Павије (1525), али се највише задржава на најновијој војној историји, управо на операцијама Радецког 1848/49. Али не стаје ни ту, него прати проблем кроз најновије етапе развоја војски и кроз перспективу блиске будућности. Све резонување подређује главним стратегиским правцима које одређују објекти од животне важности оба противника и погодност земљишта за операције већих маса. Нарочито се задржава на границама, њиховом створу, облику и фортификациском ојачању. Он енергично одбацује стратегиске користи ако су добивене неправедним повлачењем граница и плаћене мржњом оштећеног народа, сматрајући да се стратегиски утицај на туђе земљиште врши у првом реду сопственом унутрашњом јачином.

Ипак се треба задржати на неким Енгелсовим резултатима, било зато што их протекли век није потпуно оборио, било што претстављају занимљиве историске аспекте географско-стратегиских проблема који су и данас актуелни. На првом месту поменућемо однос Апенинског Полуострва према долини Поа или, прецизније, према некадашњој римској Цисалпиској Галији; при сваком успешном надирању са севера и истока — каже Енгелс — Италијанска армија се неизбежно ставља пред дилему да ли да бира своју операциску базу на Полуострву или у Пијемонту; другим речима, она се дивергентно цепа, па даје могућности противнику да је маневром по унутрашњим правцима туче по деловима; отуда, закључио је Енгелс, таква земља мора да има велика утврђења у рејону где може да буде стављена пред ту

¹⁴⁾ Објављена је у Берлину 1859, али је свакако писана пре но што је те године отпочео рат између Аустрије с једне и Француске и Пијемонта с друге стране. Види Енгелс „Изабрана војна дела, I“, издање Војно-издавачког завода „Војно дело“, Београд, 1953, стр. 391—425.

¹⁵⁾ Објављена 1860 после француско-пијемонтске победе над Аустријом 1859 (битке код Мађенте и Солферина), а поводом уступања Савоје и Нице Француској, која је, за узврат, предала Пијемонту (Италији) Ломбардију отету од Аустријанаца. У овој новој брошури Енгелс анализира стратегиски значај тих будућих француских покрајина. Види Енгелс, „Изабрана војна дела, I“, издање Војно-издавачког завода „Војно дело“, Београд, 1953, стр. 426—456.

дилему, а то је — нашто је раније указао и Вилизен — рејон долине Поа око ушћа Аде и Тичина. Неповољан облик италијанске северне границе ¹⁶⁾ Енгелс је такође уочио и дошао до закључка да Италијани не би могли да бране Ломбардију на отвореном пољу источно од реке Адице противу армије (немачке) која би наступала из Алпа, јер би иначе зашла у њихову позадину; истог је порекла његова идеја да Италијани не би могли наступати преко Соче у источном правцу док противничка (немачка) армија не буде одбачена иза Бренерског Превоја. Слично Клаузевицу, Енгелс не верује много у одбранбену вредност планина. Тактика у планини — каже он, захтева кретање у више колона, а када се једна пробије, онда је циљ обично постигнут; у планини се може кретати коњским стазама, а не само друмовима, што је доказао Суворов, који се према својим сопственим сликовитим речима пробио кроз Алпе руским бајонетима; слаже се сасвим са Наполеоном да у планини не треба никад тражити решење, па отуда закључује да одбрана планинске границе, као што је немачко-италијанска граница на Алпима, мора да буде офанзивна. На основу искустава последњих ратова, Енгелс указује да изоловани запречни форови, па чак и изоловане тврђаве, немају више много вредности, али подвлачи значај већих утврђених региона као што је био тада утврђени четвороугаоник Северне Италије (Мантова, Лењаго, Верона, Пескијера); најзад, наглашава слабост северне границе Француске, сматрајући Белгију њеном инвазионом капијом, па у вези с тим одобрава одлуку Француза, донесену у оно време, да утврде Париз упркос великој скепси стручњака који су сматрали да не служи ничему утврдити милионски град огромног пречника, који ће гутати читаве армије, а који нико неће моћи да снабдева.

*

У међувремену су железнице знатно измениле однос снага, времена и простора. У теорији је Фридрих Лист још 1833 указао на стратешки значај железница за Немачку и нагласио да би, захваљујући перфектном железничком систему, могла да маневрује унутрашњим правцима и да тако постане монолитна тврђава. У пракси су железнице одиграле извесну стратешку улогу 1859, у Америчком грађанском рату 1861—65 и у Пруско-аустријском рату 1866 године. Али, оне долазе до пуног изражаја тек у рату 1870/71, нарочито на немачкој страни. Одмах по завршеној мобилизацији¹⁷⁾ отпочели су концентрациски транспорти према француској граници на девет железничких линија, капацитетом 12 до 18 пари војних возова за 24 часа, према томе да ли су биле простог или дуплог колосека. Тако је за девет дана на граници већ било 300.000 људи спремних да отпочну операције. Али, железнице нису омогућиле само брзо пребацивање великих маса на

¹⁶⁾ Замишља се етнографска граница између Италије и уједињене Немачке.

¹⁷⁾ Мобилизација је трајала за севернонемачке трупе од 16 до 23 јула, а за јужнонемачке од 17 до 24 јула. Железнице су убрзале и мобилизацију.

границу, него и употребу великих маса уопште и њихов маневар.¹⁸⁾ Стратегија је сада мање спутана простором и мање зависна од извора са терена. Размахала се новим, снажним крилима, али јој ипак географија императивно указује да главним снагама треба дејствовати маневарским и равничастим правцима између Ардена и Вогеца, тј. правцем који спаја главне објекте — Париз и Берлин. Ма колико да су железнице дале маха операцијама, ипак их је Париз готово сасвим уочио; после Седана све се операције идејно свде око Париза; Французи бране Париз и покушавају да га ослободе блокаде, а Немци га нападају и спречавају деблокаду. Тако је Париз испунио предвиђање његових фортификатора која је и Енгелс очекивао. И простор је ограничио операције; Немци нису имали довољно снага да окупирају читаву земљу и да тако окончају рат.

Рат 1870/71 је изразито континенталан. Надмоћна француска флота није дошла до изражаја; није било времена да се организује и осети блокада, а није било ни могућности за десанте на немачку обалу. Француски морнари и морнарички топови бранили су Париз. И претходни рат 1866 је искључиво решен на копну, упркос победи Тетехофа над италијанском флотом код Виса. Па ни Енгелс није узео море као стратeгиски фактор приликом разматрања услова под којима би се водио рат између Француске (Италије) и Немачке.

У међувремену је парна машина револуционисала и поморску стратегију. Маханова доктрина је њена непосредна последица. Она је заснована на материјалним чињеницама, наиме, да је превоз морем великих терета на великим отстојањима лакши, бржи и јевтинији него копном. Због тога је из ње извучен уверљив закључак да је превласт на мору први услов светске превласти. Али парна машина није само изменила поморску стратегију, него ју је са копненом стратегијом повезала у светску целину. Није случајно да се баш у то време појављује Рацелова *Политичка географија*¹⁹⁾ која посматра државе у светским оквирима, као динамичне организме који се крећу у простору, а рат неизбежним аспектом географије.

Млађи Рацелов савременик, Мекиндер²⁰⁾ је још више збио свет у целину. Полазећи са становишта да је прошла ера географских открића и да свет сада чини „затворени систем“, где се судари између

¹⁸⁾ Према Бернту (*Berndt, Zahl im Kriege*) Французи су крајем јула имали под оружјем 250.000, а Немци 384.000 људи; средином новембра Французи 500.000, а Немци 425.000; после пада Париза и разоружања армије Бурбакија (почетак фебруара) Французи имају 534.000, а Немци 835.000 људи. Ако додамо губитке (код Француза 156.000 мртвих, 143.000 рањених и 720.000 заробљених, а код Немаца 28.000 мртвих и 101.000 рањених) долазимо до милионских цифара, првих у историји, ако се сложимо са модерном историографијом која је одбацила Ксерксову милионску армију о којој говори Херолт.

¹⁹⁾ *Friedrich Ratzel, Politische Geographië*, Минхен, 1923, (3 издање).

²⁰⁾ *Halford Mackinder, The Geographical Pivot of History*, *Geographical Journal*, vol. 23 (1904), стр. 421—444. За Мекиндерову теорију су од интереса и ови радови: *H. D. Newman, Mackinder Today* (*Royal Air Force Quarterly*, јан. 1952); *М. Ерл*, Творци модерне стратегије; *G. R. Crone, The men behind modern geography* (*The Geographical Magazine*, април, 1951); *L. M. Chassin, Géopolitique et marine de l'avenir, Revue de Défense Nationale*, авг.-сеп. 1948).

великих сила свуда одражавају, Мекиндер је подвргнуо испитивању услове светске превласти и дошао до закључка да је поморска сила у томе одиграла своју улогу. Убудуће — тврдио је он — одлучујућу реч ће имати копнена сила, управо највећа копнена маса глобуса или Евразија (Европа и Азија) у чијем се срцу налази стожер (*pivot*) или пространа област слива Арктичког Океана која је неприступачна поморској сили. Одавде су раније Номади — наставља Мекиндер — на својим брзим коњима непрекидно насртали у све стране на седелачке (ратарске) области, којима ипак нису могли трајно овладати, јер у брдовитим и пошумљеним крајевима нису могли да развију брзину, ту главну своју стратегиску предност; сада, трансконтиненталне железнице и колонизација из основа мењају те раније ретко насељене области, стварајући од њих географску базу, која, захваљујући могућностима дејства по унутрашњим правцима, добија централни стратегиски положај у свету. На рубу тог централног *стожера* — говори даље Мекиндер — налази се *унутрашњи полумесец* континенталних држава, а иза њега *спољни полумесец*, који сачињавају Велика Британија, Сједињене Државе и Јапан; када држава — *стожер* буде овладала *унутрашњим полумесецом*, биће у стању да сагради флоту и овлада остатком света, нарочито у случају ако се Немачка удружи са Русијом. Ову своју песимистичку визију Мекиндер је мало ублажио саветом поморским силама да створе мостобране у Француској, Италији, Египту, Индији и Кореји, који ће натерати *стожер-државу* да развије копнене снаге, што ће, тобоже, спречити да своје напоре сареди на море.

Ова Мекиндерова теорија је већ тада имала много слабих страна. Номаде Истока нису задржале планине и шуме него отпор на који су наишли. Док није било отпора, Мађари су лако прешли Карпате и настанили се у Подунављу, одакле су крстарили Европом како су хтели. Но, када су у Средњој и Западној Европи подигнути утврђени градови и организована оклопна коњица која је тактички била надмоћнија од номадских хорди, тада је дошао крај и мађарским рејдовима. Монголи су такође сузбијени мачем у бици код Валштата, а кроз наше земље су прохујали не дирајући у утврђене градове, који су за њих били неосвојиви. Уосталом, не види се чему ова Мекиндерова аналогија са Џингис Каном, ако му не служи као овештала поставка да се историја понавља. Битно је да је Мекиндер преценио потенцијал техничког напретка Русије, у чијем је саставу тај његов евразиски *стожер*, да је потценио супротност између Русија и Немаца, затим занемарио људски и технички потенцијал других народа, а савсим изгубио из вида отпор против завојевача. Он није водио рачуна ни о препрекама, као што су Хималаји, а и на унутрашње правце је гледао шематски, без обзира на отстојања и на потребно време за њихово савлађивање. Светски стратегиски проблем посматрао је чисто геометриски, детерминистички, фаталистички, као да је географија већ све унапред решила, а при томе се, очигледно, служио картом Меркаторове пројекције која искривљује слику глобуса, показујући Америку као да лежи по страни од Азије, док је уствари с њом везана преко Арктика. Он је, додуше, допуштао да политичка моћ није

само производ географских услова него и „релативног броја, вирилности, опреме и организације“ супарничких држава, али је пропустио да анализира свој *стожер* и са те тачке гледишта. Признајемо да је занат пророка врло тежак, али је ретко који тако брзо демантован: тек што је изнео своја гледишта Британском географском друштву (у јануару 1904), букнуо је рат између Јапана и Русије у коме је први, земља његовог *спољног полумесеца*, потукла другу, *државу стожера*, и то на мору и на копну.

*

Иако Први светски рат очигледно није значио борбу мора против копна у Мекиндеровим размерама, ипак су Централне Силе (Немачка, Аустро-Угарска, Бугарска и Турска) заузимале изразито континенталан положај у односу према Антанти, која је господарила морем. Али им је континенталан положај више сметао него користио. И Русија је у Првом светском рату много трпела од свог континенталног положаја, јер није имала погодних веза са светским морима и својим савезницима. Трансибирска и мурманска железница, преко којих су ишле једине везе са светским саобраћајем, ни издалека нису биле довољне. С друге стране, милиони Американаца су пребачени у Француску без иједног губитка и поред велике активности немачких подморница. Први светски рат није решило ни копно ни море, већ материјална и морална надмоћност на мору и копну. Али ако је географија у том рату ишла неком на руку, ишла је зацело Антанти.

Први светски рат има и многе друге географске аспекте. Миљонске армије доводе до непрекидних фронтава на целој линији где се противници географски додирују; маневарска слобода се тражи пробијањем фронтава или преко неутралних држава милом или силом. Инвазија Белгије, коју су Немци у претходном рату 1870/71 избегли, јер нису имали довољно снага, сада потврђује Енгелсову оцену о њеном значају за напад на Француску. Облик граница има велики значај при пројектовању почетних операција, као код Руса 1914 године (требало је претходно оборити крилне бастионе у Источној Прусској и Галицији, пре но што се крене у општу офанзиву у правцу Берлина), али се у даљем току рата неповољно протезање стратешког фронта парализовало ефикасном тактичком одбраном, као у Италији, где је испупчен облик границе имао много мање утицаја него у Енгелсово доба. Планински ланци, ако су брањени довољним снагама да се могу образовати непрекидни фронтови, чине јаче стратешке баријере него непрекидни фронтови организовани на маневарском или равничастом земљишту (Карпати почетком 1915 и Алпи на Аустро-италијанском фронту). У овом случају, модерне милионске војске измениле су начело које је поставио Клаузевиц, а прихватио и Енгелс, наиме, да се планине не могу стратешки одбранити и да се решавајуће битке (у њихово време то су били судари главних снага на фронту од десетак километара у иначе слободном простору) имају туђи ван планина, на погоднијем земљишту. Али, када је планински ланац био несразмерно дугачак у односу на ангажо-

ване снаге, и када, усто, није био организован за одбрану, онда је било врло опасно стратeгиски бранити планину, као што то доказује случај Трансилванских Алпи у јесен 1916 (немачки пробој у Влашку), а донекле и пробој Солунског фронта 1918. Операције се у Првом светском рату изводе свуда, чак и на висинама од 3.000 м, али су тежишта на погодним зонама које везују важне географско-стратeгиске објекте, образујући посебна војишта, прилагођена земљишту у Клаузевиковом смислу — као на Сочи, у Пелагонији, на висоравни Сете Комуни (правац Тренто — Виченца). Тамо где је простор велик и једнолик, као на Источном фронту, формирају се војишта по критеријуму великих јединица, па се оперише мање-више по геометричком принципу. У сувише великом простору, као у Русији, победничке војске се губе, па не могу да окупирају ни виталне делове земље. Прекоморски поседи, ма колико били велики, осуђени су на пропаст ако није осигурана превласт на мору, али су затворена мора (Балтичко и Црно) контролисале копнене силе.

*

Мекиндер је схватио Први светски рат као покушај Пруске (Немачке) да искористи азиски *стожер* (који сада назива *heartland* али ћемо га ми и даље називати *стожером*) за светску доминацију, па је остао доследан својој ранијој идеји.²¹⁾ Он је сада проширио *стожер* на Источну Европу, пошто савезничке морнарице нису могле продрети у Балтичко и Црно Море, и прокламовао следеће три поставке: 1) онај који влада Источном Европом влада и *стожером*; 2) ко влада *стожером* влада и *светским острвом* (*World Island* што треба да значи евразиски континент); и 3) ко влада *светским острвом* влада и светом. Он се ипак не подаје сасвим тој географској фаталности, јер препоручује и мере да се она спречи — стварањем низа независних држава у Источној Европи, које би послужиле као баријере уједињењу Немачке и Русије, неутралисањем Мореуза, Палестине, Сирије, Месопотамије и балтичког излаза (Данске, Норвешке и Шведске) и, најзад, заштитом Индије и Кине од агресије *стожера*. Међутим, све ове препоруке су врло сумњиве вредности. У доба Версаја баријера малих држава између Немачке и Русије није могла значити много више од санитарског кордона, а неутрализација стратeгиски значајних земаља — када би политички била и могућна — не би могла задржати нападаче, као што је доказао пример Белгије. Мекиндер је у овом случају придао сувише велики значај међународном праву. У суштини, његова теорија изведена логички до крајњих закључака, доводи свет до резигнираног потчињавања азиској доминацији само

²¹⁾ *Democratic Ideals and Reality*, Лондон, 1919. Мекиндер је своју теорију још једном размотрио 1943 и нашао да је у основи тачна. Ипак је том приликом реком Јенисеј поделио свој *heartland* на два дела: западно од ње је сада његов стваран *стожер*, а источно је велика „подржавајућа“ област коју је назвао „Ленином Земљом“ (*Lenaland*), по реци која протиче кроз њу. На тај начин, Мекиндер је мислио да још више истакне моћ евразиског копна, али увођење „Ленине Земље“ не мења ништа у његовој теорији.

по сили географског детерминизма, а без обзира на производне снаге, свест и остале компоненте које одређују политичке и стратегиске ситуације. Уосталом, она се не би пробила из узаног круга стручњака да јој немачки нацисти нису дали светски публицитет, уврстивши је у своју *геополитику*.

Појам геополитика сковао је усред Првог светског рата Рудолф Кјелен, шведски професор, политичар и германофил.²²⁾ Под утицајем природних наука и Рацелове политичке географије положаја, простора и покрета, он је схватио државу као биолошки организам који расте и опада, дакле, који може да дејствује независно од људи који га чине. Геополитика је једна од пет компонената његовог теориског система владавине (остале су *економополитика*, *демополитика*, *социополитика* и *кратополитика*).

Кјеленову теорију о држави, као о биолошком организму који расте по природним законима, једва су дочекали империјалистички кругови у побеђеној Немачкој да би се њоме послужили за реконструкцију експанзионистичке политике. На чело геополитичара стао је генерал Хаусхофер.²³⁾ који се може сматрати инкарнацијом тог новог правца у географији. Тако је географска наука Немачке врло брзо подлегла геополитици. Научници који нису били вољени да иду за новим вођом органицили су се на физичку географију или су просто уђуткани. Само геополитичари Хаусхоферовог правца могли су предавати на универзитетима или публиковати своје радове.

У радовима Хаусхофера и његових следбеника, махом млађих људи без талента и научне спреме, који су ропски копирали чак и његов мутан стил, не треба тражити научну објективност. Али се у њима не могу наћи ни приближније формулације из којих би се могло закључити шта је заправо та Хаусхоферова геополитика. Кроз сплет мистике, контрадикција, изврнутих појмова, једностраности и намерних нејасности виде се само неки њени елементи. Ту је у првом реду *аутаркија*. Ову идеју су геополитичари позајмили од Кјелена. У данашњем свету, у коме је међусобна економска зависност једна од главних његових карактеристика, аутаркија се, наравно, не може ни замислити, чак ни онда када би се нека држава протезала кроз све географске ширине јужне и северне хемисфере. То су знали и геополитичари, али им је идеја о економској самодовољности Немачке била потребна да увере немачки народ да се недостајуће сировине не стичу разменом, него завојевањем туђих области где се оне налазе и да се зато мора одрећи многих животних потреба да би се створила средства за рат (топови уместо бутера!).

Од Рацела су геополитичари узели *животни простор* (*Lebensraum*) и спојили га са Кјеленовом теоријом о тобожњем биолошком карактеру државе. Код њих је тако животни простор, схваћен као

²²⁾ *Staten som Lifsform* (Држава као организам), публиковано 1916. У немачком преводу *Der Staat als Lebensform*.

²³⁾ Хаусхофер је после рата постао професор географије на Минхенском универзитету на основу својих ранијих географских радова, и ту је дошао врло рано у додир са Хитлером. Хитлеров *Mein Kampf* садржи читаве одломке геополитичког вјерују.

извор људских и материјалних резерви, постао право ширење „младих држава“ велике демографске снаге. Али, у очима геополитичара, то право имају само велике државе (мале државе су они осудили на пропаст), при чему се никад нису позабавили могућношћу да је и Немачка осуђена на пропаст ако је биолошки организам. Теорију Лебенсраума је осудио Енгелс сто година раније, када се још називала теоријом природних граница. Али, ипак, треба подвући контрадикцију која карактерише „научност“ ове теорије: геополитичари су (пре рата) тражили животни простор на Истоку где су биле млађе државе са већом демографском снагом од Немачке, а не на Западу где су биле старије државе слабијег прираштаја. Они су покушали да прикрију ту контрадикцију помоћу теорије о урођеној надмоћности германске расе, тј. помоћу теорије коју су позајмили од једног Француза²⁴) и развили је до апсурда.

Од пангерманиста²⁵) је Хаусхофер узео *панрегионе*. Али је он ишао много даље од њих. Није се задовољио доминацијом у Европи, већ ју је протегнуо и на Африку и тако замислио *Еврафрику*, политичку организацију која би ишла од једног Пола до другог. Други панрегиони били би: *Панамерика* (обе Америке) под контролом Сједињених Држава, *Већа источно-азиска сфера заједничког просперитета*

²⁴) Расну теорију је поставио гроф *J. A. Gobineau* (1816—1882), француски дипломата и књижевник. У делу *Есеј о неједнакости људских раса* он у суштини тврди да су људске расе урођено неједнаке по таленту, вредности и способности да апсорбују и стварају културу, и да оне могу да измене свој урођени карактер само укрштањем са другим расама. Стога се, по његовом мишљењу, не може тврдити да су сви људи способни да у истој мери достигну савршенство; само беле расе могу стварати културне вредности, а међу њима првенство припада нордиској. Сличну доктрину је заступао *F. M. Müller*, професор Оксфордског универзитета, сматрајући да су аријевци изабрана раса, а његово учење, иако га је касније порекао, учинило је велики утисак у Немачкој. Енглез *H. S. Chamberlain*, који се оженио кћерком Рихарда Вагнера, у своме делу *Основе 19 века* пронашао је да је баш германска раса изабрана раса што му је створило велику популарност у Немачкој. Он је сматрао да су и Данте и Христ били Германи. Разуме се, да је наука сасвим одбацила ове неозбиљне расне теорије.

²⁵) Пангерманизам је политички покрет који је узео маха у Немачкој последње четврти 19 века као једна од империјалистичких струја времена, али чији се корени могу пратити до Наполеонових ратова. Означавало је углавном агитацију и пропаганду за политичку и економску експанзију Немачке. Његове задатке је формулисала Пангерманска лига (*Alldeutscher Verband*) овако: 1) подржавање немачке народности (*Volkstum*) у Европи и у прекоморским земљама; 2) решавање свих културних, васпитних и школских проблема на начин како ће то користити немачкој народности; 3) борба против свих снага које спутавају немачки национални развој; 4) активна политика за унапређење немачких интереса у свету. Оваква формулација је допуштала најагресивнију политику. Стварно, професор *Ernst Hasse*, фанатични империјалиста који је био на челу пангерманског покрета од 1894, тражио је да се Рајху прикључе Холандија, Белгија, Луксембург, делови Француске, Чешка, Моравска и неки руски крајеви. „Ми требамо територије — писао је он, иако су настањене страним народима, да бисмо могли њихову будућност да формирамо у сагласности са нашим потребама“. Други неки пангерманисти су ишли и даље, заговарајући и улазак Швајцарске, Румуније и Србије у такву „конфедерацију“. У суштини су пангерманисти тражили немачку доминацију у Европи.

(Далеки Исток и Аустралија) под контролом Јапана и *Панрусија* (централни део Азије од Арктичког до Индиског Океана заједно са Индијом) под Русијом. Али је предвидео и алтернативу да се последњи панрегион подели између Јапана и Немачке тако, да први добије Индију, а други источни део Русије, Централну Азију и Сибир. Теорија о панрегионима као да има у виду само аутаркију, изражену протезањем државе кроз све географске ширине, а не води никаква рачуна о броју становника земаља које треба да се ставе под туђу доминацију, ни о народним тежњама, ни о традицијама. Не води се рачуна о стварном односу снага, као да ће се свет делити изнова, као да у њему не постоје никакве политичке силе. Не води рачуна ни о географским моментима, на пример, да се у Индију стиже лакше и брже из Африке него из Москве. Геополитичари су прихватили Мекиндерову теорију о *стожеру*, тако да се Совјетска Русија, која се углавном поклапа са тим Мекиндеровим појмом, има милом или силом ставити под контролу Немачке. Кад једном постане господар *Евразије* или *светског острва*, Немачка ће, по Мекиндеровој логици, аутоматски завладати и светом.

За геополитичаре границе претстављају привремене етапе експанзије. То је у основи било и Рацелово мишљење. Оне омогућавају да се дође до даха и прикупи снага за нове агресије. Али никога не треба да буни што су геополитичари посматрали своје границе дефанзивно. Тако су, на пример, они указивали на незгуду што је немачка Шлеска обухваћена територијом Чехословачке и Пољске, мада није било никакве вероватноће да ће ове искористити ову стратегиско-географску предност, али нису помињали обухватну немачку границу према Пољској, која је 1939 и те како дошла до изражаја.²⁶⁾

Језгро геополитике претставља стратегијска географија коју су у Немачкој између два последња рата називали *Wehr—Geopolitik*, што би се могло превести са геостратегијом.²⁷⁾ Отуда се може објаснити и толико интересовање стратегије за геополитику. Хаусхофер је војну географију ограничио само на оперативну сферу, а под геостратегијом је разумевао географију у служби тоталног рата, тј. географију која разматра све изворе снаге противничких држава. Друге гране геополитике биле су геомедицина, геопсихологија и многе друге, али се њима геополитичари нису много бавили.

У свему, геополитика у нацистичкој концепцији није ништа друго него злоупотреба географије да би се немачкој експанзији дао тобож научни, нужни или неминовни карактер. То је лажна наука, пуна крилатица срачунатих да делују емотивно као „крв и земља“ (*Blut und Boden*), „свест о границама“ (*Grenzbewusstsein*) или „политика простора“ (*Raumpolitik*), које преносе географију у царство мистике. Али, практично, геополитичари су Трећем Рајху и његовом

²⁶⁾ Види: *F. Knieper*, *Geopolitik für die Unterrichtspraxis*, Bochum, 1934.

²⁷⁾ Види: *F. Franke*, *Handbuch der neuzeitlichen Wehrwissenschaften*, I, чланак *Wehr-Geographie*.

Генералштабу дали много конкретних и корисних података опште и војне природе, које су брижљиво прикупљали и сређивали у посебним установама.²⁸⁾

У иностранству је до рата геополитика прихваћена без резерве само у Јапану, а донекле и у Италији, где је идентификована са фашистичким територијалним аспирацијама, при чему се свесно забрављало да је и сама Италија била на путу немачкој експанзији. У другим земљама, па и код нас, геополитика се понегде помињала као неко ново научно откриће, било из непознавања суштине ствари, било што се из малодушности или уверења прихватала немачка империјалистичка политика као неумитна нужност. Иначе, научни кругови у иностранству су одбијали не само конфузне теорије Хаусхоферове, него уопште и основну поставку да географија слепо одређује дејство политичких заједница.

После рата геополитика се на Западу углавном помиње у смислу примењене политичке географије, затим као потенцијална моћ државе, уколико је условљена географским елементима или, уопште, као национална политика, уколико она зависи од географије.²⁹⁾ По нашем мишљењу, најбоље је да се Хаусхоферова псеудонаучна геополитика, са називом и садржајем, остави у нацистичкој архиви као сведочанство времена, да се однос између политике и географије остави политичкој географији и да се утицај географије на војне радње испитује у војној географији која би се, аналогно подели ратне вештине, могла поделити на стратeгиску, оперативну и тактичку географију (топографију). Тако би се војна географија ограничила према политичкој географији на сличан начин као што се стратегија ограничава према политици. Гледиште, које се на Западу понекад чује, да је војна географија прерасла потребе стратегије (како неки кажу „војне стратегије“) и да је зашла у област политике (како они кажу „политичке стратегије“), мора се одбацити са истим аргументима са којима смо раније одбацили мишљење да се стратегија шири у све области државне политике.

(Свршиће се)

²⁸⁾ Немачка литература о геополитици је врло обилна. У првом реду треба поменути Хаусхоферове радове: *Bausteine zur Geopolitik* (1928); *Geopolitik des pacifischen Ozeans* (1924); *Grenzen in ihrer geographischen und politischen Bedeutung*; *Wehr-Geopolitik* (1934). Главна трибина геополитичара је био часопис *Zeitschrift für Geopolitik* који је непрекидно излазио од 1924. Од интереса су још: *A. Dix, Politische Geographie* (1927); *James Fairgrieve, Geographie und Weltmacht* (превод са енглеског, 1927); *Ewald Banse, Raum nud Volk im Weltkrieg* (1932); *O. Maul, Das Wesen der Geopolitik* (1936). Има и много литературе која критикује Хаусхоферову геополитику, као: *Albert Demangeon, Geographie politique, Annales de Géographie* 41 (1932); *Jacques Ancel, Géopolitique* (1936); *Andreas Dorpalen, The world of general Haushofer* (1924); *E. M. Erl, Творци модерне стратегије* (1944); *Andréw Gyorgy, Geopolitics, The new German Science* (1944).

²⁹⁾ Упоредити: *P. E. da Silva, Geopolitics and War* (А. Defesa Nacional, Бразилија, приказано у М. Р., јуни, 1951).

Генерал-мајор **РАЈКО ТАНАСКОВИЋ**

МИШЉЕЊЕ У ВЕЗИ СА ТРЕТИРАЊЕМ ПОЈМА „ОДБРАНА“

Ако желимо да теориски разматрамо ма које питање из области војне теорије, а да при томе оформимо сопствена гледишта, онда се намеће да се за базу разматрања узму првенствено сопствена војна искуства, а од страних армија само објективна научна достигнућа, и то критички и у складу са одговарајућом сопственом стварношћу. То нарочито важи приликом теориског разматрања појма и суштине основних видова борбених дејстава — напада и одбране.

Ову чињеницу намерно истичем, да би се увидело да је наша досадашња пракса у том погледу једним делом ишла погрешним путем и да таквих појава донекле има и у садашњој пракси. Наиме, већина наших војних писаца који су кроз „Војно дело“ и остале војно-теориске часописе износили своја гледишта о проблемима напада и одбране — редовно су узимали страну, у првом реду руску војну доктрину, као базу за своју научну анализу. Разумљиво је да резултати оваквог метода рада морају бити негативни. Кад се занемарује војна доктрина своје земље, а за основ решавања сваког спорног или нерешеног теориског питања узимају претежно руске норме и форме (јер су Руси у почетку имали највећег утицаја на мирнодопски развој наше Армије због тога што смо веровали да је Руска армија, армија социјалистичке земље, због утицаја руских школа, инструктора, и др.) онда се никако не може доћи до властитих теориских поставки које би у области војне теорије одражавале нашу стварност. Зато није случајно што, на пример, аутор чланка „Широки фронт и широка зона“ (Војно дело бр. 5/1952) изводи закључак да је одбрана скоро бесмислена ако фронт одбране дивизије прелази 15 км, или што се у чланку „Појам и суштина маневарске одбране“ (Војно дело бр. 3/1952) углавном препричава руска теорија, итд. Војна доктрина једне армије може се уочити из њене унутрашње и спољне политике, њених војних правила и др. То значи да и ми имамо своју војну доктрину која се заснива на реалној процени и оцени наших могућности и потреба. Наш Генералштаб и трупa имају своја гледишта како треба да изгледа наш напад и одбрана, а та гледишта су већ постала и постају жива снага, изражена у конкретним поступцима наше Армије у припремама за одбрану земље. Међутим, док су руске норме у нашој трупној пракси добрим делом већ одбачене (јер нам

не одговарају, пошто је читава наша стварност друкчија) дотле их се поједини теоретичари још нису отресли (овде се не мисли на научно утврђивање истине, већ на принципе који су везани за руску праксу — као одраз њихове друштвене стварности). Ово никако не значи да не треба и да нећемо изучавати стране армије и њихова искуства, само треба имати у виду да је изучавање искустава страних армија методом критичке анализе сасвим друга ствар од уопштавања властитих искустава и стварања своје војне теорије кроз властиту праксу. Према томе, и основни задатак наших војних писаца се управо састоји у томе да, студирајући нашу праксу, стварају теорију, а не да неке апстрактно схваћене „наше услове“ калеме на инострану праксу и теорију.

Није нимало случајно што је формулација „примењено на наше услове“ постала општа пракса, јер се појављује скоро у свима чланцима у нашој војној литератури. А то значи да се примат даје туђој пракси и теорији и да се наша стварност потискује у други ред, уместо да се и наша искуства, и наша стварност, и искуства страних армија, подвргну дијалектичкој анализи.

А ако бисмо и даље примењивали страну војну теорију на тзв. „наше услове“, онда би долазили до непомирљивих противречности између трупне праксе и наставе у школама, јер би се у школама официри обучавали на бази једне за нас неприхватљиве теорије (руске и осталих).

Друг генерал Коча Поповић, приликом свог говора на завршетку школовања III класе слушалаца Више војне академије нарочито је подвукао колико је неправилно да искуства других армија „примењујемо“ на наше услове и у исто време указао потребу да та искуства користимо и „суочавамо“ их са нашим условима и потребама.

Овај кратак увод у област војне теорије изнео сам само зато да би се могло лакше прићи третирању суштине и појма „одбрана“.

У нашој војној литератури, у задње време, развила се прилично жива дискусија о проблему решења питања одбранбених дејстава у разним варијантама. То, да се баш о одбрани највише пише, претставља веома позитивну појаву, јер показује да се у нашим војним круговима увиђа сва сложеност одбранбених дејстава, која у савременој војној теорији нису довољно обрађена, а посебно што наша концепција по питањима одбранбених дејстава још није теориски оформљена. Покренута дискусија је свакако корисна, али уместо да је прожета анализом нашег искуства и разних гледишта, која постоје у страним армијама, и суочавањем тог искуства са данашњом стварношћу — кренуло се путем упоређивања стварних теорија са прилично апстрактно схваћеним „нашим условима“, тако да је то морало довести до полемике око терминологије и разних норми, а на штету суштине проблема.

Изучавајући у првом реду нашу праксу, а потом инострана гледишта по питању одбранбених дејстава, дошао сам до сопствених закључака по овом питању у следећем:

1) Сматрамо да је одбрана као вид дејства јединствена и да је као такву не треба делити, нити јој давати још нека имена и називе,

као например: „позициона“, „маневарска“, „задржавајућа“, „успоравајућа“, „за добитак у времену“, „отсудна“, „еластична“, „покретна“, итд.

2) Постојећа теорија о одбрани поставља „циљ одбране“ као основни фактор који условљава поделу одбране на више врста. Сматра да је циљ сваке одбране у суштини само један: сломити напад непријатеља, очувати ударну моћ сопствених снага и на тај начин створити услове за прелаз у напад. Према томе, ако прихватимо ову теориску поставку да је циљ сваке одбране један, онда је свака подела на више одбрана чиста формалност и без икакве суштинске вредности.

3) Теорија о савременој одбрани већ је поприлично ушла у ћорсокак, јер брка методе извођења одбранбених дејстава, који могу бити веома различити и компликовани, са појмом „одбрана“. И ради тога што су методи извођења одбранбених дејстава различити, теорија покушава да од метода извођења одбране направи више врста одбрана.

4) Степен упорности у одбрани претставља основни фактор који опредељује методе извођења исте. Ако одбрани, например, више одговара да своја дејства изводи са тежњом да, у интересу добитка у времену и очувања снага, изгуби у простору, онда ће и поступак браниоца одговарати том интересу. Ако пак одбрани више конвенира да се за рачун добитка у времену очува простор онда се неминовно у већем степену мора жртвовати жива снага, па ће према томе и поступак браниоца одговарати том интересу. Али, ради тога што ће се у конкретној ратној ситуацији поставити пред одбрану да ради овако или онако, никако не значи да због тога одбрана, као један од основних видова дејства, губи од своје јединствености по коначном циљу који се жели постићи.

5) Постоји још један разлог (опет суштински а не формални) због кога одбрану не треба делити. У питању су форме маневра које се примењују у одбранбеним дејствима. Пре свега, у сваком виду дејства (напад, одбрана, повлачење) постоји низ тактичких поступака и комбинација које се преплићу, условљавају и допуњавају, дајући на тај начин коначну целину и потпуну физиономију дотичног вида дејства. Нема „чисте“ тзв. позиционе, маневарске, задржавајуће, итд. одбране. Уосталом, ово ни савремена теорија не тврди, али појединим теоретичарима то ни мало не смета да праве вештачку поделу на више врста одбране.

Ако се правилно схвати маневар у одбрани, биће лако схватити и одбрану у целини. Ако усвојимо теориску поставку да постављени циљ одређује форму маневра (у конкретној ситуацији и у конкретном виду дејства), онда ћемо без тешкоћа доћи до закључка да повлачење није одбрана, да тзв. маневарска одбрана не значи механичко извршење скокова од линије до линије и да тзв. позициона одбрана не значи само статичко држање одређеног положаја.

Схватити маневар уопште, а посебно у одбранбеним дејствима, значи схватити суштину савременог боја и операције. Иначе, код појединих наших и страних теоретичара постоје веома различита схватања и објашњења појма маневра. На пример, неки сматрају да је маневар искључиво извршење обиласка и обухвата, а други мисле да маневар долази до свог пуног изражаја само у тзв. маневарској од-

брани, покретом уназад са линије на линију, и на тај начин свесно или несвесно потцењују маневар у тзв. позиционој одбрани. Има покушаја да се маневру одузима његова конкретна и реална садржина и често се разматра изоловано.

Питање маневра захтева посебну анализу, али га овде нећу разматрати да се не би удаљио од основне теме „одбрана“, а и због тога што га је генерал Дапчевић у своме чланку „Значај и снага маневра“ (Војно дело бр. 4/1952) довољно образложио.

6) Колико је неубедљива подела на више одбрана најбоље показују покушаји појединих теоретичара да маневарску одбрану објасне као посебан вид дејства, дајући јој посебне „карактеристике“, које по њима „не важе“ за одбрану уопште, и износе да се она одликује:

а) *по циљу*, иако се наводе циљеви који важе за одбрану уопште;

б) *по ширини фронта*, као да се тзв. позициона одбрана не може изводити и на широком фронту;

в) *по условима земљишта* (маневарско, пошумљено, планина, река, мочвара, итд.), као да се сви видови дејства не изводе у свима условима земљишта и

г) *по дубини територије*, као да је обавезно вршити скокове са линије на линију због дубине просторије, итд. Као што се види ту нема ни једног карактеристичног момента који се износи за тзв. маневарску одбрану, а да у конкретној ситуацији не би важио и за одбрану уопште.

7) Може да се постави питање: добро, то је све тачно и у реду, али како ћемо ипак у пракси да назовемо те одбране које се, како видимо, по методу извођења апсолутно разликују? Сасвим једноставно, назваћемо их само одбрана, а што се тиче начина њеног извршења, то ће се у свакој конкретној ситуацији наредити и одредити од стране претпостављеног старешине, или ће то сам извршилац одредити ако му се дозволи самоиницијатива у том погледу. Зато је у задацима за одбрану довољно поставити задатак, одредити ширину и дубину одбранбене зоне, у најгрубљим цртама одредити степен упорности по фазама и положајима, и то без икаквих нових имена. Јер, ако бисмо ишли том линијом да за сваку конкретну форму и облик одбранбених дејстава одредимо термин и име, онда бисмо одмах дошли до закључка да нам ни постојећа два вида одбране нису довољна због тога што бисмо студијом тактичких и оперативних праваца у циљу извођења одбранбених дејстава морали на сваком од њих друкчије дејствовати и што би нам због тога требало онолико имена колико је и облика извођења одбранбених дејстава.

Да је одбрана јединствена потврђује ратна пракса кроз многе примере извођења одбранбених дејстава. Зато ћу кроз анализу само два таква примера покушати да докажем исправност ове теориске поставке, наиме, да је одбрана, као вид дејства, јединствена и да ју је немогуће делити.

1) *Одбранбена дејства наших снага на правцу Бугојно — Горњи Вакуф — Прозор у фебруару месецу 1943 године у Четвртој непријатељској офанзиви.*

(Секције 1 : 100.000 Прозор, Травник)

Половином фебруара 1943 године основна оперативна група Врховног штаба (1, 2 и 3 дивизија) изводила је успешна офанзивна дејства у долини Неретве и Раме, ослободила Прозор, Раму, Острожац и Јабланицу и овладала низом мањих непријатељских упоришта у долини Неретве, од Дрежнице до Коњица, као и према Иван Седлу и Тарчину. Том приликом потпуно је разбијена италијанска дивизија „Мурђе“. Зато се италијанска команда обратила Немцима за помоћ и молила да немачке јединице што пре интервенишу у правцу Прозора и Коњица.

С друге стране, према плану Врховног штаба требало је обезбедити оперативну слободу маневра наших главних снага у циљу пребацивања неколико хиљада рањеника преко Неретве и преношења офанзивних дејстава на подручја источно од Неретве. Зато је, разматрајући борбену ситуацију у целини, Врховни штаб дошао до закључка да је одбрана правца: Бугојно — Г. Вакуф — Прозор од прворазредног значаја за даље остварење постављеног плана наших офанзивних дејстава.

У циљу извршења предвиђеног плана, Врховни штаб је донео одлуку о извођењу одбране на правцу: Бугојно — Г. Вакуф — Прозор, са циљем да се не дозволи продор непријатеља у Прозорску котлину, док се не изврши евакуација рањеника. Према првобитном плану за извршење овог задатка, Врховни штаб је био одредио:

3 бригаду 1 пролетерске дивизије на положајима: с. Војска — с. Лужан;

8 бригаду 7 дивизије на положајима: с. Грачаница, с. Тихомишље, с. Планиница, са 7 бригадом 7 дивизије у резерви у рејону с. Кути и 1 бригаду 1 дивизије у рејону Прозора у резерви Врховног штаба.

Доцније, у процесу извођења одбранбених дејстава, поред напред наведених јединица, на овом правцу ангажоване су 3 крајишка и 4 и 2 пролетерска бригада, а непосредно пред наш противудар још 1 пролетерска, 3 санџачка и 16 бригада 7 дивизије.

21 фебруара Немци су отпочели напад групом „Фогл“ са 5 усташким здругом, правцем Г. Вакуф — Прозор и групом „Анакер“ правцем Тарчин — Коњиц.

Услед бројне и техничке надмоћности Немаца (у почетном периоду бројни однос био је 2 : 1 у њихову корист) 3 бригада, 1 и 8 бригада 7 дивизије нису успеле да се одрже, већ су у току ноћи 21/22 фебруара напустиле положаје Војска, Лужан, Тихомишље, Планиница и под јаким притиском Немаца повукле се на линију: лева обала Бистрице, с. Палоч. Међутим, ни на овој линији 7 бригада 7 дивизије није успела да задржи напад Немаца, тако да су још истог дана проширили свој успех и продрли у Г. Вакуф. Схватајући озбиљност си-

туације која је настала падом Г. Вакуфа, Врховни штаб је на тај правац убацио у борбу и 1 далматинску бригаду.

Употребом 7 бригаде 7 дивизије и 1 далматинске бригаде изменио се однос снага у нашу корист. У тешким борбама које су вођене 23 и 24 фебруара наше јединице су успеле да сломе напад групе „Фогл“ и 5 усташког здруга и да зауставе немачко надирање на линији: Сурдуп — Орлишће к. 803 — к. 935 — с. Кути — Оглавак, где је наша одбрана консолидована и Немци задржани све до 26 фебруара.

Кад је немачка команда видела да са постојећим снагама нема услова да настави офанзивна дејства, она је на правцу Г. Вакуф — Прозор ангажовала читаву 717 дивизију. 27 фебруара, уз јаку подршку авијације, дивизија је једновремено кренула у напад на читавом фронту, наносећи главни удар западно од комуникације Г. Вакуф — Прозор, правцем Кобила — Вилића Гувно и Мачковац — Пидриш. После тога су се развијала веома динамична дејства и упорне одбранбене борбе у условима промењеног односа снага у корист нападача. Захваљујући у првом реду односу снага, непријатељ је, и поред упорне одбране наших јединица, успео да изврши дубље продоре у нашу одбрану и да озбиљно доведе у питање стабилност одбране овог важног правца у целини. Нарочито упорне борбе вођене су за одбрану Кобиле, која је по неколико пута прелазила из руке у руку. У то време у Врховном штабу било је јасно да ангазоване наше снаге неће моћи задржати непријатеља и да Немци могу брзо овладати и последњом јачом линијом (Црни Врх — Макљен — Вилића Гувно), која брани Прозорску котлину. Зато је на правцу Кобиле одмах упутио 3 крајишку, а затим и 4 пролетерску бригаду, а на правцу Макљен — Црни Врх 2 пролетерску бригаду.

Борбе за последњу линију пред Прозорском котлином водиле су се даноноћно од 27 фебруара све до 3 марта, када су довучене наше нове снаге и извршен успешан противудар који се завршио разбијањем непријатељске офанзивне групе 5 марта 1943 године.

Какве закључке можемо извући из овог примера?

а) У тој ситуацији Врховни штаб није поставио задатак: прећи у „маневарску“, „позициону“, „задржавајућу“, „покретну“, итд. одбрану, већ је задатак био: не дозволити продор непријатеља у Прозорску котлину,¹⁾ при чему су облици дејства примењивани искључиво онако како је то диктовала створена ситуација на терену. Овако постављен задатак успешно је извршен и без именована каква је то одбрана;

б) одбрана је извођена 12 дана (од 21 фебруара до 2 марта) на дубини просечно око 20 км, са дубоким ешелонирањем борбеног поретка, али не по линијама, већ су резерве биле прикупљене у појединим рејонима. Ова дубина одбране одговарала би по прилици дубини која се начелно даје једној дивизији у тзв. „маневарској одбрани“, али овде видимо да су у процесу извођења одбране на тој дубини дејствовале јединице чија је јачина прелазила јачину једне дивизије.

¹⁾ Оригиналну заповест нисам могао пронаћи, али је задатак био овако постављен — према изјавама учесника.

Ако бисмо покушали да ову дубину укалупимо у норме које (по теорији) начелно одговарају тзв. „позиционој одбрани“ онда би она одговарала јединици приближно јачине једног корпуса, а видимо да су јединице, које су ту одбрану изводиле до извршења противудара, биле слабије од корпуса савременог састава. То значи да ова дубина никако не би одговарала ни за чисту маневарску ни за позициону одбрану. *Ако као мерило узмемо јачину јединица и просечне норме које савремена теорија предвиђа за поједине јединице у позиционој и маневарској одбрани, онда излази да се оваква одбранбена дејства не могу сврстати ни у једну од тих одбрана.*

Шта нам показује организација борбеног поретка у овој операцији? Ако размотримо тај елемент онда ћемо видети да борбени поредак у овим одбранбеним дејствима *не одговара класичном тумачењу постројавања борбеног поретка у тзв. маневарској одбрани*, јер би у том случају II ешелон и резерве морали да поседају унапред предвиђене линије и да врше прихват јединица са линија које се напуштају. Напротив, овде видимо да резерве нису употребљене за механичко скакање са линије на линију, већ за противнападе и за појачање јединица I ешелона у циљу заједничког дејства на појединим линијама. Осим тога, видимо да овакав борбени поредак не одговара ни облицима који се начелно предвиђају и за тзв. „позициону одбрану“. Јер, нема ни говора о развијености одбранбеног система и фортификациског уређења, а такође ни о груписању снага, које би се могло поставити у теориске шаблоне предвиђене за позициону одбрану. Нема изражених (у класичном смислу) међуположаја, резервних положаја и другог појаса, али место тога видимо једну јединствену одбрану која нам је у тим условима најбоље одговарала. Иначе, природно је да овај пример ниуколико не умањује значај утврђивања, без обзира што га у овој ситуацији није било.

в) Како стоји са применом форми маневра у овој операцији?

Ако бисмо после анализе тог елемента покушали да ову одбрану назовемо маневарском, одмах бисмо дошли у сукоб са основним теориским начелима, јер су јединице водиле веома отсудне борбе скоро за сваку линију или положај, као на пример на Кобили, Црном Врху, Вилића Гувну, Макљену, Оглавку, итд. (овде отсудност не схватамо у том смислу да јединица треба да изгине).

Да ли можемо овакву одбрану назвати „позиционом“? Мислим не, јер би се опет сукобили са теориским начелима, пошто се из примера види да су се јединице, и поред све упорности, повлачиле у дубину око 20 км, а да нису успеле да униште непријатеља пред предњим крајем, како то предвиђају правила за позициону одбрану.

Дакле, у овој операцији испољиле су се веома разнолике форме маневра — као отсудност, маневар покретом, противнапади за сваку линију и скоро за сваки положај, борбе у сурету (на Вилића Гувну), класично повлачење (које је извршено ноћу 21/22 фебруара на леву обалу Бистрице), итд.

г) Даље, из овог примера видимо, да су противудар извршиле исте наше јединице које су изводиле одбранбена дејства, а не свеже снаге са стабилизационе линије фронта. Напротив, пре противудара

била је потребна упорна борба за ту линију, и то управо са снагама које су касније учествовале у извршењу противудара.

Дакле, из овог примера у целини видимо да су одбранбена дејства наших снага на правцу Бугојно — Г. Вакуф — Прозор имала карактер у отсудности, и маневра, и упорности, и повлачења, и борбе у сусрету, итд., тако да то све никако не можемо именовати ни „маневарском“ ни „позиционом одбраном“, већ само одбраном, чије су форме извођења веома различите и за сваку конкретну ситуацију другојачије. Према томе, основни смисао дејства једне јединице као целине одређује вид борбених дејстава, с тим што се унутар ње у току извршења задатка јављају сви могући видови борбених дејстава, у складу са одлукама старешине који на бази реалне ситуације одређује и вид и методику дејства сваке потчињене јединице понаособ.

2) *Одбранбена дејства Савезника у Арденској противофанзиви у току зиме 1944/45 године.*

(Карта Зап. Европе 1 : 1,000.000)

У својим офанзивним дејствима Савезници су успели да до септембра 1944 године ослободе целу Западну, Централну и Јужну Француску и да на тај начин створе повољне оперативно-стратемиске услове за последњу одлучну офанзиву, преносећи операције на националну територију Немачке.

Основна идеја оперативног плана Савезничке команде састојала се у томе да се изврши пробој немачких положаја на рекама Сар и Рер, а потом концентричним дејствима окруже и униште немачке снаге западно од Рајне, наносећи главни удар на отсеку Ахена, а делом снага у простору Сар — Висамбург, с тим да се остали отсеци фронта поседну слабијим снагама, како би се што веће снаге употребиле за планирану офанзиву. Тако су за одбрану отсека Ајфел, између Тријера и Моншауа, који је био широк око 120 км, одређене само 4 дивизије (4 пешадиска, 9 тенковска, 28 и 106 пешадиска), у саставу 8 америчког корпуса.

Услед велике ширине фронта и малог броја дивизија, борбени поредак 8 корпуса био је постројен у линији, а у оперативној дубини није било скоро никаквих резерви. Сам Ајзенхауер каже да је за такав распоред трупа свесно примио одговорност на себе, пошто по његовој процени у тој области нису постојали никакви стратемиски важни циљеви, а земљиште је било прилично неподесно за операције. Дакле, снаге 8 корпуса служиле су само као оперативна веза између Северне и Јужне савезничке оперативне групе, које су имале задатак да изврше концентричан удар.

Међутим, немачка Врховна команда дошла је до закључка да би пасивно држање немачких снага у овој ситуацији довело до брзог слома Немачке и да је нужно да те снаге пошто пото издрже до средине 1945 године, када би постојали услови да се новим наоружањем и ново мобилисаним снагама промени однос у корист Немачке. Пошто је уочила где се налазе главне савезничке снаге, а у немогућности да ма шта озбиљније предузме на Источном фронту, немачка Врховна команда је донела одлуку да муњевитим нападом пробије одбрану Са-

везника у Арденима, продирући до Мезе на отсеку између Лијежа и Намира, а по заузећу Лијежа (који је био главни центар за снабдевање и везе са 12 групом савезничких армија) да продре до Анверса — најважније савезничке луке — и на тај начин раздвоји 9 и делове 1 армије од америчких и француских снага на југу.

За ову офанзиву Немци су припремили око 24 дивизије (од којих 10 тенковских) и успели да изврше прегрупацију снага прилично неопажено од стране Савезника.

Немачка офанзива отпочела је 16 децембра после јаке артиљериске припреме. Захваљујући повољном односу снага (24 : 4 дивизије у корист Немаца), две савезничке дивизије (28 и 106) биле су скоро потпуно уништене још у првом судару.

Чим се у савезничкој Врховној команди стекло уверење да Немци нападају с циљем да изврше пробој, Врховна команда савезничких снага је наредила да се зауставе започети напади на осталим деловима фронта и да се ка угроженој зони привуку све расположиве резерве, како би се спречио немачки пробој и у погодном моменту предузела противофанзива, ударом у бокове упадног клина немачких снага. Ајзенхауер је поставио задатак да се одбраном у Арденима чврсто држи фронт на боковима клина, нарочито у простору Моншауа на северу и Бастоња на југу, да би се спречио продор Немаца преко Мезе или у простор око Лијежа и Намира. У том циљу упућене су две тенковске дивизије против бокова немачког клина (10 тенковска са југа и 7 тенковска дивизија са севера). Благодареви упорној одбрани, 7 тенковска дивизија успела је да до 19 децембра одржи важну област око Сен Вита, а убацивањем 101 и 82 ваздушнодесантне дивизије 18 децембра била је знатно успорена брзина немачког пробоја. Истога дана 101 ваздушнодесантна дивизија, ојачана тенковима, добила је задатак да се брани у окружењу (она је успела да пуних 5 дана одржи важан комуникациски чвор Бастоњу); 82 ваздушнодесантна дивизија, са деловима 7 тенковске дивизије, добила је задатак да обезбеди северни бок у рејону Троа Пон, а 11 оклопна и 17 ваздушнодесантна дивизија (које су тек пристигле из Енглеске) имале су задатак да организују одбрану на Мези јужно од Живеа.

Овим мерама немачко напредовање било је успорено и спречено ширење пробоја у страну бокова савезничког распореда, али су Немци пребацивањем свежих снага, и даље продирали према западу, тако да су у времену од 16 до 26 децембра предњим деловима 5 тенковске армије успели да стигну до Селеа (Celes), тј. 7 км од Мезе. Међутим, 25 децембра њихово напредовање је било потпуно заустављено на линији: Елсенброн, Малмеди, Ставелот, Троа Пон, Отон, Марше, Сен Ибер и Бастоњ.

Иако су за 10 дана направили клин дубине 110, а ширине 120 км, Немци ипак нису постигли оперативних резултата, док је одбрана Савезника у потпуности извршила свој задатак и обезбедила потпун успех офанзиве која је уследила после успешно завршених одбранбених дејстава у Арденима.

Какве закључке можемо из овог примера?

1) Пре свега, у постављању задатка 8 америчком корпусу за одбрану Ардена нигде не стоји да је савезничка Врховна команда планирала да води неку врсту маневарске или позиционе одбране, већ да слабир снагама брани Ардене.

2) Одбранбена дејства и форме маневра мењале су се из дана у дан и добијале веома различите облике, према конкретной ситуацији на терену. По брзини реаговања види се да је савезничка Врховна команда радила у духу ситуације, а не по шаблонима који се „начелно“ предвиђају за тзв. маневарску и позициону одбрану, јер никак друкчије није ни могла радити.

3) У овом примеру видимо да су дејства Савезника све до 26 децембра 1944, а према речима генерала Ајзенхауера чак и до 16 јануара 1945 године била одбранбена, без обзира што је одбрана још од првог дана немачке офанзиве заснивала своју снагу на појачању отпора и упорном држању, не само линија, већ у првом реду важних рејона и центара.

Поставља се питање да ли је то позициона одбрана кад се још у току првог дана борбе остане без две дивизије (28 и 106) а друге две се повлаче, и кад на читавој дубини одбране све до Мезе није у почетку било никаквих резерви. Свакако то нема никакве сличности са позиционом, али ни са тзв. маневарском одбраном. Питање је да ли се то може назвати маневарском одбраном (у смислу њеног класичног тумачења) кад се дивизијама још првог дана поставља задатак најупорније одбране појединих рејона и чворова, као на пример 101 дивизији да брани Бастоњу, 7 тенковској дивизији да се брани у рејону Сен Вита, 82 дивизији да брани Троя Пон, затим рејон Моншауа, Ставелота, итд. Томе не одговара ни случај употребе стратигских резерви чак на Мези (две дивизије), затим снажни противнапади 3 и 12 армиског корпуса у правцу Бастоња у времену од 24 до 26 децембра, као ни потпуно повлачење разбијених дивизија 8 америчког корпуса према Мези. Дакле, овај пример нам показује да су се главне снаге Савезника веома упорно браниле и да су се неке разбијене дивизије повлачиле, не пружајући никакав узастопан отпор по линијама.

Ако бисмо ово назвали маневарском одбраном онда би класично тумачење тог појма добило сасвим други смисао, јер одбранбена дејства Савезника у Арденској противофанзиви немају никакве сличности са организацијом и извођењем маневарске одбране која се „начелно“ предвиђа у теорији (првенствено руској).

На другој страни видимо јединствену одбрану, у чијем методу извођења се појављују разни облици маневра и различити оперативнотактички поступци, наиме: повлачење, упорне борбе у окружењу, противнапади, итд.

Као што се види, оба наведена примера показују да је одбрана — као вид дејства — и да је не треба делити. Али, ми не негирамо да су у ратовима постојали и да ће и убудуће постојати и такви облици извођења одбранбених дејстава који по методу извођења одговарају позиционој и маневарској одбрани. Међутим, то није било карактеристично, нарочито у нашем рату, јер је било много више примера

у којима је карактер одбране био другачији. Зато те примере треба историски анализирати и изучавати, јер се једино на тај начин може доћи до правилних теориских закључака и избећи шаблон.

Ако бисмо на други начин пришли третирању питања одбране, као веома сложеног вида дејства, онда бисмо у ратној пракси (а и приликом извођења наставе) дошли у незгоду да се у тзв. маневарској одбрани искључује или скоро искључује солиднији отпор, а да се тзв. позициона одбрана тумачи искључиво или скоро искључиво као систем непрекидних траншеја и чворова одбране у које треба поставити две трећине снага и средстава и чекати решење.

Основно је да бисмо поделом на више одбрана у овом случају постигли сасвим супротан циљ од онога који се жели постићи. Уместо да се омогући реално одређивање степена упорности у одбранбеним дејствима, дошли бисмо у ситуацију да због „потребе“ поделе на више одбрана ујемо у потпун шаблонизам.

Е Н Г Е Л С

Изабрана војна дела

У првој књизи, која излази у априлу ове године, сабрани су Енгелсови радови о развоју родова војске кроз историју и о стању европских војски половином прошлог века, затим чланци о добровољачком покрету и неколико обимнијих студија, као што су: „По и Рајна“, „Савоја, Ница и Рајна“, „Могућности и предуслови рата Свете алијансе против Француске 1852 године“, „Планински рат некад и сад“ итд. и, најзад, опис неколико битака (Аустерлиц, Бородино, Асперн, итд.), као и биографије неких значајнијих историских личности (Блихер, Бернадот, Бертије, Бенингсен, Борнхајм и др.).

На крају књиге дата су кратка објашњења историских догађаја, личности и географских назива, који ће читаоцима олакшати проучавање овог дела.

Књига ће имати 550—600 страна и стајаће око 400 динара; претплатници ће је моћи добити и на отплату, највише у четири рате.

ИНЖИЊЕРИЈА И ТЕХНИКА

У погледу техничке опреме инжињерије, врсте, количине и њеног груписања по јединицама, као и саме организације инжињерских јединица у вези са техничком опремом у литератури постоје различита гледишта. То је, по нашем мишљењу, настало било услед непромењеног гледања на инжињерију и њене задатке, било услед извесних устаљених закључака о улози и задацима инжињерије као рода војске, које, с обзиром на даљи развој армије, данас већ треба мењати.

Неоспорна је чињеница да данас све армије, како оне у земљама које располажу огромним материјалним могућностима, тако и оне које немају такве могућности, теже да што брже и боље обезбеде све родове и видове оружане силе са савременим техничким средствима. Другим речима, оне теже да постану што покретљивије и ефикасније, да би и крупније борбене задатке могле постигати минималним ангажовањем људске снаге, повећавајући до максимума своје уништавајуће дејство, и штитећи своје људство и технику од разорног дејства непријатељског оружја.

Поставља се питање да ли се и на који начин и у инжињерији може ићи паралелно са том општом тенденцијом? По нашем мишљењу, одговор на то питање зависи од задатака који се постављају инжињерији и од тога како се гледа на њу као на род војске. Ово тим пре што то гледање ни код нас, а ни код других армија није у истој време било подједнако, што се свакако морало одражавати и на техничку опремљеност инжињерских јединица.

У послератном периоду и непосредно пре Другог светског рата углавном су постојала следећа три различита гледања на улогу инжињерије: 1) да инжињерија првенствено извршава борбене задатке, 2) да инжињерија претежно извршава техничке задатке и 3) да инжињерија извршава и техничке и борбене задатке.

Прво мишљење, наиме, да инжињерија првенствено извршава борбене задатке, заснива се на извесним једностраним искуствима из Другог светског рата, а и на тежњи да се инжињерији да неки посебан значај, тако да је и код нас ухватило снажан корен и постало руководећи принцип који се одражава и у правилима, литератури и организацији инжињерских јединица.

У заступању таквог становишта дошло се до закључака: да противтенковска и противпешадиска минска поља, односно против-

тенковске и противпешадиске мине, претстављају једно од најефикаснијих средстава против нападача и да се пробој непријатељских положаја, утврђених на савременој основи, уопште не може замислити без инжињерије. Због тога је, по том гледишту, природно да место инжињераца у борбеном поретку буде поред пешака, тенкисте и артиљерца и да је инжињерија, која је раније била технички род, добила борбени карактер и тиме постала борбени род војске. У томе се ишло тако далеко да се је говорило да је инжињерац високо квалификовани пешак (нарочито Руси и Чеси који су увели чак и у пешадиски батаљон један вод пионира).

Друго гледиште, наиме, да је инжињерија технички род војске, постојало је у бившој Југословенској војсци, али га још и данас заступају неки појединци.

Немци су инжињерији давали и техничке и борбене задатке, али су формирали посебне пионире за вођење борбе (Sturmpioniere) и пионире за извршење техничких задатака (Eisenbahnpioniere, Festungspioniere). С друге стране, Американци, Енглези и Талијани углавном сматрају да инжињерија треба да извршава првенствено техничке, а затим и борбене задатке.

Ми такође сматрамо да инжињерија првенствено треба да извршава оне техничке задатке које родови и армија у целини, нису у могућности сами да извршавају, а тек затим и борбене задатке. Из ратне праксе и многострукости задатака инжињерског обезбеђења данас се већ јасно може уочити да се инжињерске јединице не могу имати свуда где треба извршавати задатке инжињерског обезбеђења и да ће јединице родова војске, а нарочито пешадија и артиљерија, нужно морати да извршавају низ задатака инжињерског обезбеђења за своје потребе (запречавање испред положаја и разминирање, поред фортификациских радова за своје потребе и за савлађивање препрека). До оваквих закључака о улози инжињерије можемо доћи ако посматрамо инжињерију као род војске у склопу армије као целине. Услед усавршавања и омасовљења технике, а нарочито због наглог пораста моторизације, питање изградње проширења, оправке и одржавања солидне путне мреже појављује се у све оштријој форми. Таква путна мрежа данас је неопходна не само у оперативној, већ и у тактичкој дубини зона дејстава савремене јединице. Да би се обезбедила највећа економија снаге, и инжињерске технике било би најбоље кад би инжињерија примила на себе све радове на целој тој дубини. Међутим, природно је да би се таквим решењем повећали не само њени задаци, већ би неизбежно дошло и до знатног повећања бројног стања инжињерских јединица, које — с друге стране — може да иде само до извесних граница, односно могућих пропорција у односу на друге родове војске. Због тога је нужно да један део инжињерских задатака приме на себе пешадија и други родови војске и да се инжињерске јединице механизују.

По нашем мишљењу, инжињерија ће првенствено вршити радове који се односе на израду, оправку, одржавање и реконструкцију

путева, израду мостова свих врста, обимна разминирања, израду пролаза (уз помоћ родова), део запречавања минско-експлозивним препрекама, обезбеђење напада са преласком преко реке, обезбеђење водом, маскирање већих размера итд. и да ће учествовати у нападу на јако утврђене непријатељске положаје употребом експлозива и извршавати сложене фортификациске радове, нарочито у бетону.

Пошто се према горе постављеним задацима радови инжињерских јединица могу груписати у четири групе (радови у земљи, камену, дрвету и бетону, радови на минирању и разминирању, радови при форсирању река и други специјални радови), то се поставља питање каквом техником треба наоружати инжињерске јединице да би што брже и лакше могле обављати те радове.

Неоспорно је да рад на путевима претставља један од најобимнијих техничких задатака инжињерских јединица, јер се важност путева за армију све више повећава уколико више долази до изражаја увођење технике и механизације, без обзира на то што се тежи да се конструишу таква возила која се могу кретати по slabим путевима, па чак и по земљишту ван путева. Зато путеви високог квалитета (са тврдом подлогом, па чак асфалтном или бетонском) и данас чине, а чиниће и у догледно време, осе дејства великих јединица. Према томе, на земљишту на коме се предвиђа увођење операција, морају се изградити солидни путеви, уколико већ не постоје.

Колико механизација једне земље и армије зависи од стања и квалитета путне мреже може се видети и из реферата друга Тита на VI конгресу Савеза комуниста Југославије, када је рекао: „Са већом механизацијом транспорта потребно је што пре поправити и створити за исту одговарајуће путеве, јер иначе већ и данас трпимо огромну штету због брзог уништавања моторних возила на лошим путевима“.

Пошто изградња путева, а нарочито оних са савременом подлогом захтева огроман утрошак радне снаге и дуго време неопходно је да се инжињерске јединице снабду специјалним машинама за радове на путевима, као што су булдозери, скрепери, ваљци, компресори, а за градњу мостова моторне макаре и дизалице. Осим тога, за брзо премошћавање извршених рушења и оправку порушених мостова треба имати типске склапајуће мостове, а за радове у бетону дробилице и мешалице. Иако се у неким земљама уводе и машине за стабилизацију тла, ипак могућност примене ових метода у изради путева треба још испитати у нашим условима.¹⁾

¹⁾ Каква преимућства даје механизација за радове у земљи рецимо при изради путева, може се видети из ових података: скрепер са капацитетом коша од 8,4 — 11,5 м³ до 115 — 73 м³ земље на час, док је за превоз 100 м³ земље на транспортној даљини од 90 м ручним колицима потребно 150 радних часова, а то значи да један такав скрепер замењује рад 150 људи. За израду 10 м дрвеног моста, носивости 30 тона, једној пионирској чети без механизације потребно је један дан, са механизацијом пола дана, док такав мост од формациског материјала може подићи за 1 час. Разумљиво је да и транспортна средства имају важну улогу при извођењу радова у земљи и камену, јер често треба брзо вршити транспортовање људства и потребног материјала.

Друга група задатака, тј. минирање и разминирање, може се знатно лакше извршавати ако се располаже са довољно транспортних средстава мале тонаже (која омогућавају превозење запречних средстава по сваком терену), затим тенкдозерима и чистачима друге врсте, бакачима експлозивних трака и довољном количином прецизних минодетектора.²⁾

Насилни прелаз реке, с обзиром на све већу механизацију армије, више се не може благовремено и успешно извршити, ако се не располаже довољним бројем јуришних чамаца, реморкера и понтонских паркова велике носивости са механизованом вучом. Поред тога, за брзу израду навозних рампи за скеле и мостове треба имати булдозере, а за лакшу изградњу мостова и скела и дизалице са моторним погоном.³⁾

Ни четврту групу инжињерских радова није могуће успешно извршавати без одговарајућих техничких средстава. Тако, на пример, за обезбеђење водом, нарочито на карсном земљишту, треба имати моторне пумпе, филтере за воду великог капацитета, резервоаре, цистерне за воду; затим за пламенобацачке јединице: лећне, возеће и фугасне пламенобацаче, пламенобацач на тенку, итд; за маскирне јединице: средства за брзо бојење, за израду кулиса и макета, итд.

Поред наведених машина за механизацију инжињерских радова, и средства везе имају важну улогу у извршењу задатака инжињерског обезбеђења, иако има појединаца који сматрају да она нису потребна инжињерским јединицама када оне ионако извршавају задатке за потребе других родова војске, тако да могу користити њихова средства везе. Међутим, по нашем мишљењу, такво гледиште је неправилно, ако се има у виду да инжињерске јединице изводе своје задатке на великој просторији по мањим групама и да је за правилно руковођење у таквим условима и за постигнуће што веће уштеде радне снаге потребна веома солидна веза. То ћемо најбоље уочити ако размотримо начин рада инжињерских јединица на путевима. Пошто једна инжињерска чета без механизације обично добија деоницу пута до 30 км дужине за оправку и одржавање, а са механизацијом и до 90 и више км, онда је јасно да ће се за извршење таквог задатка груписати вероватно по водовима. Ако би се на деоници једнога вода догодило такво оштећење које сам вод не би био у стању да оправки за потребно време, онда је очигледно да ће му бити потребна хитна помоћ од команде чете, а да би је могао добити нужна је телефонска или радио веза. Осим тога, радиовеза је потребна и приликом инжињерског извиђања у дубини непријатељског ра-

²⁾ За израду једног пролаза за пешадију, пионирском одељењу потребна је једна ноћ, док исти такав пролаз у повољним условима један тенкдозер може израдити за мање од једног часа, а бацач експлозивних трака за још далеко краће време.

³⁾ Док се једним пионирским чамцем са веслима може превести 10 војника преко реке ширине 500 м за 40 минута, дотле се једном скелом носивости 40 тона од Вејли материјала, вученом реморкером, преко исте реке може пребацивати 150 војника за 22 минута.

споредат јер би у противном претпостављена команда добијала изве-штаје са великим закашњењем.

Из свега напред изнетог види се да инжињериске јединице треба обезбедити најнужнијим техничким средствима за извршење основних задатака, затим довољним бројем транспортних средстава за брзо пребацивање људства и материјалних средстава и солидном радио и телефонском везом, само се поставља питање у ком обиму, у којим јединицама и какву технику треба имати.

Да бисмо о томе имали јаснију слику, изнећемо пример техничке опреме инжињерије америчке армије, и то за инжињериски батаљон оклопне дивизије и инжињериски батаљон пешадиске дивизије, а по подацима Инжињериског центра фор Белвоир, Вирџиније од 15 марта 1951 године.

Опрема инжињериских батаљона

	Оклопне дивизије	Пешадиске дивизије
Авиона, армиски тип	1	1
Чамаца моторних, 7,5 м	2	1
Мостова Вејли, дужине 86, 4 м	2	1
Компресора на камиону	6	5
Дизалица на камиону	4	3
Гредера моторизованих	2	2
Опрема радионице	1	1
Трактора тегача (Д-4)	1	1
Трактора тегача (Д-7)	6	5
Камиона од 6 тона	36	18
Комплета за прочишћавање воде	34	18
Опрема за електрично заваривање	2	2
Карабина	165	140
Митраљеза мањег калибра	28	26
Митраљеза већег калибра	32	28
Пушкомитраљеза	118	66
Ракетних бацача 3,5 инча	44	40
Пиштоља аутоматских	66	31
Пушака	753	729
Средњих тенкдозера са ножем	12	5
Ципова ¼ т	33	33
Камион амбуланте	2	1
Теренских кола ¾ т за ношење наоружања	23	23
Камиона 2 ½ т за истовар дизањем	61	75
Камиона 2 ½ т товарних	7	6
Камиона трактора од 6 тона	7	6
Камиона тегача	1	1
Оклопних кола за људство	43	
Миноистраживача	51	50
Радиостаница свих типова	109	99

Свака чета инжињериског батаљона пешадиске дивизије има:

а) од полске инжињериске опреме: 9 дрводелских комплета за одељење, 3 пионирска комплета за вод, 9 комплета за индивидуално бушење, 9 комплета за бушење одељењем, 3 комплета за бушење водом, 9 минодетектора, 1 камион од 6 тона, 1 приколицу од

20 тона, 1 трактор тегач (Д-7), 1 ваздушни компресор и 3 чамца за извиђање;

б) од транспортне опреме: 13 камиона од $2\frac{1}{2}$ т за истовар на страну, 1 камион од $2\frac{1}{2}$ т теретни, 3 камиона-возила од 4 т, 4 камиона од $2\frac{1}{2}$ т, 4 приколице од 1 т, 4 приколице од $\frac{1}{4}$ т;

в) од средстава за везу: 1 радиостаницу АН/ГРЦ-9 (за везу са батаљоном), 6 радиостаница СЦР-300 (за везу са водовима), 12 радиостаница СЦР-536 (за везу водова са одељењима, тј. свако одељење и вод по 1 радиостаницу), 2 телефона ЕЕТ, 10 звучних појачника, 1 телефонску централу, неколико километара телефонског кабла, и

г) од наоружања: 154 пушке, 16 карабина, 7 аутомата, 9 реактивних бацача, 6 митраљеза калибра 30, 4 митраљеза калибра 50.

Бројно стање инжињерског батаљона пешадиске дивизије износи 980, инжињерске чете 169, инжињерског вода 42, а одељења 12 људи.

Ако размотримо горе изнесене податке можемо доћи до закључка да је америчка инжињерија снабдевена веома јаким механизованим и моторизованим средствима, јер инжињерска чета располаже носивошћу ауто транспорта од 70 тона или са 0,45 т на 1 војника и да је свака чета способна да самостално изводи радове механичким средствима у дрвету и камену, да врши оправку путева, израду пролаза и рашчишћавање минских поља, да води противпешадиску и противтенковску борбу и да располаже самосталном везом радиом све до одељења.

Осим тога, батаљон је способан да врши обезбеђење водом, да израђује нове путеве са тврдом подлогом и мост система Бејли М2 носивости 50 тона, дужине 86,4 м (инжињерски батаљон оклопне дивизије може израдити мост такође од 50 т, али у дужини од 176,8 м), као и да врши самостално инжињерско извиђање из ваздуха.

Поставља се питање да ли и ми треба да тежимо да и наша инжињерија достигне овакав или приближан ниво техничке опреме?

Да бисмо на ово питање одговорили морамо размотрити шта је условило овакву техничку опремљеност америчке инжињерије, који ће услови утицати на одређивање степена засићености техником и какав распоред те технике треба да буде по појединим нашим јединицама.

По нашем мишљењу, овако висок степен механизације америчке инжињерије настао је као природна последица задатака који јој се постављају и општег нивоа механизације армије, у вези са огромним материјалним могућностима САД. Пре свега, Америчка армија може имати задатке да води борбу на пространим и удаљеним фронтовима, такорећи по целом свету и на огромним комуникациским правцима, тако да то, с обзиром на њену готово потпуну механизацију, захтева велике могућности и самосталност појединих тактичких јединица. Супротно томе, наша Армија има задатак да води борбу на неупоредиво мањем пространству и на крајим комуникациским правцима. Осим тога општа засићеност техником у садањем периоду још увек је много мања у нашој Армији, јер наши

индустриски капацитети, иако се снажно развијају, још увек нису достигли тако висок степен, а и увоз ратне, нарочито теже технике није лако остварити. Према томе, јасно је да се у нашим условима можемо и морамо задовољити са скромнијим техничким средствима, с тим да се техничка опремљеност инжињерије развија паралелно са развојем техничке опремљености осталих родова војске, односно Армије у целини.

Бројно стање инжињерских јединица Америчке армије веома је велико, тако да на пример у дивизији износи око 7% укупног бројног стања (у Чехословачкој армији тај проценат је још већи и износи 7,8%). Иако у нашој Армији у садашњем степену развоја постоји потреба за што мањим бројним стањем техничких јединица, ипак бројно стање инжињерских јединица треба ускладити са задацима који им се постављају. А то значи да општи проценат инжињерије неће моћи да буде мањи у поређењу са другим савременим армијама и уз увођење одговарајуће механизације.

Неоспорно је да и земљишни услови имају веома јак утицај на техничку опремљеност јединица и да техничка средства треба прилагођавати земљишним условима. При томе се поставља питање: како планинско земљиште утиче на техничку опремљеност инжињерских јединица?

У дискусијама о томе питању често се чује и такво мишљење да јединице на планинском земљишту могу успешно водити борбу и са слабијом техничком опремом, као и то да техничка опремљеност јединица у планини ограничава њихово дејство. То би изгледало тачно, ако се не би водило рачуна о томе да се на планинском земљишту могу употребити и специјална техничка инжињерска средства.

Ево како капетан Турске армије Шукру Косеоглу заступа то гледиште, у чланку „Да ли је Кореја, као и шпански грађански рат породила нову доктрину“? (часопис „Орду Дергиси“ бр. 160/51):

„Одлично обучене армије могу се са мало већим жртвама у људству супротстављати модерним армијама иако су недовољно наоружане... Америчке дивизије, које су моторизоване и снабдеване тешким материјалом, нису показале исту маневарску способност на планинском земљишту као у европским равницама. Кореја је још једном доказала да се у организацији и опреми армија не могу занемарити географски услови“.

Иако су ове поставке у основи тачне, то ипак не значи да се на основу тога мора закључити да армија која води борбу на планинском земљишту не треба да буде снабдевана и савременом техником. Напротив, да би избегла веће губитке, армија и у планини треба да добије потребна, па и инжињерска техничка средства која ће бити прилагођена планинским условима. А да би се то постигло потребно је да већи део машина буде носећи, односно товарни (нарочито алатке за рад у камену — компресори), да се располаже мостовим конструкцијама које омогућавају израду великих мостових распона, затим ручним и моторним чекрцима за извлачење терета уз стрме нагибе, жичане железнице, пумпе за избацивање воде на велике висине, итд.

То никако не значи да оваква опрема искључује опрему и технику која је потребна и за дејства на маневарском земљишту, јер се у планини могу наизменично употребити обе врсте инжињерске технике. Према томе, извршење мера инжињерског обезбеђења на планинском земљишту тражи различитију и обимнију техничку опремљеност инжињерских јединица него јединица које дејствују на маневарском земљишту. Зато инжињерија наше Армије, у садањим условима развика треба да буде и моторизована и опремљена техничким средствима (нарочито машинама за радове у земљишту и камену). При томе не треба заборавити да су средства везе неопходан услов за успешно извршење задатака инжињерског обезбеђења. Осим тога, јасно је да све инжињерске јединице, а нарочито оне које су искључиво намењене за дејство на планинском земљишту, треба снабдети довољном количином инжињерске опреме која ће бити прилагођена и за планинско ратовање.

Сада се поставља питање како извршити расподелу опреме у инжињерским јединицама појединих степена (дивизија, корпуса, армија), пошто у том погледу постоје различита гледишта. Једни су за то да дивизија располаже толиким и таквим техничким средствима да под нормалним условима може самостално извршавати све задатке инжињерског обезбеђења (радове на путевима, мостовима, обезбеђењу водом, итд.), с тим да се за форсирање великих река ојачава од стране инжињерије више јединице. Други, пак, сматрају да концентрацију технике уопште треба извршити у вишим јединицама, тј. у армији и јединицама РВК, тако да се по потреби могу издавати нижим јединицама.

Да би се правилно решило питање концентрације технике у појединим јединицама, потребно је да се најпре одреди организациони састав инжињерије. Природно је да и у погледу овог питања, поред изнетог гледишта у Америчкој армији, постоји још низ различитих схватања. Тако, на пример, неки писци траже велико повећање инжињерије, нарочито у дивизији. У својој студији „Развој пионирског оружја у току два светска рата“ генералмајор Хелмут Дорн сматра да би у саставу пешадиске дивизије требало имати читав пионирски пук. То се свакако заснива на схватању да инжињерија има да извршава не само техничке, већ и све борбене задатке. Међутим, такво решење не би било прихватљиво за наше услове, већ је много правилније да се изван број задатака инжињерског обезбеђења преда у надлежност јединицама других родова. За нас би било довољно ако бисмо у оквиру пешадиског пука имали једну пионирску чету са једним техничким водом, у дивизији један пионирски батаљон (од 3 пионирске и 1 техничке чете) у корпусу 1 пионирски пук (од 2 пионирска и 1 техничког батаљона), а у армији 1 пионирски пук (1—2 пионирска, 1 технички и 1 мостови батаљон).

По нашем мишљењу, било би најпожељније да се инжињерија дивизије оспособи за самостално извршење задатака инжињерског обезбеђења. Такво решење било би најбоље како у условима честе примене одбране на широком фронту и у случајевима извођења бр-

зих маневара и прегруписавања снага да би се парирала надмоћност непријатеља на појединим одлучујућим тачкама, тако и за време дејства појединих дивизија на самосталним правцима, пошто би више јединице врло ретко биле у стању да помогну потчињене у извршењу постављених задатака.

С друге стране, иако је концентрација технике у специјалним техничким, понтонирским, маскирним и хидротехничким јединицама, у оквиру армиских или РВК јединица, неоспорно корисна — ако се има у виду обука људства — ипак не треба заборавити да такве јединице не живе заједно са оним за чији ће рачун радити у рату. Осим тога, ни штабови који ће командовати тим јединицама у рату нису довољно упознати са проблематиком тих јединица и њиховом стварном могућношћу.

Зато је принцип децентрализације инжињерских јединица далеко бољи само ако се може остварити и у техничком погледу. А ако се тај принцип у извесној фази развоја неке армије не може остварити, сматрамо да је корпус најнижа јединица коју би требало потпуно осамосталити за радове на путевима, мостовима, разминирању употребом технике, затим у погледу обезбеђења водом, маскирања и форсирања река. Ово се нарочито императивно намеће онда када корпуси добијају самосталне оперативне задатке.

При третирању проблема распореда технике по јединицама нарочито се потеже питање да ли понтонирске јединице са мостовим материјалом треба имати одвојено од осталих инжињерских јединица и да ли су потребне посебне хидротехничке јединице или не.

Ако би понтонирске јединице и понтонски паркови били издвојени из дивизија, корпуса и армија, постојала би опасност да дивизија не би била у стању да са довољно еластичности изврши све задатке и на сваком земљишту. Зато смо мишљења да нису потребне неке специјалне понтонирске јединице, и да је боље решење ако се у оквиру дивизије, корпусне и армиске инжињерије укључе мостове јединице које би располагале потребним понтонским материјалом, разуме се, према стварним потребама и могућностима у одређеном периоду развитка армије. При овоме, као што је већ напред изнето, требало би тежити да се дивизије, а свакако корпуси осамостале у погледу израде мостова и мањих форсирања, придавајући им по могућству мостови Бејли материјал. Мостове јединице могле би се формирати тако да се формирају паркове јединице које би водиле бригу само о материјалу, а све пионирске јединице обучавале се у употреби мостовог материјала, или да се формирају мостове јединице које би се као специјалисти обучавале само за израду мостова, или да се све јединице (поред мостових) обучавају у изради мостова. Количину мостовог материјала у појединим јединицама свакако би требало одредити на основу шире студије, али би дивизији требало омогућити да изгради мост носивости 30 тона у дужини од 50 м, корпусу мост од 100 м и више, армији најмање 200 м у мостовом батаљону, а осим тога да располаже и резервом у складишту. Можда би се ван састава армије, у оквиру јединица РВК, могле формирати из-

весне мостове јединице са специјалном наменом, од којих би један део могао имати карактер данашњих понтонирских јединица.

Осим тога дивизије би требало осамосталити и у погледу обезбеђења водом, тако да могу оформити водне станице за потпуно подмирење својих потреба у погледу воде, како на маневарском тако и на планинском земљишту сиромашном водом. На карсном земљишту требало би имати посебне хидротехничке јединице, које би углавном биле способне за веће транспорте воде или брзу израду водовода са преносом воде на веће даљине, као и за дубинска бушења.

Разуме се да при одређивању количине технике у појединим јединицама треба полазити од природе и обилности задатака који им се постављају, као и од капацитета рада који се тражи на одређеном задатку. Другим речима, најпре треба одредити шта се тражи од одређене инжињерске јединице, а затим прорачунати која јој техничка средства треба дати да би одређене задатке могла извршавати.

На основи свега изложеног могли бисмо извући закључак да опремљеност инжињерских јединица техником не треба сматрати као нешто стално, јер ће се и оне њоме попуњавати паралелно са општим техничким опремањем армије и на основу новопостављених задатака.

U SERIJI SAVREMENIKA „VOJNE BIBLIOTEKE“

Иzlazi u aprilu šesta knjiga:

„Pouke iz rata u Koreji“

OD

KAMILA RUŽERONA

Knjiga trefira stečena iskustva iz oblasti pešadije, tenkova, artiljerije, utvrđivanja, avijacije (lovačke, bombarderske, taktičke, strategiske, transportne) kao i o zajedničkim operacijama svih rodova i vidova oružane sile.

Cena knjige biće oko 200 dinara

Потпуковник ДОБРОСАВ НИКОЛИЋ

ОПЕРАТИВНО МАСКИРАЊЕ

Проблем оперативног маскирања још није свестрано обрађен, а о њему се досада врло мало писало и расправљало. Уколико су по томе и изнета извесна мишљења, она су или непотпуна или опречна. Међутим, из многобројних примера се може видети да су у разним случајевима и временима предузимане различите мере у циљу обмане непријатеља о месту, времену и начину извођења појединих операција, које су често имале веома велики значај за сам ток, па и за успех читаве операције. Маскирање је пролазило веома дуге фазе развоја док није достигло данашњи степен и постало саставни део свих борбених радњи. Иако се примењивало такоређи од постанка првих војски, његова примена у ширем обиму — у облику тзв. оперативног маскирања, које обухвата и читаве операције — новијег је датума, тако да се знатно развило и усавршило тек у току Другог светског рата.

Оперативно маскирање обухвата не само маскирање инжењерских радова, него и радове и борбена дејства свих родова војске (инжињерије, пешадије, артиљерије, тенкова, везе итд.), служби (позадине, санитета, транспорта, итд.), затим ваздухопловства и морнарице. Разумљиво је да сви ти обманујући радови, дејства и поступци — да их тако назовемо — по својој спољној форми, морају бити што приближнији стварним, како непријатељ не би открио да су предузети само у циљу његове обмане. У исто време, они морају бити прилагођени стварним борбеним дејствима свих видова оружане силе, родова војске и служби, и усклађени са оперативним планом, који извршава сваки вид, род и служба у делокругу своје надлежности.

За разлику од трупног маскирања, које нормално изводе мање јединице за своје потребе, самостално или у оквиру плана оперативног маскирања, оперативно маскирање се изводи у најширим размерама, применом свих средстава и начина који стоје на расположењу, уз дуготрајније учешће свих родова и служби, по унапред утврђеном јединственом плану више јединице (корпуса, армије, група армија итд.) — све са циљем да се непријатељ наведе на погрешне оперативне закључке, одлуке и дејства, а да се сопственим снагама створе што повољнији услови за извршење намераване операције. Оно сачињава саставни део операциског плана и у том погледу га допуњава.

Пошто су радови за извршење оперативног маскирања веома обимни, тако да заједно са припремама могу трајати и по неколико месеци, па чак и више од године дана (на пример, припреме и примена разних маскирних мера за извођење десанта у Нормандији трајале су од краја 1942 до јуна 1944 године), то захтевају врло велику радну снагу, материјална и техничка средства. При томе, специјалне маскирне јединице, уз припомоћ инжењерских јединица изводе најкомплицованије радове у захвату читаве операције, док остале маскирне мере врше сви родови војске и служби у свом делокругу.

За извршење овако обимних и сложених радова, поједине војске су још у току Првог светског рата формирале штабове и јединице, који су имали задатак да врше студију, припрему и извођење маскирних радова у ширем смислу. (Разуме се да су на то имали утицаја и специфични услови рововског начина ратовања на Западном фронту и ондашњи степен развоја ратне технике, нарочито ваздухопловства које је још било у повоју, итд.). Пошто су користи од успешно изведеног маскирања биле очигледне и врло велике то су му после Првог светског рата готово све војске поклонили много озбиљнију пажњу, користиле догадања искуства, формирале специјалне маскирне јединице, проучавале и усавршавале разна средства за маскирање и саобразно степену развоја ратне технике и вероватном начину борбеног дејства у будућем рату, вршиле обуку људства свих видова оружане силе и родова војске у примени савременог начина маскирања. Међутим, тек у току Другог светског рата, када је ангажована огромна жива сила и ратна техника и када су се знатно усавршила и масовније употребљавала најсавременија средства за извиђање и прибављање података о непријатељу (савремено ваздухопловство, радар, инфрацрвена фотографија, итд.), настаје читав преокрет у вештини маскирања, а према томе и у организацији, формацији, опреми, тактици и обуци маскирних јединица.

Да би се боље схватила обимност радова, време потребно за њихово извршење и значај маскирања у појединим операцијама, навешћемо неколико примера из Другог светског рата који, с обзиром на ситуацију, земљиште, ангажоване снаге и средства као и постигнуте резултате, сваки за себе, претставља толико карактеристичан и поучан пример, да пружа драгоцен материјал за студију овог проблема.

У лето 1944 године Англо-американци су успели да поред осталих мера и оперативним маскирањем постигну изненађење код Немаца на тај начин што су се неочекивано искрцали на нормандској обали. Иако је немачка Врховна команда позитивно знала да неизбежно претстоје искрцавања савезничких снага са Британских Острва негде на обалама Атлантског Океана, првенствено у Француској — она ипак није успела да открије, односно да сазна, место стварног искрцавања. Колико је то питање судбоносно за успех одбране обале, односно за успех десанта, није потребно говорити. А што су Немци били изненађени има се поред осталог, захвалити и томе што су Савезници применили и низ успешних маскирних мера.

Основна идеја при планирању Нормандске операције била је да се разним мерама прикрију намера и припреме за искрцавање у рејону Сенског Залива и да се непријатељ наведе на погрешан закључак да ће главно место искрцавања бити у рејону Кале — Булоњ. Поред тога, требало је сачувати у потпуној тајности и време почетка искрцавања. Кад се притом има у виду да је у искрцавању учествовало око 140.000 људи, преко 6.400 разних бродова, око 10.000 авиона (од којих око 2.000 једрилица) и огромна количина разних других средстава, онда се тек може сагледати обимност припрема и време њиховог трајања, а у вези са тим и обимност маскирних мера које су биле предузете да се то одржи у тајности. Да би се то постигло требало је што боље маскирати рејоне концентрације десантних снага и средстава, извести детаљно али што мање упадљиво извиђање главних места искрцавања, тајно и прикривено разместити снаге и средства на енглеској обали пре укрцавања на бродове, изводити демонстрације према рејону Кале — Булоњ, маскирати бродове на спољном улазу у Сенски Залив, маскирати пребацивања следећих ешелона преко Ламанша, заузети Шербур и припремити се за офанзиву главним правцем Гранвил — Авранш, итд. Штаб који је руководио свима тим припремама био је смештен под земљом и у пећинама, тако да је његово место држано у највећој тајности и пажљиво чувано, а број лица која су радила на документима оперативне природе био је сведен на минимум. Да би се постигла што већа тајност припрема, крајем марта 1944 године проглашене су као забрањене зоне они крајеви где су се концентрисале трупе и средства за инвазију, а становништво појединих рејона Јужне и Југоисточне Енглеске пресељено је у дубљу унутрашњост. Крајем априла заведена је цензура над целокупном дипломатском поштом, а људству инвазионих трупа било је забрањено дописивање и свако путовање без нарочите дозволе. Трупе и средства довлачени су постепено у мањим деловима и распоређивани у привременим, специјално организованим логорима, где су шатори, зграде и сви објекти подизани испод дрвећа и између постојећих зграда. Поред тога, предузето је најопсежније маскирање природним и вештачким средствима, спроведена најстрожија дисциплина у погледу употребе светла и све друге мере које су омогућиле да се тајност ових огромних припрема што више сачува. Све предузете мере маскирања стално су контролисане помоћу аерофотоснимача.

Да би се и од сопствених трупа сачувала у тајности места и време извршења искрцавања, са људством су више пута извођене потпуне вежбе (са покретом ка мору), не саопштавајући им да је то само вежба тако да никада нису знали да ли ће притом извести и стварно искрцавање. Приликом једне вежбе 1943 године генерал Хемел поставио је према левом боку својих јединица једну оклопну здружену јединицу од макета тако маскирану да су трупе које су нападале сматрале да пред собом имају праве тенкове, те су на њих упутиле своје оклопне снаге. А да непријатељ не би нешто сазнао од авијатичара, који би приликом летова над континентом евентуално пали у ропство, међу авијатичарима су ширени гласови да се припрема инвазија на јужну обалу Француске. Како су се и код осталих трупа ширили слич-

ни гласови, а нарочито пред саму инвазију, то је људство сматрало да иде на вежбу и онда кад је инвазија стварно отпочела. Тек када су бродови испловили на отворено море, људству је саопштено да ће се овога пута извршити стварни десант.

Пре почетка операције вршена су бомбардовања из ваздуха, диверзије и радио-сметње да би се онемогућио рад непријатељских радио-локалних станица. У том циљу на бродовима је било монтирано преко 260 радиостаница за сметње, а исто тако и на авионима. Само на немачке радио-локационе станице Савезници су бацили око 5.000 тона бомби и 3.500 ракетних граната. Сем тога, целокупна активност из ваздуха била је усмерена на то да наведе непријатеља на погрешне закључке у погледу места и времена искрцавања. Због тога је на област Па де Кале бачено двапут више бомби него на отсек где је извршено стварно искрцавање. Само искрцавање на француској обали вршено је под заштитом димних завеса, које су постављене помоћу специјалних бродова и авиона.

Обмањивање непријатеља вршено је по специјалном плану штаба команданта инвазионих снага. У ту сврху коришћена је домаћа и страна штампа, радио, разни агенти и сва друга средства која су одвлачила пажњу од нормандске обале. У рејону Дувр Дил, Фолкстон, Англо-американци су изводили лажне припреме за искрцавање на обали Па де Кале. У том циљу рађени су лажни логори за концентрацију трупа, лажне укрцне станице, лажна пристаништа за бродове; на путевима су постављени путокази до лажних места укрцавања, а да би то било што убедљивије вршени су и покрети трупа ка тим местима. Савезнички бродови појачали су патролну службу и демонстрације у правцу Па де Калеа, да би скренули на себе пажњу непријатеља. Приликом самог искрцавања авиони који су летели на малој висини бацили су изнад бродова велике количине танких пантљика од стањјола, које су заваравале немачке радио-локационе станице и стварале утисак као да је у питању велики број бродова, који се на том правцу крећу према француској обали, тако да је демонстрација потпуно успела.

Све ове демонстративне и лажне мере Англо-американаца довеле су немачко командовање у заблуду тако да је, у моменту када се главни ударац сручио на Нормандију, главнина немачких снага била концентрисана знатно северније и углавном оријентисана ка рејону Па де Кале.

Сем овога, познати су и многи други примери, где су обе зарађене стране широко примењивале разне маскирне и друге мере, а нарочито вештачко-техничко маскирање (примена кулиса, макета, лажних објеката и положаја) и вршиле лажне концентрације трупа у скоро свим важнијим операцијама. Карактеристичан је и поучан пример лажне концентрације трупа који су Енглези извели у Африци, код Ел Аламејна 1942 године, где су захваљујући примени вештог оперативног маскирања решили битку у своју корист. Пошто се у савременим условима рата све више користе аерофото-извиђања, да би се на основу што потпунијих података донеле правилне одлуке за акцију, то су Енглези извршили лажну концентрацију својих мото-

ризованих јединица и на тај начин обманули немачке извиђаче, а тиме и Ромелов Главни штаб, о главном правцу удара. План обмањивања за време битке разрађен је у току августа и септембра и о томе сам фелдмаршал Монтгомери, тадашњи командант 8 британске армије у својој књизи каже:¹⁾

„Да бисмо што сигурније обманули непријатеља, непрекидно је одржавана иста густина возила у целој зони за операције. На тај начин, непријатељ није могао да доноси реалне закључке на основу промена које би откривао на свакодневним снимцима из ваздуха. У том циљу, још 1 октобра, поставили смо прикупљена транспортна средства (њихов број смо повећали одузимањем возила из дивизија) и велики број припремљених лажних возила на она места и у таквом распореду као што би то одговарало за извођење стварног напада на северу. Приликом доласка на фронт, трупе 51 и 2 новозеландске дивизије и 10 корпуса, извршиле су у току ноћи замену лажних са стварним сопственим средствима. На сличан начин поступљено је са топовима, предњацима и карама придатих артиљериских јединица. У позадинским рејонима, из којих су ове јединице и делови упућивани, постављено је онолико лажних возила колико је правих транспортних средстава одлазило. У пажљиво маскираним складиштима залихе су тако слагане да су личиле на возила. А месец дана пре напада ископани су ровови за заклањање пешадије, одређене за напад (када за то дође време).

У међувремену предузете су потребне мере са циљем да непријатељ стекне уверење да ће се главни удар извршити на југу. Крајем септембра отпочело је полагање лажног нафтовода, а радови су извођени таквим темпом да је изгледало да ће полагање бити завршено у току прве седмице новембра; прављена су лажна складишта тако као да ће се и она завршити у приближно исто време кад и нафтовод. Мрежа радиостаница 8 оклопне дивизије тако је подешена да је изгледало као да се наше оклопне снаге крећу према јужном крилу“.

Овде ћемо детаљније изнети неке мере које су предузимане у циљу обмане о главном правцу удара. Да би заварали непријатеља, Енглези су тајно (ноћу) извршили рокирање главнине оклопних јединица са северног према јужном делу фронта, али су притом намерно оставили трагове моторних возила у пустињском песку да би и немачки извиђачи могли констатовати да су извршени покрети ка југу. С друге стране, Енглези су у исто време предузели изградњу путева дужине око 100 миља коју су се из позадине лепезасто пружали у правцу Ел Аламејна. Пошто су за овако опсежне и дуготрајне радове (неколико недеља) били концентрисали велику радну снагу и средства, јасно је да ово није могло остати незапажено немачком извиђању из ваздуха. Имајући једновремено податке и о радовима на северном сектору и о рокирању оклопних јединица на јужни сектор, немачка команда је дошла до закључка да ће се напад ипак извршити на југу и да изградња путева на северном сектору служи само за обману. Ово тим пре што је сматрала да Енглези неће моћи извршити напад на север све докле док се њихове оклопне јединице буду налазиле на јужном сектору. Због тога су Немци тамо пребацили своје тенковске јединице с тим да се понова врате на север, ако

¹⁾ Монтгомери „Од Ел Аламејна до Балтичког Мора“, стр. 39—40, издање „Војног дела“ од 1951 године.

би то исто евентуално учиниле и енглеске снаге, а својој извиђачкој авијацији ставили у задатак да стално и будно мотри на сваки покрет енглеских снага.

Па и поред тога, Енглези су у овом маневру успели да обману не само Немце него и сопствене јединице, тако да су чак и оне веровале да ће се главни напад извршити на јужном сектору. Обмана је углавном постигнута помоћу макета тенкова и камиона израђених тако вешто од дебелог платна да се ни са неколико стотина метара висине нису могле разликовати од правих тенкова и камиона.

Кад се једне ноћи на северном сектору појавила маса лажних камиона макета, Немци су — и поред тога што нису могли утврдити да су то стварно макете — ипак закључили да се ту ради о обмани и да ће стварни напад уследити на јужном сектору, јер су оклопне јединице и даље тамо остале. Поред тога на правцима којим је требало да прођу нису се нигде могли приметити ма какви трагови ових камиона. Међутим, Енглези су баш и желели да Немци увиде да су то само макете да би на крају могли постићи потпуну обману у концентрацији снага на главном правцу напада. Зато су једне ноћи тајно вратили све оклопне снаге са јужног на северни сектор, где су тенкови покривени и маскирани тако да је и даље остала потпуно иста слика поменутих лажних камиона. Сви трагови овог пребацивања били су уништени. У исто време, на јужни сектор фронта пребачени су лажни тенкови, распоређени на места дотадашњих правих и маскирани мрежама, те је и на овом делу фронта слика остала непромењена. Како су и првобитни трагови оклопних јединица остали исти, то се још убедљивије потврђивало да није настала никаква промена у распореду.

Поред тога, Енглези су обманули Немце и у погледу почетка напада. Енглески штаб у Африци успео је да преко немачких агената прошири лажну вест чак до Берлина као да ће Енглези извршити напад 5 новембра 1942 године, и то на јужни сектор фронта. На тај начин је и Ромел од обавештајне службе из Берлина добио податке да ће напад почети тога дана. Међутим, напад је уследио много раније, тј. 22 октобра 1942 године, и то на северном сектору фронта.

Изнети начин примене оперативног маскирања допринео је да се битка код Ел Аламејна врло брзо реши у корист Енглеза, иако су укупне непријатељске снаге биле приближно једнаке. Истина, у бици нису учествовале немачке оклопне јединице баш због тога што су Немци били обманути и изненађени у погледу правог места главног удара. Природно је да је овако успешно изведено оперативно маскирање захтевало много времена, алата и материјала, затим стручну радну снагу и специјалне маскирне јединице, али је, с друге стране, уштедело многе људске жртве и огромна материјална и техничка средства.

У току нашег Народноослободилачког рата било је много примера примене свих врста маскирања, али је из области оперативног маскирања најзначајнији и најпоучнији пример маскирање маневра на Неретви, почетком марта 1943 године, за време Четврте непријатељске офанзиве на главнину наших снага у Босни.

Пошто нису успели да окруже нашу ударну групацију на територији Босанске Крајине, Немци и Италијани су покушали да централним нападом немачке 7 СС, 369, 718 и 719 дивизије, затим јединицама 6 италијанског корпуса, као и јаким четничким и усташко-домобранским јединицама опколе и униште нашу главнину у долини реке Раме и Неретве. Овако опкољене са свих страна јаким непријатељским снагама, а притом још оптерећене са неколико хиљада рањеника и оболелих од тифуса, наше јединице налазиле су се у врло тешком положају. Да би осујетио намеру непријатеља, маршал Тито је наредио да се снаге са леве обале Неретве, које су сачињавале претходницу главнине ударне групације, повуку на десну обалу ове реке и поруше мостове, а у исто време да се са јединицама 1 босанског и 1 хрватског корпуса изврше офанзивне акције према Босанској Крајини, Гламочу, Дрвару и Босанском Петровцу. На тај начин код непријатеља је створен утисак да су наше јединице одустале од форсирања Неретве и да предузимају повлачење. Ова демонстрација је потпуно успела, јер је непријатељ концентрисао главну пажњу на ову противофанзиву, Међутим, како је сада наступио одлучујући моменат да се оперативна замисао спроведе до краја и искористи обмана непријатеља, маршал Тито је наредио да се код Јабланице, коришћењем конструкције порушеног моста, за што краће време подигне импровизиран мост ради прелаза свих јединица и рањеника на леву обалу Неретве. Захваљујући пожртвовању наших пионира, импровизирани viseћи мост био је готов после 19 часова рада, тако да су све наше јединице, са око 4.500 рањеника, успеле да се пребаце на леву обалу Неретве, где су у снажном налету потпуно разбиле и уништиле четнике у горњем току Неретве, у Јабланици, на Прењу и Борашници и до 15 марта 1943 године заузеле линију Улог, Калиновик, Фоча.

Овај пример најречитије потврђује да је у најотсуднијем тренутку по нашу Народноослободилачку војску баш оперативно маскирање одиграло сјајну улогу. Цела операција је планирана и изведена на концепцији овог смелог маневра, при чему су лажна дејства, покрети трупа, рушење мостова и друге акције заварали непријатеља и омогућили форсирање Неретве и продор у Источну Херцеговину.

Као што се из наведених примера види, оперативно маскирање не обухвата само трупе, материјал и борбена средства у оквиру једног положаја, односно зоне једног операциског правца, већ и дубоку позадину оперативних јединица, па и становништво дотичне зоне, што умногоме компликује и отежава начин његовог извршења. Оно почиње, мање-више, од момента пројектовања и припреме саме операције, пошто је оно саставни део њене основне идеје, и провлачи се кроз цео ток све до њеног завршетка. Зато све мора бити прожето једном идејом и прилагођено једном циљу — обманути непријатеља у погледу правца, времена и начина извршења планиране операције.

На основу искустава из овог рата дошло се до закључка да специјално формиране маскирне јединице, треба да располажу са више техничких средстава и вештачког материјала које ће носити собом, да имају више и боље опремљених покретних радионица, да располажу са читавим хемиским лабораторијумима, фотографским

ателеима, итд. и, најзад, да у савременом маскирању — поред чисто војних стручњака и јединица — треба најтешње да сарађују одговарајући стручњаци из грађанства (инжињери, сликари, итд.), па и целокупно становништво зоне у којој се изводи оперативно маскирање. Да би биле способне за што брже извршење задатака и да би могле благовремено интервенисати тамо где се појави потреба, као и да би се могле делити на мања одељења за извршење самосталних задатака, маскирне јединице морају бити брзопокретне — моторизоване. Сем тога, и све друге јединице, без обзира на род војске и струку, морају бити обучене и оспособљене за извођење савременог маскирања и одржавања што строжије маскирне дисциплине.

Извођење оперативног маскирања може се поверити оперативном штабу јединице који планира и руководи операцијом у целини, а може се и привремено оформити посебан штаб, који ће планирати и руководити маскирањем кроз целу операцију, што зависи од обимности предвиђених маскирних мера. У састав посебног штаба требало би да уђу претставници свих родова војске и служби, а код компликованих маскирних радова и један официр-маскирац као саветодавни орган и извршилац техничког дела маскирања. Природно је да тај штаб мора тесно сарађивати са начелником штаба и начелником обавештајног одељења дотичне јединице, да би се на тај начин обезбедила јединствено спровођење оперативне идеје код јединица свих родова војске и служби. Према томе, план оперативног маскирања је оперативни, а не инжињерски докуменат. У зависности од врсте операције, обимности радова, расположиве стручне радне снаге, података прикупљених извиђањем, итд., овај начелно треба да садржи: ситуацију код непријатеља и сопствених трупа, средства и начин маскирања трупа и војних објеката у дотичним оперативним и тактичким радњама (лажни маневри, дезинформације, лажна дејства авијације, лажни превози трупа, лажне концентрације и слично); материјал који се има употребити за маскирање и начин његовог дотура на место рада, ред радова према важности појединих рејона, праваца и објеката; распоређивање обичне и стручне радне снаге на поједине рејоне и правце, у складу са општом оперативном идејом; начин искоришћавања елементарних појава (ноћ, магла итд.) и све што је потребно да се маскирање изведе на време, што тајније и што потпуније, како би се постигло изненађење код непријатеља.

Суштина оперативног маскирања састоји се баш у томе да се непријатељ обмане о распореду, јачини и врсти јединица, врсти, начину, месту и времену предузимања акција и да се разним мерама наведе на погрешну процену ситуације и намера противничке стране.

Многе велике војсковође стекле су знатан део своје славе баш на оригиналним идејама о обмани непријатеља и начину њиховог спровођења, а многи су је стекли на проницљивом откривању и благовременом парирању непријатељских лукавства и обмана.

Пошто ће оперативно маскирање убудуће играти врло велику улогу, чак и већу него у досадашњим ратовима, то сматрамо да би било врло корисно да се кроз историске примере проучава како његова идејна тако и његова техничка страна.

Мајор **МИХАИЛО ВУЈОВИЋ**

О ВАЖНОСТИ ПУТНЕ СЛУЖБЕ У РАТУ

Познато је да и путна служба у рату има великог утицаја на развој, ток и успех операција, јер од ње умногоме зависи могућност уредног и благовременог снабдевања и пребацивања снага и средстава. Тако она већ у припремном периоду операције решава многобројне задатке који су тесно везани са планирањем саме операције и доношењем одлуке. Ту, на пример, спада процена путне мреже у погледу развијености, стања, капацитета и могућности коришћења путева; планирање обезбеђења, заштите, ПАО, ПТО и ПХЗ путне мреже и објеката на њој; планирање кретања и израда графикона кретања на војним путевима; планирање снага и средстава за регулисање саобраћаја на њима, итд.

Као извори за добијање података о развијености, стању и капацитету путне мреже служе: топографске карте — секције, статистички и географски подаци рејона, авионски снимци земљишта, подаци добијени од предњих делова трупа (као и подаци који су добијени на разне друге начине обичног, техничког или специјалног извиђања), у првом реду од органа путне службе и инжињерије, а и подаци који се добијају пропитивањем месних власти, становништва, заробљеника, итд. с тим да их треба проверити чим се за то укаже могућност.

С обзиром да је ово прикупљање и давање података о путној служби за време рата врло важно потребно је да се будући општевојни руководиоци и органи путне службе још у току мира, кроз наставу, вежбе и ратне игре, у том погледу што боље обуче. Међутим, дешавало се да су приликом припреме и извођења вежби и командноштабних ратних игара чињени мањи или већи пропусти и по врло важним питањима ове службе, од којих ћемо навести само најкарактеристичније. Тако на пример, приликом разраде оперативно-тактичких задатака давани су подаци о путевима и путним објектима само на основу топографских карата — секција, без претходног реферисања органа путне службе о њиховом стварном стању; или се при вежбама нису благовремено развијале путноексплоатационе јединице у циљу регулисања саобраћаја на војним путевима; затим, планирање кретања на војним путевима вршено је без консултовања органа аутомобилске и путне службе, и најзад, код дивизија се нису формирале

привремене јединице (одељења или водови) за регулисање саобраћаја на војним путевима у трупном рејону.

Да би се схватио потпуни значај ових пропуста и штетне последице које из тога могу настати у току рата, а да би се, с друге стране, указало и на мере које треба предузети ради отклањања ових последица, изнећемо главне узроке због којих оне настају. На првом месту треба имати у виду да топографске карте, па макар биле и скористијег издања, не могу приказивати стварно стање путева и објеката на терену, а нарочито оних путева чије се техничко стање релативно брзо мења (на пример, услед хабања, оштећења од непријатељског дејства са земље и из ваздуха и разних атмосферских падавина). Поред тога, категоризација код нас на путеве I и II реда (како је обележена и на секцијама) не одговара у потпуности и њиховим техничким условима, јер се приликом категоризације није водило рачуна само о техничким условима, већ и о важности путева у економском и војном погледу. Ово, другим речима, значи да приличан број путева II реда, који би према техничким условима требало да буду способни за саобраћај у оба правца (ширина коловоза 5—6 м) и да имају сталне објекте који могу издржати оптерећења и возилима највеће тонаже — у стварности су друкчији (широки су 3—4 м, способни само за саобраћај у једном правцу и имају полусталне објекте који издржавају само возила мање тонаже — запрежна возила и камионе). А разлика између путева са сталним објектима способних за саобраћај у оба правца и оних са полусталним објектима и саобраћајем само у једном правцу огромна је; јер, док се по првим могу кретати најтежа возила па и тенкови, без заустављања или смањивања брзине за време мимоилажења и претицања, дотле су други употребљиви само за лакша возила, која се у случају мимоилажења и претицања заустављају на одређеним местима (или се мора зауставити колона која се претиче или она која се креће у супротном правцу) и на тај начин знатно успоравају кретање.

Из овога произилази, прво, да за сваку нову операцију треба тражити најновије и проверене податке о стању путева и објеката на њима, и друго, да официри који учествују у пројектовању и извођењу оперативно-тактичких задатака за вежбе и командноштабне ратне игре треба да консултују и војно-путне органе у јединици пре но што дефинитивно одреде карактеристику путева и објеката и да тек на основу тога дају дефинитивну процену путне мреже у дотичном рејону. Неоспорно је да ће се руководиоци — ако буду тако радили на вежбама и ратним играма за време мира — привикнути на најправилнији поступак у случају рата, а поред тога ће стећи и тачну слику о стању и капацитету путне мреже, коју ће користити јединице у евентуалним будућим ратовима.

Пошто је саобраћај на војним путевима најинтензивнији у периоду пребацивања јединица са концентрациске просторије у рејоне прикупљања, потребно је да се у циљу правилног функционисања службе регулисања саобраћаја на војним путевима благовремено пребаце и на нова места поставе органи за регулисање саобраћаја,

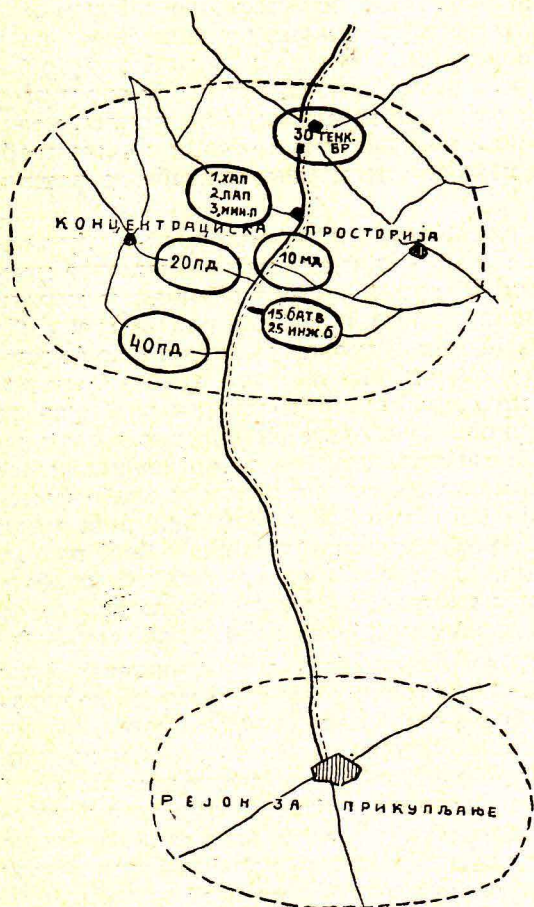
саобраћајни знаци, сигнали и путокази. У вези са тим било би врло корисно да се и на вежбама и командноштабним ратним играма предвиде развијања путноексплоатационих јединица и све друге мере по томе, и то још пре покрета јединица, да би путни органи издали претходна наређења путним јединицама. Међутим, често се заборављало на овај тако важан моменат, па се пребацивање путних јединица у нове рејоне размештаја наређивало тек касније, тј. у периоду пребацивање базе и позадинских јединица и установа. Пошто би ово у рату претстављало озбиљан пропуст са веома штетним последицама, неопходно је да команданти јединица и њихови путни органи о овом проблему воде строго рачуна на вежбама и командноштабним ратним играма.

Обично се у ратној игри пре почетка динамике предвиђају кретања јединица са концентрациске просторије у рејоне њиховог прикупљања, да би се оперативни и путни органи обучили у изради планова и графикана кретања на путевима, и да би се родови и службе привикли на начин снабдевања јединица у овом периоду. Ово је утолико корисније уколико се пред оперативне и путне органе буду постављали задаци и проблеми што приближнији ратним да би се на тај начин привикавали на тешкоће са којима би сигурно имали да се боре и у случају рата. Такви проблеми ће се појављивати нарочито онда када се операција изводи на планинском и слабо комуникативном земљишту, када је број аутомобилских јединица мали тако да ће се већина јединица кретати пешке, када је и број путева за кретање мали, када је квалитет путне мреже релативно слаб и, најзад, када је време кратко и ограничено. Зато је неопходно да се планови и графикони кретања израђују најсавесније и најтемељније.

Међутим, дешавало се да су на вежбама и командноштабним ратним играма планови превозиња и графикони кретања били израђивани доста површно и да при њиховој изради није било довољно сарадње између оперативних и путних органа. До овога је долазило, прво, због тога што су у питању биле вежбе а не ратни услови, те се руководиоци нису довољно уносили у ситуацију, а, друго, што су учесници већином били једновремено ангажовани у изради остале обимне документације. Разуме се да су овако површно израђени планови и графикони кретања јединица на војним путевима били нетачни и да се у ратним условима покрети не би могли остварити онако како је у њима предвиђено. Узмимо, на пример, да се на концентрациској просторији налазе снаге у јачини једног пешадиског корпуса, које у припремном периоду операције треба преbacити у њихове рејоне за прикупљање (извршити маршманевар), а потом их увести у борбу. При томе би јединице 40 и 20 пешадиске дивизије, 25 инжењерског батаљона и 15 батаљона везе требало да изврше покрет пешке, а остале (10 моторизована дивизија, 20 тенковска бригада, 1 хаубички артиљериски пук, 2 противтенковски пук и 3 минобацачки пук) као моторизоване да се пребаце моторним возилима (види шему бр. 1). С обзиром на размештај јединица на концентрациској просторији, дужине марша и брзине кретања појединих јединица, трајања преба-

цивања била би различита, тако да би маршеви трајали од 3.15 часова (10 моторизована дивизија) до највише 12 часова (20 пешадиска дивизија), што би на први поглед могло навести на закључак да се ове јединице могу пребацити у рејон прикупљања у току једне ноћи

Шема размештаја јединица корпуса на концентрациској просторији пре поласка на марш (размера 1:500.000)

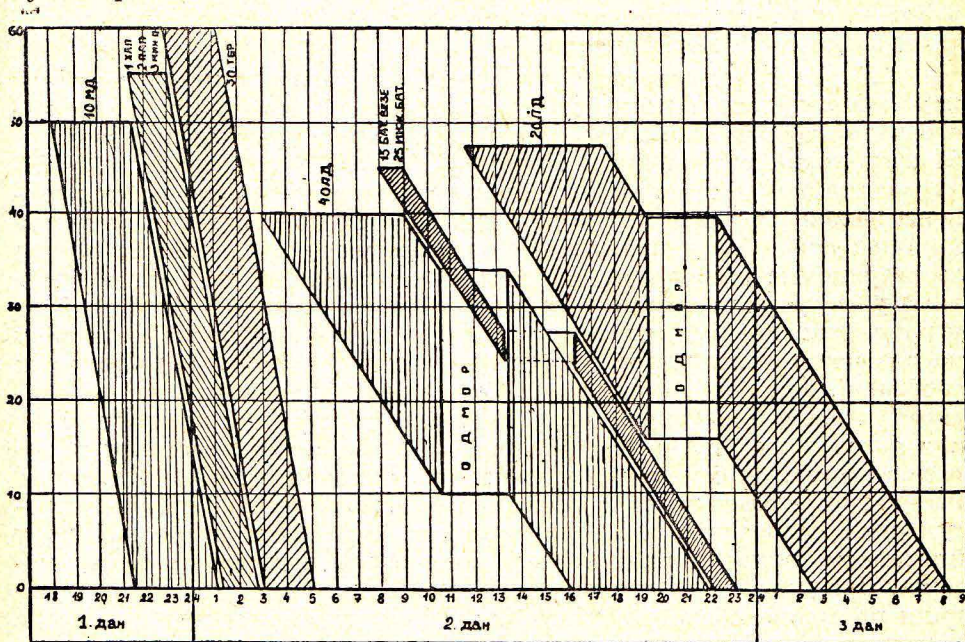
и ноћу, без утицаја непријатељског дејства из ваздуха, итд. Уколико би се узеле у обзир и неке од ових околности, требало би за покрет много више времена, а израда планова и графикана кретања била би много сложенија.

На основу овога може се доћи до јасног закључка да оперативни органи морају најтежње сарађивати са путним органима приликом планирања кретања јединица на војним путевима, јер на плановима кретања које израђују оперативни органи нису уочљиви

(или нешто дуже). До оваквог закључка дошло би се ако се не би узели у обзир сви елементи који утичу на кретање, као што су способност пута за кретање само у једном правцу, тј. кретање јединица у једној колони, затим велике дубине појединих јединица на маршу, тако да би дивизија која се налази на зачелу морала чекати да крене пуних 18 часова, док се не ослободи пут и да због тога не би могла стићи у рејон прикупљања у току прве ноћи, већ тек трећег дана у 8.30 часова, и то када би се кретање вршило и дању и ноћу. Разуме се да би услови били још тежи ако би се кретање вршило само ноћу (да би се избегло непријатељско извиђање и дејство из ваздуха). Све се ово детаљно види на приложеном графикану, који је израђен за најповољнији случај, тј. да се неће вршити покрет у супротном правцу, тако да неће долазити до мимоилажења колоне, да неће бити претицања и да ће се марш изводити непрекидно дању

сви елементи од којих зависи могућност и успех извршења кретања као што се то може видети на графиконима које израђују стручни путни органи.

Графикон кретања јединица корпуса са концентрациске просторије у рејон за прикупљање

Колико тешке последице може проузроковати неорганизовано кретање на војним путевима и невођење рачуна о њиховом капацитету показује нам овај пример.

Када су после пробоја немачких одбранбених линија јединице III украјинског фронта Црвене армије прешле у гоњење, наишле су на планински теснац којим је водио само један пут, који су Немци намерно напустили без борбе да би им приредили изненађење. У моменту када су се у теснацу налазиле не само стрељачке, већ и артиљериске, тенковске и аутомобилске јединице, Немци су извршили изненадни противнапад, комбинован са нападом јачих ваздухопловних снага, и тиме проузроковали не само огромне губитке у људству и техници него и страشان неред тако да је извлачење јединица из теснаца постало немогуће. Да би се успоставио ред у теснацу и јединицама омогућио даљи пролаз команда III украјинског фронта одмах је упутила једног генерала и наредила му да искористи сва средства која му стоје на расположењу да пут што пре рашчисти. Он је за то нашао најпростије решење — наредио је да се са пута гурну у провалију сви камиони, артиљериска оруђа и тенкови који су се на њему затекли. То је очигледан пример из кога се види како је због неорганизованог коришћења пута (за који су и Руси знали да води

кроз теснац) привремено била онемогућена офанзива јединица Црвене армије, које су уз то претрпеле и веома осетне губитке у људству и ратној техници. Да се водило мало више рачуна о условима кретања и да су притом консултовани и органи путне службе, свакако да до овога не би дошло.

Поред наведених пропуста, искуства са досадашњих вежби и командноштабних ратних игара показују да су команде дивизија често пута заборављале да формирају јединице (одељења или водове) за регулисање саобраћаја у трупном рејону. Овакви пропусти правдају се најчешће тиме да то нема тако великог утицаја на ток извођења вежби и ратних игара, јер се полази од претпоставке да се сва кретања извршавају правилно и благовремено и без учешћа органа за регулисање саобраћаја, као и тиме да саобраћај на војним путевима у трупном рејону није тако интензиван. Међутим, овај пропуст у рату могао би имати штетних последица када се дивизија налази на главном правцу удара, тј. када на путевима циркулише врло јак саобраћај, а нарочито у случају када дивизија оперише на планинском и некомуникативном земљишту, где ће поједини колски путеви или стазе бити једине комуникације на којима ће се вршити дотур и евакуација. Да би се ови путеви могли експлоатисати у потпуности, неопходно је да се на свим осетљивим местима поставе органи за регулисање саобраћаја, саобраћајни знаци, сигнали и путокази, јер у противном, војни путеви неће у потпуности одговорити својој намени. При томе треба имати у виду да ће се путеви у трупној позадини претежно обележавати саобраћајним знацима и путоказима за регулисање саобраћаја и да ће се за то ређе користити само људство. А пошто су за формирање јединица за регулисање саобраћаја, према садашњој организацији путне службе, надлежни саобраћајни органи, потребно је да се ти органи још за време мира обуче и у руковођењу таквим јединицама, нарочито у оним ситуацијама које су што приближније ратним и да се у томе циљу предвиђа њихово формирање за време припреме и извођења вежби и командноштабних ратних игара.

У току извођења операције путна служба решава многобројне задатке од којих су најважнији израда графикана кретања за сва оперативна и снабдевачка превозења која се врше на војним путевима и руковођење путноексплоатационим јединицама. При томе нарочито значајну улогу игра правилно планирање оперативних и снабдевачких превозења и израда графикана кретања, јер се без претходних пријава и на основу њих израђених планова превозења и графикана кретања не могу вршити никаква кретања, а да се не изложимо страшном хаосу на путевима. Сва ванпланска кретања по војним путевима требало би извршити пре почетка планских кретања, а ако то није могуће онда све такве јединице и одељења треба прикупити, формирати од њих колоне и планом регулисати њихово даље кретање.

Ако би старешине јединица са којима се изводе вежбе и ратне игре, као и материјални органи родова и службе дивизија, корпуса

и армија подносили редовно и благовремено пријаве за сва кретања у току вежбе или ратне игре, онако како би то радили и у рату, онда би органи аутомобилске и путне службе били ангажовани у потпуности у решавању скоро свих оних проблема који ће се појављивати и у рату, а на тај начин би се свакако најбоље и најпрактичније оспособљавали у својим ратним дужностима. Али старешине јединица и материјални органи најчешће не поступају овако, већ подносе пријаве за кретање по војним путевима само за један дан или изванредан краћи период, због чега органи аутомобилске и путне службе остају недовољно ангажовани, тако да не могу ни добити правилну претставу о величини и озбиљности проблема који ће се пред њих постављати у рату.

Најзад треба имати у виду да ће путна служба у евентуалном будућем рату играти пресудну улогу, и то како у припремама тако и у извођењу операција (без обзира како је развијена железничка мрежа на појединим операциским правцима) и да је потребно да се још у току мира — на вежбама и ратним играма — оперативни и путни органи привикну на што бољу међусобну сарадњу, да би знали шта и под којим условима могу очекивати од ове службе у рату. Овим би се у исто време огарантовало њено правилно и нормално функционисање.

СРЕДИНОМ АПРИЛА ИЗЛАЗИ ИЗ ШТАМПЕ

КОМАНДОВАЊЕ БАТЕРИЈОМ И ДИВИЗИОНОМ

од капетана I класе ОБРАДОВИЋА БОРИВОЈА

Овај приручник је неопходан сваком старешини који изводи тактичку обуку у оквиру батерије и дивизиона или руководи њеним извођењем. Приручник је писан првенствено за артиљериске старешине али ће исто тако бити од велике користи и за све остале.

У потсетнику се налази целокупна документација за батерију и дивизион.

ПОТСЕТНИК ЋЕ ВРЛО МНОГО КОРИСТИТИ
СВИМ ОФИЦИРИМА КОЈИ СЕ ПРИПРЕМАЈУ
ЗА ПОЛАГАЊЕ ИСПИТА

Генерал-потпуковник **ВЕЛИМИР ТЕРЗИЋ**

БИТКА НА НЕРЕТВИ

Битка на Неретви претставља једну од најважнијих и најпресуднијих битака нашег Ослободилачког рата. Она се одиграла после пуних 18 месеци од почетка Народног устанка, а нешто више од једне године од формирања Прве пролетерске бригаде — прве регуларне јединице наше Народноослободилачке војске. То је било у оном периоду нашег рата кад је НОВ већ била чврсто стала на своје ноге и када је била потпуно дорасла да се у остварењу једне шире стратешке концепције — у једној отвореној великој бици — огледа лице у лице са одабраним окупаторским дивизијама на Балканском ратишту.

Пошто смо ову битку изводили и добили под изванредно тешким условима, управо под притиском најтежих ратних околности, које се заиста врло ретко могу видети у било којој другој савременој операцији Другог светског рата на Европском ратишту, покушаћемо да укратко изнесемо неке особености њеног извођења, постигнуте резултате и стечена искуства.

Непријатељски план, чија се основна стратешка идеја састојала у томе да се још у почетку IV офанзиве окружи и уништи наша војска у Босанској Крајини и ликвидира Врховни штаб, потпуно је пропао. Благодарећи нашој плански вођеној стратешкој дефанзиви и вештом коришћењу непријатељских грешака, ми смо успели да компромитујемо његов маневар опкољавања и да на бази повољних резултата двадесетодневне дефанзивне битке Првог хрватског и Првог босанског корпуса *а у духу основне стратешке идеје Врховног команданта од 27 јануара 1943 године*, предузмемо противофанзиву општим правцем: долина Рање — горњи ток Неретве, према Источној Херцеговини и Црној Гори. Уствари, успешна стратешка дефанзива Првог босанског и Првог хрватског корпуса у Босанској Крајини, Лици, Кордуну и Банији створила је услове, време и простор за планску припрему и предузимање офанзивног маневра групе трију наших ударних дивизија у долини Неретве. *Једном речју, постављени циљ стратешке дефанзиве у Босанској Крајини, Лици, Кордуну и Банији, наиме, сачувати снаге и припремити се за противофанзиву, био је, углавном, постигнут.* Тиме су нашем Врховном штабу почетком фебруара били створени битни услови за преотимање иницијативе, за нужну слободу рада и слободу одлучивања у даљем току развоја

опште стратегиске ситуације, што треба имати у виду приликом студије битке на Неретви и оцене њених резултата.

Ако једна страна прозре непријатељске намере и не дозволи непријатељу да јој наметне своје облике ратовања, онда је самим тим постигла велики успех и доказала изразиту супериорност свога вођства, односно командовања. А, управо, у томе су потпуно успели и наш Врховни штаб и наши виши штабови, нарочито у току такозване офанзиве „Вајс 1“, тако да ниједна наша јединица у току ове офанзиве није пала у окружење непријатеља нити била уништена.

„Опколити, потом уништити“, била је већ добро позната оперативно-стратегиска концепција немачког командовања, коју су скоро редовно примењивали у свима својим офанзивама против наше војске, тако рећи све до пролећа 1944 године. Али идеја о уништењу противника, која је оправдано прожимала немачку ратну доктрину, није била једини узрок за перманентно култивисање концепције опкољавања у рату против НОВ. Пре свега, најутицајнији фактор за редовну примену такве концепције, свакако је био стално окружавајући општестратегиски положај наше војске, која се у дубокој позадини непријатеља, у окупираној Европи, налазила пуне три године као стеновито острво у узбурканом мору, што је, наравно, пружало све предности окупатору и привлачило га на примену таквог типа операција. Разумљиво је да је идеја окружења и уништења Народно-ослободилачке војске у току IV и V офанзиве, када је опасност од непријатеља достигла кулминациону тачку, у стратегиском смислу добила своје пуно оличење у познатим офанзивним операцијама „Вајс 1“, „Вајс 2“, „Вајс 3“ и „Шварц“, које су у непрекидном низу наизменично трајале скоро пуних шест месеци, тј. углавном целе прве половине 1943 године. Зато није никакво чудо што се и у бици на Неретви, тј. у току извођења наше противофанзиве, опет сусрећемо са непријатељском концепцијом опкољавања и уништења. Зато је и битка на Неретви, у свом завршном делу, по нужди, морала примити карактер битке у окружењу са пробојем из окружења.

Наша противофанзива почиње 15 фебруара снажним и изненадним налетом наше три дивизије на непријатељске гарнизоне на комуникацији Сарајево — Мостар, у долини Раме и Неретве, и траје све до 22 марта, тј. до свршетка победоносних бојева код Калиновика и Невесиња, односно до избијања наших главних снага из теснаца горњег тока Неретве и појаве на Калиновачко-невесињској висоравни. Уствари, битка на Неретви се временски и просторно поклапа са нашом противофанзивом, чији је носилац била Главна оперативна група (пет наших дивизија: 1, 2, 3, 7 и 9 дивизија и 7 крајишка бригада), под непосредном командом Врховног штаба. После избијања на линију Невесиње — Улог — Калиновик, крајем марта, почиње наша офанзива ка Црној Гори, која се наставља у току априла, тако да се почетком маја завршава избијањем наших трупа на линију: Титогорад — Колашин — р. Лим.

Као што се види, тежиште главних операција пренето је у почетку друге половине фебруара из Босанске Крајине у долину

Неретве, где су касније, све до краја марта, гравитирале главне, решавајуће оперативно-стратемиске одлуке обеју страна.

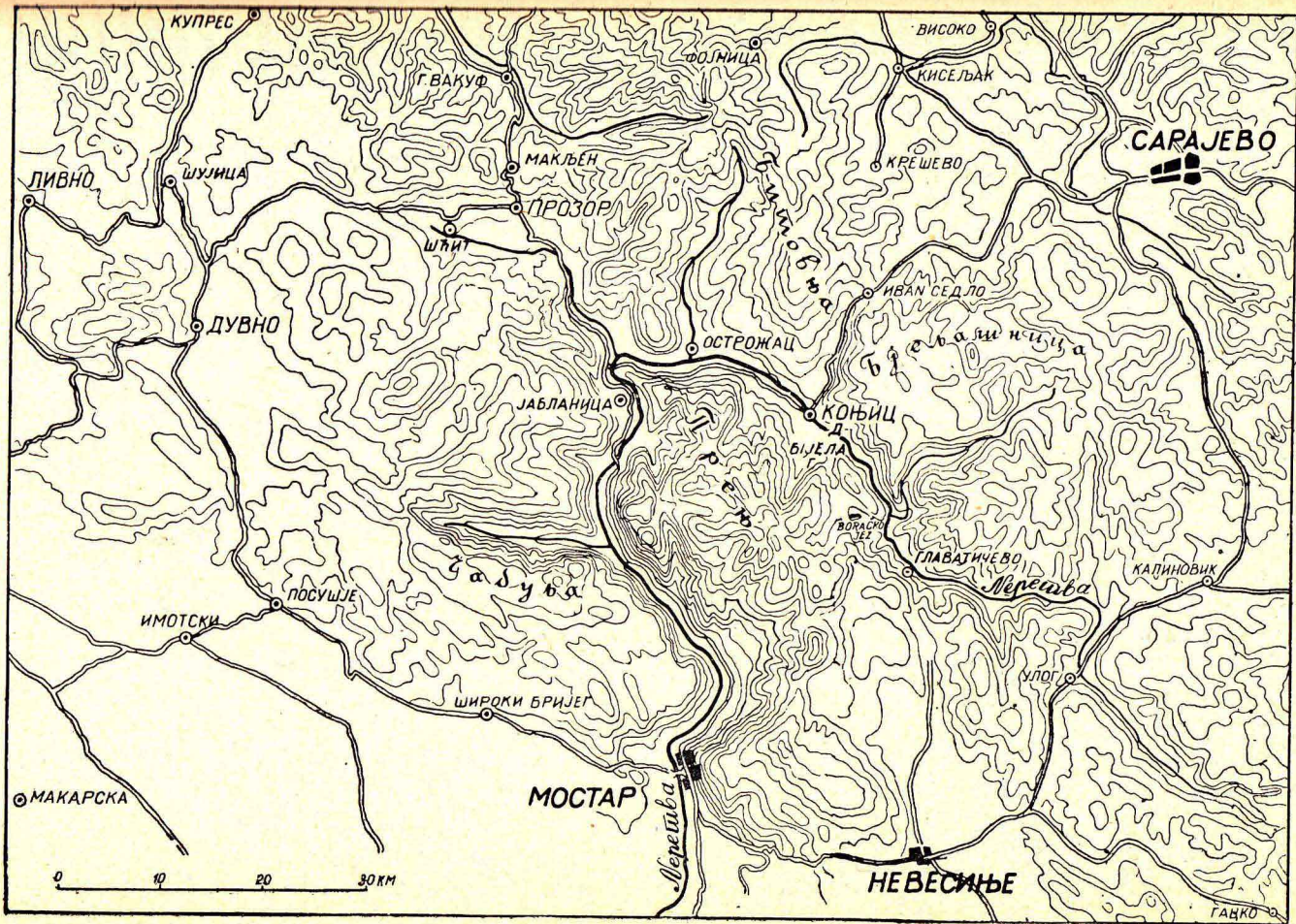
Битка на Неретви вођена је у петоуглу: Прозор — Иван Седло, Калиновић — Невесиње — Чабуља Пл., тј. на изразито планинском, беспутном, слабо насељеном, кршевитом и пошумљеном терену босанско-динарског ланца, и то са бројно и технички знатно надмоћнијим непријатељем, а под сталним притиском непријатељске авиације, оштре зиме, глади и тифуса. Да би ситуација за нас била још тежа, наше операције су се морале прилагођавати заштити и спасавању неколико хиљада наших рањеника и болесника, чије је транспортовање било веома тешко. Заиста, у току Другог светског рата нема примера да је иједна битка вођена на већем пространству брдско-планинског земљишта, за дуже време и под тежим условима. Најзад, тек после 36 дана непрекидних даноноћних бојева и мучног рвања два упорна противника у неравној борби, битка је одлучена у нашу корист.

Према развоју ситуације и току догађаја, и поред њихове дубоке унутрашње повезаности и узрочности, у бици на Неретви се оцртавају три фазе. У првој фази, од 15 до 22 фебруара, као што смо напоменули, извршен је удар наших дивизија на непријатељске гарнизоне у долини Раме и Неретве, односно на комуникацији Сарајево — Мостар; друга фаза обухвата наша дејства по унутрашњим оперативским правцима, тј. противударе на 717 немачку дивизију на правцу Прозора, 718 немачку дивизију на правцу Острошца, као и на италијанско-четничку групацију са правца југа према Јабланици, који су изведени од 1 до 5 марта, а у трећој фази, од 7 до 22 марта, после форсирања Неретве, наше снаге извршиле су продор њеним горњим током, разбиле и уништиле четничку групацију Драже Михаиловића и избиле на линију Невесиње — Улог — Калиновић.

Иако је непријатељ (Италијани) предвиђао наш покрет у правцу југоистока, ипак је нашим силовитим, снажним и енергичним ударцима било потпуно постигнуто тактичко изненађење италијанских гарнизона. Углавном је ликвидирана непријатељска одбрана на главној саобраћајној артерији Сарајево — Мостар, тако да су наше јединице после 4—5 дана од почетка ових дејстава већ биле на Иван Седлу, односно на непосредним северним прилазима Мостару. Италијанска дивизија „Мурђе“ била је просто згажена. Овим ударом постигли смо и велики успех оперативно-стратемиског ефекта и огроман ратни плен. Окупаторске команде у Мостару и Сарајеву биле су јако изненађене, а нарочито Леров штаб, тј. команда „Југоистока“.

Ако анализирамо план напада и развој догађаја у првој фази, видећемо да је наш Врховни штаб потпуно правилно проценио важност и улогу Иван Седла и Коњица у претстојећем маневру према истоку. Због тога је тамо и усмерио главну оштрицу нашег ударца, тј. упутио гро наших снага (две дивизије). Међутим, у првој фази битке, 22 фебруара, одиграла су се три веома значајна боја на фронту 1, 3 и 2 дивизије (на Иван Седлу, код Коњица и код Јабланице), чији је исход пресудно утицао на даљи ток развоја ситуације у долини

Неретве. Од тих бојева добили смо бој код Јабланице, док смо остала два изгубили. Уствари, изгубили смо бојеве који су за нас били од веће оперативне важности, јер су се одигравали на правцу у коме је, с обзиром на идеју о нашем продору на исток и на улогу Коњица као главног стожера целокупног нашег пројектованог маневра, било усмерено тежиште наше пажње и наше акције. Иако се неуспешне борбе за Коњиц, које су од 19 до 27 фебруара наизменично водиле јединице 1 и 3 дивизије, нису одмах тако видно осећале, оне су уствари имале далекосежне негативне оперативне последице, по цело даљи ток развоја битке на Неретви. Да смо заузели Коњиц, битка би, свакако, краће трајала, избегле би се многе тешке кризе које су се наизменично ређале током целе прве половине марта и које смо морали решавати са крајњим залагањем свих расположивих снага и врло осетним губицима. Зато је, уствари, овај наш неуспех на Коњицу изменио лице и карактер битке на Неретви. Зато се наш биланс првога удара, тј. прве фазе битке, и поред, у целини узев, изванредних успеха, нарочито 2 дивизије, у оперативно-стратешком смислу не може сматрати за нас нарочито повољан. Дакле, ту у неуспеху наших бојева на Иван Седлу и Коњицу лежи клица дубоке оперативне кризе за нашу Главну оперативну групу — кризе која ће се релативно брзо појавити у свој грозној величини и претњи, нарочито крајем фебруара и првих дана марта.

Тешко је овде рећи и проценити све утицајне факторе који су допринели нашем неуспеху на Иван Седлу и Коњицу. Али, изгледа, да је, и поред ваљаности, примерног залагања и држања скоро свих јединица у овим неуспешним бојевима, у командама 1 и 3 дивизије недостајало јасно и убедљиво схватање важности и улоге Коњица, односно Иван Седла, тако да је изостала и њихова довољна упорност и последност да обједињеним, енергичнијим и упорнијим напорима својих јединица задрже Иван Седло, односно заузму Коњиц и, на тај начин, до краја и у потпуности изврше задатке које је Врховни штаб био поставио. Ово је, по нашем мишљењу, нарочито било могуће у оним данима и условима ситуације до 22 фебруара када су владајуће околности ишле нама на руку, тј. када група „Анакер“ и четници још нису били стигли у Коњиц. Можда би енергичнија и непосреднија интервенција Врховног штаба крајем фебруара, са брзим пребацивањем читаве 2 дивизије, могла допринети да се на овом важном, управо тежишном правцу за нас знатно повољније заврши прва фаза битке.

Сада да видимо како је непријатељ реагирао на наш удар у долини Неретве. На састанку Лер — Роботи у Београду, 8 фебруара, решено је да се предузме офанзива „Ваје 2“ са циљем „да се уништи Титова комунистичка држава“, с тим да операција почне 25 фебруара (према Литерсовој заповести од 12 фебруара). После ликвидације италијанске дивизије „Мурђе“ и панике у Мостару, а на молбу Италијана и самога Литерса (непосредног руководиоца операција у Четвртој офанзиви), Лер је пристао да се група „Фогл“ и група „Анакер“ заједно са 718 дивизијом упуте према Прозору и Коњицу са задатком

да уз помоћ италијанско-четничке групације са југа опколе и униште наше снаге у лакту Неретве. При томе, Лер је остао и даље на гледишту да тежиште офанзиве „Вајс 2“ буде усмерено према Ливну.

Стварно изгледа несхватљиво да је Лер сада остао при двома такорећи паралелним операцијама, од којих се једна имала изводити у долини Неретве, са циљем уништења наших снага, а друга са циљем да се изврши брижљиво чишћење терена „у Титовој комунистичкој држави у Босанској Крајини“. Овде се, заиста, види да Лер или уопште није познавао ситуацију или се веома круто држао кабинетских планова. *Међутим, догађаји у долини Неретве привући ће као магнет СС „Принц Еуген“, 369 и 717 немачку дивизију, где је и сам Лер касније увидео да се налази тежиште целокупне ситуације и да се ту бије одлучна битка.*

После наших неуспешних бојева 27 фебруара у рејону Коњица, као и тешких дефанзивних борби на правцу Г. Вакуф — Прозор, где је већ надирала 717 дивизија на челу са групом „Фогл“, *може се рећи да је оперативно-стратешка иницијатива већ била прешла у руке непријатеља, тако да више нисмо имали довољну слободу рада, слободу одлучивања.*

Погоршавање наше ситуације је прогресивно расло, тако да је око 1 марта достигло своју кулминациону тачку на Макљену, на Неретвици и код Јабланице. Са севера Немци су већ били стигли на врата Прозорске котлине (где је већ чекао највећи део рањеника за даљи транспорт према истоку) и на домаку Острошца, док је италијанско-четничка групација надирала са југа ка Јабланици. Леров план о уништавајућој бици био је на путу извршења. Дакле, ми смо се уствари нашли у оперативном окружењу и пред озбиљном претњом једне уништавајуће битке, а посебно оптерећени хиљадама рањеника у Прозорској котлини, као и масом избеглица које су свакодневним приливом „пуниле“ Прозорски катао. Врховни штаб није имао при руци никаквих оперативних резерви, што је још више погоршало и онако критичну нашу ситуацију. *Држећи и у овим тешким и судбоносним данима све конце ситуације чврсто у својим рукама, Врховни штаб је јасно прозreo непријатељску намеру, правилно оценио новонасталу ситуацију и водећи рачуна о фактору времена и реалним могућностима свих расположивих трупа у даном моменту, донео је зреле, конкретне и без сумње, за ту ситуацију, једино правилне одлуке. Одлучено је да се наизменичним противударима, дејством по унутрашњим операциским правцима, разбију по реду опасности непријатељске наступајуће колоне, и то прво на правцу Прозора 717 дивизија, затим на правцу Острошца 718 дивизија и, најзад, италијанско-четничка групација која је надирала са југа према Јабланици. Даном извршења ове одлуке настаје друга фаза битке на Неретви која, углавном, траје од 1 до 5 маја.*

Циљ друге фазе битке био је да се активним залагњем свих снага спречи и парализише непријатељски маневар опкољавања и, на тај начин, створе потребно време и простор за пробијање из оперативног обруча долином горњег тока Неретве према Источној Херце-

говини. Сада је узани троугао: Прозор — Јабланица — Острожац, требало да послужи као основица овог нашег противманевра и као стожер наше противофанзиве. Због крајње оскудице у времену и већ степњеног оперативног простора извођење свих ових противудара претстављало је ретку командантску вештину и смелост, јер је скидање трупа са других важних сектора и њихово упућивање усиљеним маршевима на угрожена места на очиглед непријатељске авијације, заиста, било врло тешко и ризично. Но, благодарећи високој свести наших јединица и свих њихових старешина уопште и крајњим и начочевчанским напрезањима свих наших расположивих снага, успели смо у последњим минутима да отклонимо опасност и осујетимо непријатељски маневар опкољавања и уништења. Трупe су, углавном, извршиле све постављене задатке. Иако непријатељске надируће колоне према Прозору и Острошцу нису биле разбијене, оне су ипак претрпеле осетне губитке и принуђене да се повуку: 717 дивизија ка Г. Вакуфу, 718 дивизија ка Коњицу, а делимично разбијена италијанско-четничка групација ка Мостару. Рушење мостова у лакту Неретве у времену од 1—4 марта није нам донело оне и онакве користи какве би вероватно донело да је извршено у првој фази битке у данима око 20 фебруара, тј. када се још могла створити неизвесност и обмана непријатеља у погледу нашег главног правца операције. На тај начин, дефакто „и ова друга рунда добивена на поене“ припала је нама.

Да видимо како је на овај наш успех у другој фази битке реагирало непријатељско командовање. Пети март посебно је важан датум за обе стране. Тога дана, приступајући процени новостворене ситуације и оцени биланса својих успеха, оба противника доносе значајне одлуке. Лер је ка Јабланици и Мостару оријентисао СС и 369 дивизију, које су биле стигле на линију Прозор — Шујица — Куррес, јер је, најзад, потпуно увидео да се тамо у долини Неретве бије главна битка. Зато он лично форсира Литерса и Италијане да енергично продуже са офанзивом против нас, стапајући са овом и офанзиву „Вајс 2“ у једну јединствену операцију, са циљем уништења наше главне оперативне групе у долини Неретве. Истога дана, тј. 5 марта, наш Врховни штаб, пошто је правилно проценио ситуацију и постигнуте успехе у изведеним противударима, дошао је до закључка да смо и даље остали у оперативном окружењу непријатељских дивизија које се нашим одбацивањем и потискивањем нису одрекле својих даљих офанзивних намера, тако да, као такве, после краћег предаха, заједно са снагама са запада (СС и 369 дивизија) могу наставити маневар опкољавања наших снага. Другим речима, Врховни штаб је тачно уочио да опасност од опкољавања није прошла, да је само привремено отклоњена и одложена за најпотребније време. Истина, у другој фази битке много смо добили, јер смо повећали полупречник маневарског простора, обезбедили најпотребније време за наше пре-груписавање и отклонили непосредну опасност тактичког опкољавања и уништења. Може се сматрати, да смо, с обзиром на успехе које смо постигли у противударима и на карактер непријатељских дејстава у

трећој фази битке (посебно немачких дивизија, а нарочито 717 и 718 које су дотле биле главни носиоци маневра опкољавања), у извесној мери већ преотели иницијативу непријатељу и стекли знатно већу слободу рада и слободу одлучивања. Ценећи тако ситуацију, Врховни штаб се 5 марта одлучио да брзо форсира Неретву код Јабланице, разбије четничку групацију и изврши енергичан продор теснацем горњег тока Неретве са циљем да што пре избије на линију Невесиње — Улог — Калиновик, обезбеђујући при томе своје бокове, нарочито на правцу Коњица и Прења.

Трећа фаза битке обухвата форсирање Неретве (започето 7 марта) са петнаестодневним бојевима у веома дугом, узаном и беспутном теснацу њеног горњег тока све до избијања на линију Невесиње — Улог — Калиновик. И поред могућности које смо имали, нарочито падају у очи наше изразито слабе техничке припреме за форсирање Неретве. Свега једно слабо пешачко брвно за све јединице, рањенике и коморе није могло ни издалека да одговори потребама једне оперативне армије од 20.000 војника. Баш због тих слабих техничких припрема ми смо у току форсирања били у тешкој кризи, губећи драгоцену време како при образовању мостобрана, тако и у пребацивању јединица, рањеника и комора. Само благодаревећи изванредној вештини и хероизму првопребачених бригада на онострану обалу, као и недовољном сазнању непријатеља о нашем стварном стању у тим данима у колону Неретве, успели смо да пребродимо ову кризу која је перманентно трајала све до 15/16 марта, тј. све док није пребачен и последњи рањеник на леву обалу и добијен одлучујући бој код Главатичева.

Са форсирањем Неретве иницијатива је све више прелазила у наше руке и тежиште битке се постепено преносило према истоку на правац нашег продирања њеним горњим током.

Реакција непријатеља приликом форсирања Неретве нарочито се одразила код италијанско-четничке команде у Мостару, тако да су Италијани и четници непрекидно и наизменично угрожавали наш продор према истоку са југа и југоистока, тј. преко превоја Прења и из Невесињског Поља, све док нисмо избили из горњег тока Неретве. То се, поред осталог, може објаснити страховањем Италијана од нашег продора према Јужној Херцеговини, јер су свакако, очекивали да ћемо после избијања из овог теснаца са свим овим нашим снагама скренути баш тамо, тј. у окупациону зону VI корпуса. Зато је команда VI италијанског корпуса, сматрајући да нас може задавити у теснацу Неретве, преузела руковођење главним маневром којим је требало опколити и уништити наше снаге у рејону Борачког Језера. У том циљу предузети су концентрични покрети свих расположивих четничких снага, ојачаних појединим италијанским батаљонима и батеријама. Непосредно руковођење овим пројектованим маневром било је поверено италијанском генералу Амику. Међутим, наша 2 дивизија, својим незадрживим надирањем и одлучним бојем код Главатичева 16 фебруара, предухитрила је италијанско-четничку команду и осујетила њене планове и на тај начин омогућила даље

продирање наших снага кроз теснац Неретве према истоку. Победоносним бојем код Главатичева, 16 фебруара, дефинитивно смо пробилли обруч оперативног окружења, потпуно преузели оперативно-стратешку иницијативу у своје руке и дали највећи замах нашој противофанзиви.

Реакција немачких дивизија на наш продор горњим током Неретве, нарочито 717 и 718 дивизије, није била нарочито оштра, уствари, испод нашег очекивања. Иако смо били оставили прилично слабу заштитницу на десној обали Неретве, ипак су ове две дивизије прилично млитаво, споро и са закашњењем обновиле своје офанзивне покрете према нама. Пошто смо из рејона Коњица код Г. и Д. Бијеле очекивали енергичан испад и непосредно угрожавање нашег продора долином Неретве, поставили смо јаку сталну побочницу (3 дивизија) на леву обалу Неретве, на сектору Острожац — Коњиц, са тежиштем одбране према Коњицу. Десетог марта, кад је криза пробијања кроз теснац још те како трајала, 717 немачка дивизија је тек стигла у Прозор, док се 718 дивизија, после удара које су јој на Неретвици раније задале бригаде наше 3 дивизије, повукла у рејон Коњица и, углавном, остала неактивна, задовољавајући се јачом извиђачком делатношћу у правцу Челебића. Немачка СС и 369 дивизија појавиле су се на Неретви тек 15/16 марта када на њеној десној обали није више било наших рањеника. Да су ове немачке дивизије бржим темпом наставиле своје надирање ка колелу Неретве и да су тамо избиле негде око 10 марта, оне би нас, свакако, довеле у врло тешку ситуацију. Међутим, ова недовољна активност и извесна опрезност немачких дивизија у времену од 5 до 15 марта може се објаснити последицама удараца које смо им задали у другој фази битке, отсуством заједничког плана у координирању операцијама окупаторских снага, а вероватно, и неповерењем и антагонизмом које је и у овој бици дошло до пуног изражаја, између два савезника.

Сјајно изведеним завршеним, али најтежим, бојевима са четницима код Калиновика и Невесиња 22 марта, завршена је трећа фаза битке на Неретви дефинитивним разбијањем и уништењем четничке групације Драже Михаиловића. Тако је, после 36 дана непрекидних борби и бојева, завршена славна историска битка на Неретви нашом пуном победом.

Посматрајући, овако у целини, ток битке, а у циљу дубље објашњења њене физиономије и карактера, критичко-истраживачком оку нарочито се намећу три питања.

Прво, да ли је Врховни штаб, планирајући противофанзиву, предвиђао могућност сопственог окружења у долини Неретве? Да је Врховни штаб то заиста предвиђао види се из мера које је предузео у циљу оперативног обезбеђења својих бокова према Сарајеву и Мостару, тј. из упућивања 1 и 2 дивизије на Иван Седло, односно на северне прилазе Мостару, као и из сталног форсирања свих предвиђених покрета из Босанске Крајине ка долини Неретве.

Друго, зашто је дошло до оперативног окружења и да ли се могло избећи? По нашем мишљењу, главни узроци леже у наглом

поремећају равнотеже снага у корист непријатеља, тј. у објективним условима развоја оперативно-стратегиске ситуације крајем фебруара, које нисмо могли спречити. *Нема сумње, да је овоме, поред врло слабе обавештајне службе, највише допринело сачекивање наших рањеника у Прозорској котлини и очекивање пада Коњица.* Кад су 15/16 фебруара 1 и 2 дивизија већ биле у долини Неретве, односно на комуникацији Сарајево — Мостар, челни ешелон наших рањеника тек се налазио у Гламочком Пољу; 22 фебруара, када је пала Јабланица и ситуација у долини Неретве углавном била јасна, челни ешелон рањеника тек је био у Прозорској котлини, а 1 марта, када су углавном сви рањеници били у околини Прозора, оперативна криза достигла је свој врхунац, јер смо се стварно налазили у потпуном оперативном окружењу. *Према томе, оперативна пауза од шест дана (од 22 до 28 фебруара), која се огледа у сачекивању рањеника и очекивању пада Коњица, била је исувише дуга и непожељна, нарочито у оваквој ситуацији, где је фактор времена играо доминантну улогу.*

Треће, кад смо увидели (крајем фебруара) да се не можемо преко Коњица пробити у Источну Херцеговину, да ли је било потребно изменити одлуку о основном правцу наше противофанзиве и скренути неким другим правцем, било према северу било према југу? Уствари, са нашим прекаљеним дивизијама Главне оперативне групе могли смо се такорећи свуда пробити, али само без масе рањеника и наше крвљу стечене ратне технике: хаубичке артиљерије, тенкова, камиона, огромног и разноврсног ратног плена, коморе, итд. *Но, тешког наоружања и опреме могли смо се и одрећи, као што смо то и учинили тешка срца (уништивши га у кањонима Неретве), али наших хиљада рањеника и тешко болесних другова никада. Тако смо и поступили, свесни да ћемо баш због тога имати изванредних тешкоћа у даљем оперативном руковођењу, као и да ће се самим тим скоро удвостручити задаци, обавезе и жртве наших јединица. Другог решења у тим данима није било.* Можда се крајем фебруара, пре одлуке о њиховом транспорту за Главном оперативном групом, једном добро проученом и солидно извршеном организацијом, могла извести деконцентрација највећег дела рањеника ка Централној Босни, Средњој и Јужној Далмацији, али се крајем фебруара, кад су масе рањеника већ биле у долини Рање, на овако нешто уопште није могло ни помислити.

Наше евентуално скретање ка Мостару и даље у Јужну Херцеговину (које је италијанска окупаторска команда и раније очекивала), не би дало жељене резултате. То би, поред изванредних тешкоћа у пребацавању рањеника, била веома ризикантна одлука због тога што су у рејону Мостара већ биле концентрисане јаке италијанско-четничке снаге, а, с друге стране, таква одлука не би била ни целисходна пошто не би одговарала неком примамљивом политичко-стратегиском циљу, јер у Јужној Херцеговини, односно у Приморској области, тада нисмо имали шта да тражимо нити да очекујемо. Друга могућа варијанта одлуке за наше евентуално скретање преко Битовње ка Крешеву и Фојници такође је била скопчана са изванредно тешким ризиком и неизвесношћу како у погледу оперативне сигур-

ности (дошло би се у клешта између 717 и 718 немачке дивизије, и то на домаку јаког сарајевског гарнизона), тако и у погледу даљег транспорта рањеника. Поред тога, ни на том правцу није било неког изразито важног политичко-стратешког циља.

Зато је, по нашем мишљењу, одлука Врховног штаба да се доследно и одлучно остане при ранијој оперативно-стратешкој идеји, тј. да се изврши продор горњим током Неретве ка Источној Херцеговини и Црној Гори, била једино правилна одлука. Истина, на том правцу смо морали користити беспутне стазе, снегом и ледом покривене северне падине Прења и поднети тешке патње и жртве, нарочито при транспорту рањеника и болесника, али у тој ситуацији није било другог бољег и кориснијег решења.

У бици на Неретви нашле су се једна према другој две војске, два командовања — две силе које су хтеле пошто-пото да униште једна другу. Пред незадрживом бујицом Револуције, пред непоколебљивим и неустрашивим духом и моралном чврстином наших трупа, која је у овој бици била на врхунцу, — трупа прожетих дубоким осећањем стваралачке одговорности и револуционарне доследности, поражена је и признала да је побеђена она друга војска, тј. војска окупатора и домаћих издајника. Тиме је наша војска сјајно положила највећи, најтежи и најзначајнији ратни испит. Наше дивизије и бригаде показале су, у тим најтежим ратним околностима, да су састављене од људи који се одликују урођеном духовном смелости, изванредном снагом, отпорношћу, издржљивошћу и несавладљивошћу, и да су, као такве, и у овим најтежим данима нашег рата претстављале оличење трајне, динамичне и револуционарне животности, какве нисмо видели или су се ретко могле видети на европским бојиштима у Другом светском рату.

У погледу стечених ратних искустава, битка на Неретви претставља синтезу наше ратне вештине тога ратног периода, нарочито у планинском ратовању. У разноврсним тактичко-оперативним и борбеним поступцима наших старешина и наших трупа, у ових 36 дана борби, налази се богато и неисцрпно врело многобројних поука, које за савремену брдско-планинску трупу и њену тактику претстављају ретку драгоценост и несумњиво значајан прилог савременој ратној вештини планинског ратовања уопште.

Са гледишта ратне праксе Другог светског рата од посебног је значаја овде нарочито истаћи да је битка на Неретви изгледа једина победоносна битка вођена у окружењу, где су се трупе из окружења пробиле сопственим снагама, без икакве непосредне помоћи споља, односно са спољног фронта. Зато је она и због тога од нарочитог интереса за савремену војну науку, односно за научнокритичку студију.

Наша победа у бици на Неретви, задобијена над бројно и технички знатно надмоћнијим непријатељем, иако са скромном техничком у том ратном периоду, у целини показује солидну ратну зрелост и сјајне ратничке врлине наше нове младе војске, која после тога улази у ред заслужне, признате и познате савезничке армије — моћног савезничког фактора на балканској ратној позорници. Пре свега,

такво високо признање и оцену добили смо од немачке окупаторске команде, од немачких генерала Лера, Литерса и многих других који су против нас ратовали у току Четврте и Пете офанзиве, и који, у оцени борбених вредности наше војске — с обзиром на своју урођену охолост, уображеност и безграничну мржњу према нама — свакако нису били склони да се размећу таквим похвалама.

После битке на Неретви, истина о нама и о нашој ослободилачкој борби разнела се широм читавог света. Од тада је свима напредним људима у свету углавном било познато ко води борбу против окупатора ко се бори за слободу, част и независност своје родне грудне и да тај узвишени патриотски задатак у оквиру антихитлеровске коалиције врши часно, поштено и несебично само Народноослободилачка војска и партизани Југославије под командом друга Тита и нико више.

Битка на Неретви је вођена и добивена на активном југословенском ратишту хиљаде километара далеко од ондашњих савезничких фронтва, у дубокој стратегиској позадини непријатеља, властитим снагама и са оружјем отетим од непријатеља, без ичије и без икакве помоћи било са које стране. То јој, поред осталог, даје посебну важност и значај у очима свих оних који хоће поштено и праведно да оцене наше жртве и наш допринос у оквиру заједничких савезничких напора против хитлеровске коалиције у Другом светском рату.

Као што знамо, после наших великих победа у току Четврте и Пете непријатељске офанзиве, после славних битака на Уни, Неретви, Дрини и Сутјесци, уствари, после шестомесечне натчовечанске борбе у првој половини 1943 године — као круна наших победа, напора и јединствене револуционарне народне воље — дошло је Друго заседање АВНОЈ-а у Јајцу 29 новембра 1943 године, на коме су донете историске одлуке и постављени темељи наше нове народне државе. А нема сумње да се један од главних стубова одлука Другог заседања АВНОЈ-а ослања на победоносну битку на Неретви.

Данас, прослављајући десетогодишњицу ове знамените битке, уколико се од ње временски више удаљавамо, утолико све више и дубље увиђамо њену грандиозну историску улогу у нашем Народноослободилачком рату. Данас, уколико бржим темпом и већим замахом вршимо револуционарне преображаје у изградњи нашег новог социјалистичког живота, утолико нам херојска дела и прегнућа бораца и старешина тридесетшестодневне битке на Неретви постају све ближе и приснија и утолико нас више прожимају већим надањем, све снажнијом вољом и вером у себе, у властите снаге у нашу ведру и светлу перспективу. Зато је битка на Неретви горостасни монументални лик Народне револуције, који, блистајући све већим сјајем, показује и осветљава пут младим генерацијама, новом Титовом покољењу у даљој изградњи наше нове и срећније будућности. Зато је битка на Неретви била и вечно ће остати наш понос, наша гордост и наша слава.

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Пуковник **ВАСО БОШКОВИЋ**

„НЕКА ПИТАЊА ТАКТИЧКЕ УПОТРЕБЕ АРТИЈЕРИЈЕ У БОРБИ“

У Војном делу бр. 4 за 1952 годину, у чланку под горњим насловом, потпуковник Мишић изнео је своје мишљење о неким питањима тактичке употребе артиљерије, или боље речено о неким организациским питањима из те области. Пошто се наше мишљење разликује од његовог — иако донекле оба мишљења имају додирних тачака — ми ћемо га изнети зато што сматрамо да је ово питање и важно и актуелно. Различитости у гледиштима нису настале само као последица слабости званичних упута, застарелости правила, потешкоћа у терминологији и сл., већ пре свега као последица различитог начина прилажења и гледања на ова и слична питања из теорије и праксе.

У уводном делу писац између осталог каже:

„Схватање појма артиљерије које је код нас усвојено (раније је наведено да се ту подразумева артиљерија и минобацачи пешадиског пука и батаљона) има низ преимућстава. То се нарочито огледа у томе што то омогућава и у извесном смислу обавезује и више артиљериске штабове и начелника артиљерије СП да приликом планирања употребе артиљерије кад год за то постоје услови, створе јединствени план ватре у који се укључују сва артиљериска оруђа, почев од најмањих до највећих калибара, без обзира у чијем се органском саставу налазе.“

Истичући на основу овога место и важност начелника артиљерије СД даље наставља:

„Оваква јединствена употреба артиљерије претставља најбоље решење које обезбеђује најцелисходније искоришћење артиљериских средстава“.

И даље:

„У вези са тежњом за што већим осамостаљењем стрељачких јединица, па и мањих од дивизије, могу се, евентуално, појавити и захтеви за што већом децентрализацијом при употреби артиљерије, која би се у овом конкретном случају огледала у томе што би командант пука и батаљона у свим приликама у потпуности располагао својом артиљеријом и употребљавали је према свом нахођењу за дејство на оне циљеве које би сами одређивали. Такви захтеви не би претстављали неки напредак, већ корак уназад у односу на постојећи начин употребе артиљерије и могли би се окатегорисати као неувиђање и несхватање потребе за масовном употребом артиљерије у рату“.

Међутим, поставља се питање да ли то што артиљерију и минобацаче пешадиског пука и батаљона укључујемо у појам артиљерије

претставља и обавезу виших артиљериских штабова и старешина да их, кад год постоје услови, укључују у јединствени план ватре, без обзира коме органски припадају и ког су калибра и, друго, да ли то претставља најбоље могуће решење употребе артиљерије? Затим, да ли захтеви за децентрализацијом ове артиљерије, у вези тежње за осамостаљењем мањих јединица (пука — батаљона), претставља корак назад у односу на постојећи начин употребе артиљерије? Или, да ли стална тежња за централизованом употребом и овог дела артиљерије (јер услова за то може бити доста, зависно од тога како ко гледа на то питање) у највише случајева може да претставља и најгоре решење употребе артиљерије? Да ли тежња за све већом централизацијом, у ситуацији све већих потреба за самосталним дејствима мањих јединица, из чијег је састава ова артиљерија, може да буде и два корака назад у односу на правилну употребу пуковске и батаљонске артиљерије у борби?

Пешадиски пукови и батаљони нису увек имали своју органску артиљерију и минобацаче. У оно време када су ове јединице биле, тако да кажемо, чисто стрељачког састава (до првог периода Првог светског рата) артиљерија у дивизији је била формирана у посебне артиљериске јединице. Иако је командовање и тактичка употреба артиљерије тада била крајње централизована, она ипак таквим начином употребе (а можда делом баш и због тога) није била у стању да реши многе тактичке задатке које је требало да решава с обзиром на њене тактичко-техничке особине. Излаз из тога нађен је у томе што се пешадиским пуковима и батаљонима (у почетку мало, а касније све више) у органски састав дала артиљерија и минобацачи таквих техничких особина који су најбоље одговарали њиховим задацима. Ово, свакако, није урађено са намером и циљем да се учврсти и иде даље у централизацију при њеној употреби у борби, већ баш са супротном тенденцијом. Дакле, објективне околности, односно борбени захтеви, условили су тај почетак децентрализације артиљерије у дивизији. Да ли су се касније, а и данас, услед све већег усложњавања борбених дејстава здружених јединица, измениле околности у том смислу да се ова артиљерија (пуковска и батаљонска) бројно смањује и њена употреба све више централизује у рукама виших артиљериских штабова или је можда обратно? Као што видимо, и по саставу тих јединица, ишло се, а и данас се иде, не само ка њиховом увећању, већ умногоме и ка њиховом осамостаљењу у тактичкој употреби. Значи, децентрализација артиљерије у дивизији као целини извршена је добрим делом независно, а можда и против нечије воље, тако да би било узалудно даље се борити за очување крутог централизма, тј. да са њом руководе виши артиљериски штабови, наравно преко потребних граница. Ето, зашто захтеви за централистичким руковођењем у оном смислу како се код нас схвата (вертикална артиљериска линија), значе назадовање у односу на оправдану тежњу ка децентрализацији.

Тежња за осамостаљењем пешадиских и стрељачких јединица „па и мањих од дивизије“ није резултат неке жеље или воље, већ неизбежна последица и израз потреба које су настале из карактера савремене борбе. А кад је то тако, онда је јасно да у тој ситуацији

и задаци, па према томе, и место и однос артиљерије у тим јединицама мора да се измени и да се и даље мења према вишим стручним штабовима и командама. Већа самосталност пешадиског пука у борби у исто време значи и већу самосталност свих делова пука у односу на дивизију као целину, у односу на органе команде дивизије, па и већу самосталност у мирно време. Природно је да све ово важи и за артиљерију у пешадиском пуку која претставља итекако важан елемент снаге и која омогућава остварење баш такве самосталности. Данас пешадиски пук није пешадиска јединица у ранијем смислу, већ такорећи здружена јединица која је способна и за самостална дејства, тако да бар та потреба за самосталним дејствима изазива даље организациске измене у његовом саставу. Код развоја пешадије мора се уочити промена квантитета у квалитет, а то значи да је настала одговарајућа промена и код кадра, тј. код старешина тих јединица. А баш то, што је пуковска артиљерија самостална и што ће бити све самосталнија у борби у односу на више артиљериске штабове, нужно захтева и њену већу самосталност у миру, тако да, по нашем мишљењу, нема бојазни „да ће она изгубити од артиљериског васпитања“. Напротив, њена већа самосталност у оспособљавању за време мира у заједничкој обуци са осталим јединицама пука, под руководством команде пука, значиће њихово обострано боље оспособљавање и потпуније спремање за извршење заједничких задатака у борби.

Најзад, у борби дивизија може итекако детаљно и доста реално планирати и ватру артиљерије и минобачача у пуковима, па чак и у батаљонима, и то на основу података којима ће располагати пре почетка борбе. А чим борба отпочне обавезно ће се наићи на много штошта што се није знало и што се није могло предвидети, а што ће нам мање или више пореметити те планове, чак и онда када се располаже најпотпунијим подацима. Сигурно је да ће пешадиски команданти у овом случају, без обзира на артиљериске шеме и планове, употребити ватру својих батерија према моментаној ситуацији у циљу најбољег извршења задатака који су им постављени и са средствима која су им поверена. Зато би, по нашем мишљењу, сваки други поступак био погрешан, па би, према томе, и свако настојање за неко стално „укључивање свих артиљериских оруђа у план ватре без обзира чија су“ (тј. план који ради начелник артиљерије дивизије) у највише случајева било неумесно. Осим тога, нема бојазни да ће командант пешадиског пука (који са својим начелником артиљерије најчешће решава питање употребе своје артиљерије у духу своје одлуке) израдiti план слабије него начелник артиљерије дивизије, али из команде дивизије.

Ова околност што стварно постоји децентрализација артиљерије у дивизији и што ће се због све већег осамостаљења пешадиских пукова све више појављивати потреба и за осамостаљивањем њихове артиљерије, не значи да се тиме умањује потреба за јединством у дејству целокупне артиљерије у борби, а још мање да тиме престаје потреба „за масовном употребом артиљерије у рату“. Напротив, сва сложеност савременог боја све више захтева јединство борбених дејстава, како нижих у саставу виших, тако и свих родова и служби међусобно и појединих јединица родова и служби у оквиру свога рода.

Решити правилно ту противречност између јединства, с једне, и самосталности у борби, с друге стране, у основи претставља проблем садејства који треба и мора да решавају команде и старешине свих степена у борби. Према томе, командант дивизије командује пешадиским пуком на тај начин што му даје задатке и одређује снаге и средства за извршење задатка, док сав даљи рад осталих органа команде дивизије на спровођењу командантове одлуке у односу на пешадиски пук претставља првенствено организацију садејства виших и нижих јединица према конкретној ситуацији. Полазећи од овога, сматрамо да ће начелник артиљерије дивизије поставити артиљерији пешадиског пука само толико и таквих ватрених задатака колико је потребно за обезбеђење дивизије као целине и за обезбеђење садејства са осталом артиљеријом у дивизији пред дотичним пуком. Баш због овога начелник артиљерије дивизије ће у највише случајева више упознавати команду пешадиског пука (преко начелника артиљерије тога пука) са задацима које има остала артиљерија пред њиховим фронтом, а мање и ређе ће настојати да конкретизује и прецизира детаље ватрених задатака артиљерије пешадиског пука.

Јединство се постиже и овим путем, а стварају се и најбољи услови за постигнуће садејства појединих делова по замисли и одлуци команде пука. Значи, ватрено јединство артиљерије у оквиру дивизије може се постићи и без јединственог плана ватре, у коме би начелник артиљерије дивизије потпуно уклопио дејства свих оруђа у дивизији и тиме команди пука умногоме узео из руку један од најважнијих елемената командовања. Према овоме, чини нам се да би начелник артиљерије дивизије овим путем више помогао артиљерији у пуку, него ако би узео на себе да решава она питања и оне задатке који спадају у надлежност команде пука.

Овде нећемо конкретније говорити о томе када ће и у ком степenu артиљериски органи из дивизије прецизирати и детаљисати задатке за артиљерију и минобацаче у односу на пук, односно начелник артиљерије пешадиског пука у односу на батаљоне, јер смо овој ствари пришли са начелне стране. Свакако треба тежити да то детаљисање буде што мање и што ређе, а да се ипак обезбеди јединство у дејству према стварној потреби. Јасно је да ће до детаљисања највише долазити приликом напада на позициску одбрану, нарочито у фази артиљериске припреме, али га ни ту не би требало примењивати у оноликој мери и онако како смо то доскора практиковали.

Писац даље наводи да је наша досадашња пракса показала да виши артиљериски штабови (дивизиски) промишљено и правилно користе своје право за централизовано управљање целокупном артиљеријом у дивизији, и да прибегавају централизацији само у оним видовима и фазама боја када је то у општем интересу. Међутим, треба имати у виду да је услед промене гледишта у погледу система руковођења уопште умногоме измењена наша пракса и у овој ствари, тако да таква пракса у трупи углавном више и не постоји. Па чак и кад би наши артиљериски штабови у стварности правилно и промишљено користили „своје право“ у централизованом управљању артиљеријом

у дивизији, то још не значи да је то и најбоље решење, јер такав систем руковођења и управљања артиљеријом у пешадиском пуку не би одговарао објективној стварности, већ би ишао у раскорак са основним принципима руковођења, тако да би ометао данашњи успешан развој артиљерије, као и њену употребу убудуће, без обзира на све способности виших артиљериских штабова.

При разматрању груписања артиљерије за подршку писац износи мишљење по коме појам „група“ једино означава привремено формиране артиљериске јединице и да појам групе ПАГ стварно и нема неке везе са начином командовања. Тачно је, да под групом треба подразумевати привремено оформљене артиљериске јединице за извршење одређених задатака. Али, пуковска артиљериска група, која је од једног дела артиљерије формирана за подршку дотичног пука, у исто време показује и то да је командовање тим делом артиљерије од стране дивизије централизовано у односу на дотични пук. Ипак постоји извесна разлика у задацима, па према томе, и у начину употребе оног дела артиљерије који подржава пешадиски пук, од задатака и начина употребе дела артиљерије који је придат пуку. Уосталом, када не би постојало те разлике, зашто бисмо уопште и стварали подржавајућу артиљерију и зашто тај део артиљерије не бисмо придали пуку, па да командант пука формира групу? Не ради се, дакле, само о термину као таквом, већ и о томе да тај термин управо и означава да пуковском артиљериском групом руководи артиљериски штаб, конкретно, начелник артиљерије дивизије. Ако бисмо, на пример, два различита борбена елемента — део артиљерије који подржава пук и део артиљерије који је придодат пуку (а дејствује посредно) — крстили истим именом, тј пуковском артиљериском групом, онда тиме ствари не бисмо упростили, већ можда и компликовали. Поред тога, поставља се питање како бисмо називали једну и другу групу, или обе заједно, у случају кад у истом пуку имамо и артиљерије која га подржава и артиљерије која му је придата? (То се може десити у нападу, на пример, за време борбе у дубини, или када део артиљерије из другог ешелона извршава задатке групе ПАГ дотичног пука и у сличним ситуацијама). У овим случајевима морали бисмо опет правити разлику и у називу, јер разлика стварно постоји. За ово има још један разлог, на име, ако би се назвао ПАГ и онај подручни део артиљерије који командант пешадиског пука оставља на непосредном располагању, онда би се командант пука често могао навести да увек образује групу ако нема артиљерије за подршку, и то најчешће на рачун слабљења ојачања батаљона. И досада је командант пешадиског пука — када је био ојачан артиљеријом — по потреби могао да задржи један део у подручну артиљерију, али то, ни по намени, ни по јачини, није група у оном смислу каква је група ПАГ. А када се пуку придаје артиљерија, онда се претпоставља да ће командант пука у већини случајева највећи део те артиљерије употребити за ојачање батаљона. Нормално, пук неће имати подржавајуће артиљерије онда када је нема довољно, затим у борби на широком фронту, при брзим дејствима и у сличним приликама, тако да ће пук у таквим случајевима ојачавати и батаљоне артиљеријом. Због тога ће команданту пука најчешће остати највише један дивизион као подручни део

артиљерије, а то већ и није нека група, већ просто јединица која носи свој формациски назив — у тактичком погледу то је артиљерија тога пука или, боље речено, подручни дивизион, батерија и слично.

Слажемо се да је нужно садејство ПАГ-а и ДАГ-а, односно ДАГ-а и КАГ-а, да би се обезбедило успешније дејство артиљерије као целине, али не потпуно на начин како је то у поменутом чланку изнето.

Иако правила предвиђају да дивизиска артиљериска група има и тај задатак да ојачава дејство пуковских артиљериских група, ми ипак сматрамо да нема неке нарочите потребе за таквом поставком, јер се борба дивизиске и пуковских артиљериских група не може посматрати изоловано. Дивизиска артиљериска група ће, извршавањем својих задатака, једновремено ојачавати дејство ПАГ-ова, а ПАГ-ови ће ојачавати дејство ДАГ-а, без обзира да ли то стоји у правилима или не. А што ће ДАГ у борби често пута примати на себе и део задатака који нормално треба да решавају ПАГ-ови, то не значи да се тиме ограничава дејство ПАГ-ова, јер дејство за подршку пешадиских пукова у исто време значи и дејство за рачун дивизије као целине, чим тај задатак преузме дивизиска артиљериска група. Исто тако не слажемо се ни са поставком писца да дивизиској артиљериској групи, приликом давања задатака, треба прецизирати који ће ПАГ ојачавати (на пример „ДАГ 12 ојачава ПАГ 32, а не ДАГ 12 ојачава дејство ПАГ-ова првог ешелона“). Ако наступи таква ситуација да ДАГ може или треба да ојачава дејство само једног ПАГ-а (тј. да дејствује пред фронтом само једног пешадиског пука) онда, по нашем мишљењу, и нема потребе за ДАГ-ом, већ је у том случају боље формирати јачу пуковску групу за дотични пук и преко ње испољавати утицај на борбу пред фронтом тога пука. Тачно прецизирање, наиме који дивизион из ДАГ-а треба да ојачава и који ПАГ, било би доста нереално због тога што ће ДАГ најчешће дејствовати као целина (а и не мора) и што се ДАГ-у не би могли унапред конкретизовати такви задаци, пошто је он средство у рукама команданта дивизије којим утиче на ток борбе. Можда се не би погрешило ако се ДАГ-у уопште не би ни давао такав задатак, јер ће он, према одлукама и захтевима команданта дивизије дејствовати како пред пешадиским пуковима који имају ПАГ-ове, тако и пред онима који их немају, што опет не значи да тиме ојачава ПАГ, пошто у ствари дејствује на оне циљеве који су тренутно најважнији за дивизију као целину.

Због свега изложеног сматрамо да нема никакве потребе и да би било и погрешно ако би се команданту ПАГ-а дало право да дивизионима из састава ДАГ-а наређује и даје задатке да дејствују за неке посебне рачуне ПАГ-а. Питање брзе интервенције ДАГ-а може се правилно и брзо решити само захтевом команданта пешадиског пука преко команданта дивизије, или преко начелника артиљерије дивизије, или чак и преко команданта самог ДАГ-а. Такав однос и општење не би били бирократски, напротив, давањем права команданту ПАГ-а да употребљава јединице ДАГ-а компликовало би ствари и довело до низа нереалних наређења, непотребних објашњења, препирки, жалби и ургенција, а тиме и до одуговлачења у извршењу задатака.

SITUACIJA NA KOREJSKOM FRONTU

Korejski front je i dalje zadržao svoj raniji oblik. Nisu se odigrali nikakvi događaji koji bi makar i pokušali da poremete sadašnje stanje na njemu. Uostalom, oštra zima i ostale vremenske prilike ograničavale su akcije šireg obima. Sem redovnih patroliranja i sukoba patrola bilo je i nekoliko kineskih napada na pojedine utvrđene tačke, koji su se završili bez rezultata. S vremena na vreme, u toku dana, izvode se artiljerijski dvoboji, a u toku noći Kinezi naročito rado upotrebljavaju svoje minobacače. Kinezi su sada snabdeveni sa dosta artiljerije i municije, te su počeli da upotrebljavaju jake koncentracije artiljeriske vatre protiv položaja snaga Ujedinjenih nacija. Tako, u pripremi napada na otek položaja američkih pomorsko-desantnih trupa, severno od Seula, Kinezi su upotreбили koncentraciju vatre od oko 14.000 zrna artiljerije kalibra 105 mm i minobacača, na jednu istaknutu terensku tačku zvanu *Varšava* i deo glavne odbranbene linije položaja. Ova koncentracija trajala je 26 časova. To nas donekle potseća na slična vatrena dejstva u Prvom svetskom ratu, u toku njegovog perioda rovovskog ratovanja: kod Arasa, Verdena i na oteku Meza—Ardeni, ili na naročito jake koncentracije vatre u prošlom ratu. Dejstvo ove vatre bilo je prilično efikasno. Bunker, amblasmani za mitraljeze, rovovi i skloništa bili su porušeni, a mitraljezi i automatska oruđa na napadnutom sektoru bili su izbačeni iz dejstva. Kinezi su najzad ovladali ovim delom položaja, ali ga nisu mogli održati, pošto su posle 24 časa bili odbačeni protivnapadom američkih pomorsko-desantnih trupa, potpomognutih snažnim dejstvom avijacije. Takvih je akcija bilo više na raznim delovima fronta.

Vazduhoplovstvo snaga UN — kopneno i pomorsko — još uvek je angažovano u operaciji *Strangle*¹⁾, dejstvom na celokupnu pozadinu severokorejskih i kineskih snaga. Glavni objekti napada i dalje su komunikacije, centrale i fabrike u oblasti reke Jalu. Taktičko vazduhoplovstvo sasredilo je svoje napade na koncentracije kineskih snaga na frontu i u pozadini, na slagališta i na pojedine fortifikacijske objekte, kao i podršku trupa UN pri odbijanju dnevnih napada neprijatelja. Na *MIG-aleji* i dalje dolazi do dvoboja između aviona na mlazni pogon obeju strana.

*

Kinezi su preko radija objavili da su njihovi i severokorejski fortifikacijski objekti nesavladljivi i da predstavljaju *prvu nesavladljivu odbranbenu organizaciju u istoriji ratova*, koja ima veliku dubinu, jako razgranate i duboko ukopane objekte i podzemne saobraćajnice u vidu tunela.

Pored toga što savremena odbrana zahteva što bolje i što jače korišćenje zemljišta i njegovog utvrđivanje, svakako da je i nesrazmera u tehnicu, a naročito u avijaciji, naterala Kineze i Severokorejce da se još više ukopaju i zaštite od gubitaka. Međutim, poznato je da ni fortifikacija iz skore prošlosti nije mogla potpuno da protivstane napadnim sredstvima, pa čak ni kod *Mažino* ili *Sigfridove linije*. Danas utoliko pre, pošto su savremena napadna sredstva daleko efikasnija od ranijih. Staviše, kineski utvrđeni front u Koreji ima i tu manu što može biti

¹⁾ Za detaljnije objašnjenje operacije *Strangle* videti »Vojno delo« br.

zmanevrovan pomorsko i vazdušnodesantnim akcijama s obe strane izduženog Korejskog Poluostrva. Prema tome, vest radio Pekinga predstavlja smišljenu propagandu i verovatno protivmeru na Ajzenhauerovo obećanje za skoro rešenje rata u Koreji i glasove o nekoj velikoj ofanzivi trupa Ujedinjenih nacija.

*

Prema podacima kojima raspolaže Ujedinjena komanda, gubici Kineza i Severokorejaca do kraja 1952 iznosili su 1,764.940 prema 364.370 poginulih, ranjenih, zarobljenih ili nestalih među trupama UN, što predstavlja približnu razmeru 6:1.

Gubici američkih aviona nadmašili su gubitke Kineza i Severokorejaca u razmeri 2:1, što je pojmljivo, jer je vazduhoplovstvo UN daleko mnogobrojnije od protivničkog i ima ofanzivnu ulogu, dok se protivničko drži uglavnom odbrane. Međutim, gubici američkih aviona na mlazni pogon tipa *Sabre F-86*, prema istim takvim avionima sovjetskog tipa *MIG-15* iznose 1:9, što će reći da na jedan izgubljeni *F-86* dolazi 9 *MIG-15*. Do kraja 1952 ukupno je oboreno 543 *MIG-15*.

Od početka rata u Koreji pa do kraja 1952, mornarica i pomorsko-desantne trupe izgubile su ukupno 1.016 aviona, od kojih je 464 izgubljeno u toku borbenih akcija, a 552 iz raznih uzroka.

Z. R.

(The New York Times, januar i februar 1953)

DENEUTRALIZACIJA FORMOZE

Raniji pretsednik SAD, Truman, izjavio je 20 avgusta da Amerika ne traži Formozu za sebe i da njena budućnost treba da bude rešena međunarodnim sporazumom, a ne jednostranim rešenjem SAD ili bilo koje druge države. Za to vreme, a s obzirom na iskrsnu agresiju na Dalekom Istoku, Formoza ima da bude *neutralizovana*. Stoga je Truman u svojstvu vrhovnog komandanta oružanih snaga SAD, izdao naređenje Sedmoj američkoj floti da štiti neutralnost Formoze. Tako je tada došlo do njene *neutralizacije*.

Operativna grupa 12 Sedme američke flote (2 razarača i 1 nosač aviona sa 30 izviđačkih aparata), ima ulogu patroliranja u vodama oko Formoze i izvršenja zadatka pomenute neutralizacije.

Kao što je poznato, potučene snage Čang Kaj Šeka sklonile su se na Formozu. Od maja 1951 na Formozi se nalazi američka vojna misija na čelu sa general-majorom Viljemom Čezom, sa zadatkom da utvrdi vojne mogućnosti kuomintanških trupa, predloži potrebne mere i tip naoružanja, a zatim da vrši nadzor nad obukom sa tom američkom opremom.

Odmah po izbivanju rata u Koreji, Čang Kaj Šek je ponudio Ujedinjenim nacijama 23.000 svojih vojnika. Ujedinjene nacije su odbile ovu ponudu, pre svega pred pritiskom svetskog javnog mnjenja, a zatim i da se ovim ne bi izazvala Kina i rat proširio. Međutim, nova vlada pretsednika Ajzenhauera objavila je *deneutralizaciju* Formoze. Po svemu sudeći, ovo treba da bude neka vrsta zastrašivanja Kine, da bi se umerila u svom angažovanju u Koreji. Aluzije i glasovi o eventualnoj blokadi Kine treba ovo samo da pojačaju i da posluže kao probni balon za energičnije pokušaje Amerike na Dalekom Istoku, a posebno u Koreji.

Deneutralizacija Formoze, prema onome kako je objašnjena, treba da znači da je Čang Kaj Šekovim snagama ostavljena sloboda da sa Formoze napadaju kinesko kopno. Ali, ako bi došlo do napada Kine na Formozu, verovatno bi je Amerikanci branili i ne bi dozvolili da ona padne Kinezima u ruke.

Prema podacima koje je o kineskim nacionalistima u *Newsweek*-u od 9 februara 1953 objavio dopisnik tog časopisa, Harold Levin, po svome povratku sa Formoze, Čang Kaj Šek raspolaže trupama čije brojno stanje iznosi oko 500.000 ljudi. Od ovih snaga formirano je 10 armija od po 2 divizije i 1 samostalna divizija. Divizije su nešto slabije od američkih a jače od kineskih. Postoji i jedna

formacija gerilaca, koja drži 31 ostrvo ispred obale Kine i sa njih vrši upade na kinesko kopno. U jednoj operaciji tipa komandosa, Čang Kaj Šek je upotrebio čitavu jednu diviziju koja se na iskrcanom mestu na kopnu održala 3 dana. Po svome povlačenju divizija je sobom pvela i 800 zarobljenika.

Kuomintanške pomorsko-desantne trupe sastoje se od 2 brigade sa pomoćnim delovima. Mornarica se sastoji od 80 manjih ratnih brodova, od kojih su 7 razarača, 22 broda za iskrcavanje i 7 čistača mina. Vazduhoplovstvo se sastoji od 4 puka lovaca-bombardera, 1 puka srednjih bombardera, 1 puka transportnih aviona i 3 foto-izviđačke grupe. Zasada su svi avioni sa klipnim motorima.

Šef američke vojne misije na Formozi, general-major Čez, izjavio je da kuomintanške snage nisu zasada toliko jake da bi mogle biti upotrebljene u operacijama većih razmera.

U svakom slučaju, kuomintanške snage na Formozi ne raspolažu ni transportnim brodovima ni avionima koji bi bili dovoljni da ih prebace na kinesko kopno. Prema tome, njihova eventualna akcija bi ostala u potpunoj zavisnosti od Amerikanaca.

Mada postoje mnoge pretpostavke i teoretska razmatranja o načinu kako bi se Čang Kaj Šekove snage mogle upotrebiti, zasada ta razmatranja ne zaslužuju naročitu pažnju, te se ovde neće ni iznositi.

U okviru Ujedinjenih nacija odmah se pojavila opozicija zbog deneutralizacije Formoze i nagoveštaja moguće blokade kineske obale. U ovome prednjači Velika Britanija, čije bi trgovinske veze sa Kinom (preko Hong Konga) ova blokada potpuno presekla.

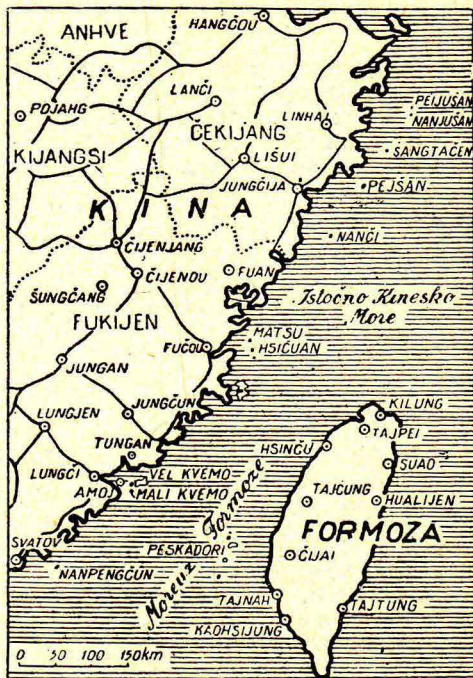
Amerika ogromnim delom snosi teret rata u Koreji, naročito u pogledu ljudskih žrtava, te se njeno javno mnjenje ne može lako pomiriti sa činjenicom da se taj rat vodi već pune dve godine bez odlučnih rezultata i bez ikakvih perspektiva na brzi završetak. Svesni svoje snage, Amerikanci su naučili da u rat ulaze angažujući se za što brže njegovo okončanje; tako je bilo u Prvom, a tako i u Drugom svetskom ratu, mada je ovaj ipak duže trajao i posle ulaska Amerike u rat. Jedno od glavnih pređizbornih obećanja pretседnika Aizenhauera bilo je što skorije časno okončanje rata u Koreji. Zatim, on je bio u Koreji i upoznao se na licu mesta sa tamošnjom situacijom. Da li će posle deneutralizacije Formoze doći još važniji i dalekosežniji politički događaji, to će nam pokazati budućnost. Bolje je ne praviti prognoze.

Ž. R.

(The New York Times, Newsweek i Time, januar 1953)

FORMIRANJE I OBUKA JUŽNOKOREJSKE ARMIIJE

Amerikanci su juna 1949 poslali u Južnu Koreju jednu grupu svojih vojnih instruktora na čelu sa general-majorom Rajanom, sa zadatkom da pomogne Južnokorejce u formiranju i obuci njihovih oružanih snaga. Ova grupa nosi naziv: Američka vojno-savetodavna grupa u Južnoj Koreji (U. S. Military Advisory Group to

the Republic of Korea — K MAG). U početku je brojala manje od 500 ljudi, ali se po izbijanju rata naglo povećala i sada dostiže broj od preko 2.000 raznih stručnjaka.

Američki vojni instruktori daju potrebne savete Južnokorejcima koji obuhvataju celokupan proces stvaranja oružanih snaga. Ovde dolaze svi poslovi počev od evidencije za regrutovanje, njegovo izvršenje, upućivanje u centre za obuku i sama obuka, formiranje osnovnih, taktičkih i operativnih jedinica i štabova, razne službe itd. Pa čak i kada su jedinice oformljene, instruktori ostaju u njima, saraduju sa dotičnim starešinom — Južnokorejcem — i pružaju mu savete pri njegovim odlukama. Na taj način, dejstvujući kao *druga ličnost* južnokorejskog starešine, ili njegov »dvojnik«, oni ustvari sprovode dalju obuku na praksi, tj. u borbi, onemogućavajući mu da učini neku grublju grešku u odnosu na američku doktrinu.

Obuka Južnokorejaca izvodi se po američkim pravilima i propisima, koji su prevedeni na korejski jezik. Kursevi i škole takođe su po američkom tipu. Osnovna obuka traje 16 nedelja i izvodi se u specijalnim centrima. Starešinski kadar obučava se u školama rodova vojske, struka i službi.

Pri stvaranju starešinskog kadra nailazi se na velike teškoće. Koreja je za 40 godina bila pod okupacijom Japana, a oni su Korejce isključivali sa svih iole vodećih položaja, tako da sada nemaju iskustva u rukovođenju bilo kakvim komplikovanijim poslovima, pa ni u starešinskim ulogama u vojsci.

Za pomoćnike američkim instruktorima uzet je izvestan broj najdarovitijih Južnokorejaca i poslat u Ameriku da tamo usavrši jezik, svrši razne stručne škole i upozna se na licu mesta sa američkom doktrinom. Za dobijanje profesionalnih oficira, koji će biti jezgro nove armije Južne Koreje, obrazovana je vojna akademija po uzoru na američku akademiju »Vest Point«. Ona zasada ima skraćeni kurs da bi se što brže dobio veći broj oficira.

Najveći problem predstavljalo je dobijanje viših oficira, sposobnih za komandovanje divizionima i višim jedinicama. Da bi se taj problem rešio, oktobra 1951 obrazovana je Komandna i generalštabna škola — slična onoj u Levenvortu, u Americi. Prvi tečaj ove škole održan je pomoću tumača. Postignuti uspeh bio je potpuno zadovoljavajući, tako da su se od slušalaca tog tečaja mogli izdvojiti instruktori za sledeće tečajeve. Sada su nastavnici te škole Južnokorejci, a Amerikanci su samo u ulozi savetodavaca.

U toku cele prve godine rata u Koreji, južnokorejske divizije bile su stalno angažovane u borbi sa neprijateljem. Iako su kroz samu borbu dobile obuku i stekle izvesno iskustvo, ipak je sve ovo daleko zaostajalo od obuke ljudstva i jedinica koji su prošli redovnu obuku u pomenutim centrima i odatle bili upućivani na front u vidu pojačanja ili dopune. Stoga se pojavila potreba da i te jedinice prođu kroz obuku i da se na taj način obuka svih delova južnokorejskih snaga izjednači. Docnije, kada se front ustalio, nastala je praksa da se jedinice povlače s fronta u pozadinu i s njima izvodi dopunska obuka. Na pozadnoj prostoriji korpusa, na samom vojištu, obrazovani su centri za obuku. Divizije su po delovima skidane s fronta i upućivane u ove centre. Obuka traje osam nedelja. Za osamnaest meseci otkako je uveden ovaj sistem obuke, sve su južnokorejske divizije uspele da prođu kroz nju.

Najzad, obuka i instruktora obuhvata sve instance Južnokorejske vojske, počev od načelnika generalštaba pa sve do najnižih jedinica. Uz načelnika generalštaba Južnokorejske armije nalazi se kao savetodavac sam šef američke Vojne misije general-major Rajan. Pored komandanata divizija i korpusa nalaze se američki pukovnici ili potpukovnici. U štabovima ovih jedinica takođe se nalaze američki instruktori. Samostalne jedinice, artiljerijski divizion, tenkovske, inžinjeriske i jedinice za vezu, imaju takođe američke savetodavce. Na taj način postignute su dvostruke koristi: južnokorejske trupe upotrebljene su odmah na frontu, za najkraće moguće vreme, a s druge strane, obuka njihovog starešinskog kadra nastavljena je na praksi — u borbi — bez bojazni na greške i njihove rđave posledice.

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

S. P.: NEŠTO O EVROPSKOJ ODBRANBENOJ ZAJEDNICI

Pitanje ratifikacije ugovora o stvaranju Evropske odbranbene zajednice nalazi se već poodavno u centru pažnje, ne samo evropske, već i svetske javnosti. Pošto ono obuhvata i tzv. *Evropsku armiju*, iz toga proizlazi i njegov prvoklasan značaj u domenu opštih vojno-političkih problema Severoatlantskog pakta. Stoga smatramo da se treba osvrnuti na taj problem, makar i u najkraćim crtama.

Nameće se pitanje zašto je Evropska odbranbena zajednica¹⁾ (*European Defence Community* ili *EDC*) postala aktuelan problem, kada već postoji Atlantski pakt — u okviru koga se mogu rešiti sva zajednička pitanja odbrane koja bi mogla interesovati pojedine evropske države. Postoje bar dva jaka razloga. Prvi je Zapadna Nemačka. Njeno neposredno uključivanje u Atlantski pakt, koje se ponekad pominje kao alternativa, zvuči u priličnoj meri kao pretnja, naročito u ušima Francuza koji imaju razloga da strahuju pred suviše velikom samostalnošću ponovo naoružane Nemačke u okviru NATO-a. Drugi razlog bi bio u težnji da se glas Evrope u rešavanju svetskih problema čuje jače nego što je to moguće u uslovima njene sadanje rascepanosti. Napori Engleske ka što bržem, ostvarenju Zajednice mogli bi se tumačiti u svetlu ovog drugog razloga, uprkos tome što ona odbija neposredno učešće u njoj.

Apel za pristupanje EOZ-i bio je uručen još 1950 svima tadanim evropskim članicama NATO-a i Zapadnoj Nemačkoj, dok su SAD i Kanada bile pozvate na pregovore kao posmatračici. Nemačka, Belgija, Italija i Luksemburg odmah su prihvatile poziv i prva konferencija na izradi ugovora otpočela je rad još 15 februara 1951 u Parizu. Kao osnova za rad uzet je *Plevenov plan*. Kasnije, 8 oktobra 1951, pristupila je još i Holandija tako da se broj zemalja — učesnica povećao na šest. Ostale članice NATO-a poslale su svoje posmatračice. Konferencijama su prisustvovali i pretstavnici Vrhovne komande Atlantskog pakta za Evropu, koji su kao i posmatračici SAD i V. Britanije ukazivali potrebnu pomoć.

Konferencija je sa manjim prekidima radila preko godinu dana i ugovor je od strane ministra spoljnih poslova zemalja — učesnica potpisan tek 27 maja 1952 u Parizu.

Osim ugovora potpisani su i sledeći prilozi koji čine njegov sastavni deo i u kojima se razmatraju razni detalji:

1) *Vojni protokol*; 2) *Sudski protokol*; 3) *Protokol o opštim načelima krivičnog prava*; 4) *Finansijski protokol*; 5) *Protokol o prinadležnostima i penzijama*; 6) *Protokol o Luksemburgu*; 7) *Protokol o odnosima između EOZ i NATO-a* i 8) *Posebne primedbe* u vezi Ugovora, koje se odnose na obaveze pružanja pomoći koje pojedine zemlje — članice EOZ treba da ispune prema NATO-u.

*

Sam Ugovor je obiman dokument od 132 člana sa još obimnijim prilogima. Karakteristični su opširnost i pojedini detalji do kojih se upušta u ponekim manje značajnim pitanjima, verovatno usled teškoća na koje se nailazilo kod saglašavanja po osnovnim problemima. Ugovor počiva na sledećim osnovama:

¹⁾ U daljem tekstu označavaćemo je skraćenicom EOZ.

1) Osnovna svrha Zajednice je što čvršće stapanje oružanih snaga njenih članica u jedinstvenu političku i vojnu celinu — u cilju odbrane Evrope i očuvanja mira. Evropska odbranbena zajednica treba da pretstavlja ozbiljan korak u pravcu stvaranja Ujedinjene Evrope. Njene snage treba da budu dovoljno efikasne i bez pomoći NATO-a.

Zajednica ima zajednički budžet, sistem snabdevanja i program naoružanja, koji »ne smeju ugrožavati socijalni napredak«. Ona mora tesno saradivati sa slobodoljubivim nacijama sveta, a naročito sa NATO-om. Karakter zajednice je miroljubiv i u peren protiv svake agresije. Umesto dosadanjih nacionalnih, treba da stvori *supernacionalni*, evropski patriotizam.

Vrhovna komanda snaga Atlantskog pakta za Evropu treba da saraduje na organizaciji, opremi, obuci, bojnoj gotovosti, podeli i dislokaciji snaga EOZ, kojima će u ratu i komandovati.

2) *Vojna pitanja*. — Pitanja regrutovanja, problem kadrova i obuke, uniforme, taktičkih i tehničkih pravila, organizacije, opreme itd. rešavaće se zajednički. Treba naročito podvući da zemlje — članice treba da formiraju nacionalno homogene osnovne jedinice.

Kod kopnenih snaga osnovne jedinice su grupmani¹⁾ (*groupement*) u kojima su u cilju izvođenja ograničenih taktičkih akcija združeni pojedini rodovi vojske. Oni prema zadacima odgovaraju uobičajenim divizijama, ali treba da su što pokretljiviji i da imaju male snabdevačke organe, jer će biti tesno vezani za armijski korpus. Predviđaju se tri vrste grupmana: pešadiski — od 13.000 i tenkovski i mehanizovani — od po 12.600 ljudi. Za vreme rata broj ljudstva se povećava za 1.900 — 2.500 ljudi. Formacija pešadiskog grupmana je trojna, sa 5 divizionu artiljerije — od kojih 1 protivavionski. Tenkovski grupman ima po 4 tenkovska i moto-streljačka bataljona, a mehanizovani 3 tenkovska i 6 moto-streljačkih. Armijski korpus sastoji se od 3—4 grupmana ljudstva raznih narodnosti, štaba i ostalih taktičkih i pozadinskih jedinica. Jačina korpusa sastava tri grupmana iznosi oko 80.000 ljudi. To je viša borbena jedinica, sposobna za taktičke manevre šireg zamaha i sa jačim sredstvima za snabdevanje.

U avijaciji osnovna jedinica je puk (*wing*), koji je jačine 1.300—2.000 ljudi i 36—75 aviona. Vazдушna divizija objedinjuje više pukova raznih nacionalnosti i tipova. Snabdevačke jedinice nalaze se kod više komande — taktičke vazduhoplovne armije (*Air force*).

Od pomorskih snaga Zajednica obuhvata samo one koje vrše odbranu obala, dok snage potrebne za odbranu prekomorskih poseda ostaju nacionalne.

Osnovne jedinice svih vrsta mogu biti uključene u formacije NATO-a i obratno. Zemlje — članice mogu imati svoje nacionalne snage samo za odbranu prekomorskih teritorija, za ispunjavanje međunarodnih obaveza, žandarmeriju, policiju i gardu, i za eventualno ugušivanje nereda. Njihovu odbranu od napada obezbeđuje EOZ svojim snagama. Jačina zajedničkih snaga određuje se posebnim ugovorom, a za 1954, navodno treba da iznosi za Francusku 14, Nemačku i Italiju po 12, i Beneluks 6 grupmana.

Regrutovanje vrše same države — članice, a za pitanja organizacije, obuke, administracije i održavanje snaga obrazuju se centralna tela.

3) Političke institucije su supernacionalne, po ugledu na organizaciju *Evropske zajednice za uglj i čelik* koju čine iste države.

Komitet komesara sastoji se od 9 članova koje biraju članice na po 6 godina, obnavljajući godišnje po 1/3. To je supernacionalan organ. Rad komiteta koordinira predsednik. Odluke se donose većinom glasova, a najmanje sa četiri. Pojedini članovi, pa i ceo komitet mogu biti opozvani. Dužnost komiteta je izrada

¹⁾ Napomena: Termin *grupman* umesto »borbena grupa« uzet je iz razloga što u ovome slučaju znači organizacijski, a ne taktički pojam. Od obične divizije grupman se sada razlikuje u osnovi samo još po nazivu, mada su prvobitno grupmani bili zamišljeni kao male jedinice, jačine 5—6.000 ljudi, sa ciljem da bi se lakše stapale u supernacionalne celine, i teže mogle predstavljati oslonac nacionalističkih tendencija, naročito u okviru snaga Zapadne Nemačke.

planova za organizaciju, kontrola regrutovanja, obuka, oprema, mobilizacijski planovi snaga i ekonomskih izvora, kontrola škola za oficire i specijaliste, inspekcija, dislokacija, programi naoružanja, oprema i snabdevanje, raspored oficira, veza sa članicama NATO-a i međunarodnim organizacijama, finansijska pitanja i spoljna pomoć. Komitet ima potreban civilni i vojni personal.

Savet ministara sastoji se od pretstavnika (ili njihovih delegata) vlada država — članica. Osnovni njegov zadatak je usklađivanje rada Komiteta sa interesima pojedinih vlada. U tom cilju izdaje Komitetu direktive, odobrava mu odluke, a i sam odlučuje u važnijim pitanjima. Važnije odluke donose se jednoglasno, a kod glasanja po manje važnim odlukama uzima se u obzir i veličina doprinosa pojedinih država — članica u ljudstvu i materijalu.

Skupština Zajednice sastoji se od istih delegata kao skupština Zajednice za ugali i čelik, a Nemačka, Italija i Francuska imaju još po tri dopunska delegata — ukupno po 21; Belgija i Holandija — po 10 i Luksemburg — 4. Skupština rešava osnovna organizacijska i načelna pitanja Zajednice, imajući u vidu konačni cilj, tj. stvaranje ujedinjene Evrope u budućnosti.

Sud pravde isti je kao i za Zajednicu za ugali i čelik i ima za cilj da obezbedi poštovanje zakona. Svaka članica može podneti prijavu protiv odluke Komiteta, a sud ima ograničeno pravo jurisdikcije i u odnosu na odluke Saveta i Skupštine.

4) *Finansijska pitanja*. — Zajednički budžet priprema i izvršava Komitet a odobrava Savet. Sastoji se od doprinosa članica čiju visinu određuje Savet, od prihoda Zajednice i od pomoći. Doprinosi članica ne smeju da dovedu do ugrožavanja njihove ekonomske i finansijske stabilnosti. Znatan deo doprinosa može biti u valuti pojedine države — članice.

5) *Naoružanje, oprema i snabdevanje*. — Program priprema Komitet uz pomoć jednog savetodavnog odbora i on odgovara za njegovo ostvarenje, vodeći računa o što većoj standardizaciji i specijalizaciji da bi se obezbedila što jevtinija proizvodnja. Komitet radi u tesnoj vezi sa organima NATO-a i pojedinih država — članica. Predviđa se oformljenje naučno-istraživačke grupe za pitanja naoružanja. Program naoružanja mora biti usklađen sa budžetom.

Komitet izgrađuje i program za naučno istraživanje i odgovoran je za njegovo ostvarenje, kao i za saradnju sa organima NATO-a. Komitet vodi računa o proizvodnji ratnog materijala, o uvozu i izvozu tog materijala u države — nečlanice, o izradi prototipova i tehničkom usavršavanju.

*

Samim potpisivanjem Ugovor o EOZ nije postao izvršan. Potrebno je da se ratifikuje u parlamentima zemalja — članica, što ne ide lako. Ni za skoro godinu dana posle potpisivanja Ugovora, nije izvršena njegova ratifikacija ni u jednoj jedinjoj zemlji. Proces ratifikacije za malo što u Nemačkoj nije doveo do ustavne krize, dok je u Francuskoj doprineo poslednjoj promeni vlade. Teškoće ovog problema su razumljive kada se ima u vidu da je u pitanju stvaranje zajednice koja nije imala presedana u istoriji Evrope. Zajednicu treba da obrazuju države koje imaju dosta razloga da budu nepoverljive jedna prema drugoj.

Francuska ne može lako da zaboravi nedavnu prošlost. Može pomišljati i na mogućnost prevelikog uticaja Nemačke u okviru Zajednice, kao i na mogućnost povampirenja nacizma. Francuska se naročito teško odriče svoje nacionalne vojske, pored ostalog i zato što bi želela da ima slobodnije ruke u pogledu njene upotrebe van okvira Evrope — po ugledu na Englesku.

Nemačka, koja postaje sve više svesna svojih mogućnosti, ne može da se pomiri sa načinom rešenja Sarskog pitanja. Kod nje ima dosta otpora protiv ponovnog naoružanja i stvaranja topovske hrane za »tuđe interese«, pogotovu što zasada ne postoji dovoljno sigurna garancija da bi na slučaj agresije mogla biti potpuno efikasno odbranjena.

Zato u pomenutim zemljama postoji jaka opozicija protiv ratifikovanja ugovora. Međutim, izgleda da je EOZ jedina alternativa pred opasnošću od agre-

sije i pred opasnošću da Nemačka ne stvori sopstvenu armiju, ili da se, u težnji za što brzim nacionalnim ujedinjenjem, eventualno ne okrene prema istoku. Zemlje Beneluksa mogu još manje da misle na neku drugu mogućnost izvan EOZ. Za Italiju, koja prema svom geografskom položaju ne čini neku naročitu ceinu sa ostalim zemljama — članicama, članstvo u EOZ treba da znači pre svega otvaranje novih perspektiva. Poznato je kako je ona težila da svoje članstvo u Atlantskom paktu iskoristi za ostvarenje svojih užih i neopravdanih interesa.

Objašnjenje zašto Norveška, Danska i Portugalijska nisu pristupile Zajednici nalazi se u njihovom geografskom položaju. Otsustvo Engleske, koja pokazuje naročito interesovanje za stvaranje Zajednice, tumači se njenim obavezama van okvira Evrope, u Komonveltu, zbog kojih su njene snage rasturene po čitavom svetu i ne bi mogle da se uključe u Evropsku armiju. Tesno vezivanje njenih ruku u okviru Evrope ne bi odgovaralo njenoj tradicionalnoj politici.

Mada Ugovor još nije na snazi i njegova sudbina još nije izvesna, ipak se nije ostalo na njemu, već se misao o EOZ i dalje razvija. Konstituciona skupština EOZ u Parizu izradila je plan za objedinjenje EOZ i Zajednice za uglj i čelik u *Evropsku političku zajednicu* koja bi imala od svojih organa dvodomi Parlament i Izvršni savet. Ovaj plan bio je upućen na razmatranje Skupštini Evropske zajednice za uglj i čelik u Strasburu.

Ima dosta verovatnoće da će ugovor EOZ pre i posle ratifikovanja trpeti znatne promene. Ako nastojanja na stvaranju Evropske političke zajednice urode plodom, to će biti od istoriske važnosti kako za Evropu, tako i za očuvanje mira u svetu.

(Po podacima iz: *Supplement to the NATO Handbook*, 1952; *The Army Quarterly*, april i oktobar 1952 i *The Times*, 7 januar 1953)

R. D.: JESENJI MANEVRI SNAGA ATLANTSKOG PAKTA

Manevar *MAINBRACE* trebalo je da pokaže mogućnost i načine odbrane severnog dela Zapadne Evrope. Manevar je obuhvatao: operacije flote protiv neprijatelja na kopnu; zaštitu konvoja; iskrcavanje; zaštitu komunikacija na otvorenom moru i pored obala, i borbe sa podmornicama i čišćenje minskih polja.

Manevar je počeo 13 septembra 1952 i trajao dve nedelje. U njemu je učestvovalo preko 160 brodova osam raznih zemalja među kojima je bilo: 5 teških, 4 laka i 1 eskortni nosač aviona i 2 bojna broda.

Dok su savezničke lake jedinice zatvarale izlaz iz Baltičkog Mora, dotle su se na liniji Narvik — Jutland razvijale glavne operacije. Udarna grupa od 50 brodova — među kojima 2 bojna broda i 5 nosača aviona — uputila se prvo ka norveškoj obali da bi svojim avionima i artiljerijom pomogla odbranu severno od Bodea, protiv neprijatelja koji je nastupao sa pravca Narvika. Njenom intervencijom neprijatelj je bio zaustavljen. Za to vreme, konvoj iz Škotske stigao je u Bergen — uz pratnju 3 nosača aviona, razarača, fregata i uz zaštitu lovaca podmornica i vazduhoplovstva sa aerodroma na kopnu.

Posle 18 septembra manevar se nastavio kod Jutlanda. Danskoj armiji trebalo je pružiti pomoć protiv neprijatelja koji je nastupao kroz Šlezvig. 22 septembra, uprkos lošem vremenu, iskrcana je američka pomorska pešadija.

Još u samom početku manevara neprijatelj je »potopio« dva nosača aviona, što je na docnijoj diskusiji dovelo do žučne prepirke i zahteva jednog dela posmatrača da se više da na izgradnju suvozemnog vazduhoplovstva. No, pored svih diskusija i suprotnih mišljenja među posmatračima, jedno je bilo jasno i u tome su bili svi saglasni: odbrana Norveške i Danske moguća je i ostvarljiva.

*

Manevar *TENEZ BON!* počeo je 15 septembra 1952 i trebalo je da pokaže da je zemlje Beneluksa moguće odbraniti na Vezeru, a da se time posredno štiti i Engleska. U manevaru je učestvovalo 60.000 Britanaca, 60.000 Belgijanaca, 8.000 Holandana i 6.000 Kanadana.

U odbrani vitalnih centara Rura, britansko vazduhoplovstvo je na ovom manevru prvi put saradivalo sa belgiskom i holandskom avijacijom.

23 septembra, na kraju vežbe, britanski Ministar odbrane izjavio je da su britanske trupe vrlo dobro opremljene i da one nisu samo okupaciona armija, već da u ovom delu Evrope imaju i odbranbenu ulogu.

Maršal Zuen dao je o manevrima sledeću izjavu: »Pravu bitku su vodile oklopne jedinice ... One ničim ne smeju biti vezane. Usporavanje neprijatelja treba da bude najviše zasnovano na rušenjima koja će docnije održavati artiljerija velikog dometa«. Dalje, rekao je da savezničke snage ne bi trebalo odlučno angažovati u Nemačkoj, već da bi glavnu bitku trebalo tući negde u dubini Francuske, ali nije rekao gde. Pored toga, maršal Zuen nije se složio sa širinom fronta koji su imale pojedine divizije na tom manevru »jer bi u tom slučaju trebalo imati u Nemačkoj 80 do 100 divizija da bi se zaposeo ceo front ... Kad bismo imali toliki broj divizija«, dodao je Zuen, »bili bismo u stanju da učinimo više no da se samo branimo. Mogli bismo da napadamo, a to bi bila najbolja odbrana«.

Manevar *TENEZ BON!* odgovara strategiskim koncepcijama Britanaca. Na njemu je trebalo isprobati teoriju generala Hardinga o odbranbenim zonama. Ove zone trebalo bi da posluže kao oslonci za protivnapade mobilnih snaga. General Harding nije tvrdio da je to najbolji odgovor agresoru, ali smatra da je to zamisao koja zaslužuje da bude proučena.

*

Manevar *EQUINOXE* razvijao se u Francuskoj i Američkoj okupacionoj zoni. On je imao čisto kontinentalni karakter iako je u njemu učestvovalo i 15 vedeta francuske mornarice (na Rajni). Od kopnenih snaga učestvovala su dva francusko-američka armiska korpusa. Dejstvovalo je i vazduhoplovstvo.

100.000 ljudi, 20.000 vozila (računajući tu i tenkove) i 500 aviona došlo je u sukob sa neprijateljem na liniji Karlsruje — Baden. Neprijatelj je uz potpunu vazдушnu nadmoćnost nastupao od Nirberga u pravcu Nansijsa. Napad je izveden oklopnim jedinicama, a kod Karlsrua izvršen je desant vazdušnodesantnih jedinica koje su uspele da obrazuju mostobran na zapadnoj obali Rajne.

Posle trodnevni borbi u toku povlačenja i izvršenja velikih rušenja, a pošto su time dobili u vremenu, branioći su primili odlučnu borbu na Rajni. Napadač je pokušao da proširi već postojeći mostobran, ali nije imao uspeha.

Braniočeva avijacija sa uspehom je tukla po pozadini napadača. Obe strane koristile su vrlo mnogo sabotazu, špijunažu i diverzije. Trećeg dana branilac je izvršio protivnapad da bi likvidirao mostobran napadača i odbacio neprijatelja na drugu obalu, ili ga uništio. Protivudar je izveden oklopnim snagama, a prethodio mu je vazdušni desant koji je obuhvatao 1.600 padobranača, 10 džipova, 4 topa 75 mm, 4 bacača 120 mm, 20 motocikla i 1 buldozer.

*

Meseca juna 1952, pod rukovodstvom admirala Mauntbatena, izveden je manevar u kome je prikazan napad i odbrana konvoja, i amfibijski napad na ostrvo Maltu. U njemu je učestvovalo 80 ratnih brodova i 200 aviona.

Savezničke pomorske snage bile su podeljene u dve grupe. *Plavi* — Šesta američka flota, ojačana sa nekoliko britanskih podmornica, imala je zadatak da se dočepa Malte, dok su francuske, grčke, italijanske i britanske snage štatile ovo ostrvo u zajednici sa kopnenim i vazдушnim snagama.

Vežba je pokazala da se ostrvo može odbraniti čak i ako bi se neprijatelj iskrcao i bio jak i opremljen savremenim oružjem i materijalom.

*

U vodama Lamanša i Severnog Mora, od 18. do 26. juna 1952, odigrao se veliki pomorski manevar u kome je učestvovalo 250 brodova i 400 aviona zemalja — članica Atlantskog pakta.

Cilj ovog manevra bio je da stavi na probu organizaciju komandovanja na Lamanšu i Severnom Moru i da uvežba pomorske snage i vazduhoplovstvo Atlantskog pakta u zaštiti saobraćaja i čišćenju mina.

U ovom manevru učestvovala su sve vrste brodova. Nosači *džepnih podmornica, ljudi — žabe* i saboteri pokazali su vrlo dobre rezultate, naročito u napadu na ukotvljene brodove.

Nosač aviona *Karel Duman* uspeo je da zaštiti važan norveški konvoj i da sa svojim avionima ošteti jedan protivnički brod u rejdu, koji je bio dovršen od strane jedne krstarice i nekoliko razarača.

U okviru ovoga manevra bilo je organizovano više od 50 okceanskih i obalskih konvoja. Zaštita je vršena eskortnim razaračima, velikim površinskim brodovima i nosačima aviona.

Ovaj manevar je pokazao da je bila stvorena jedna homogena pomorska snaga, uprkos tome što je bila sastavljena od raznih savezničkih jedinica.

*

Vazduhoplovstvo zemalja — članica Atlantskog pakta izvelo je u oktobru 1952 dve vrlo značajne vežbe koje su trajale devet dana. Avijacija šest zemalja — članica Pakta, sa 8.000 poleta, napala je gradove i aerodrome u Engleskoj u cilju ispitivanja efikasnosti protivavionske odbrane.

Pokazalo se da su radari odmah otkrili najveći broj aparata sa klipnim motorima, dok to nije bio slučaj sa avionima na mlazni pogon.

Slična vežba izvedena je i u Italiji — mesec dana docnije. Ona je imala za cilj da se isproba tamošnja radarska mreža.

*

U Sredozemnom Moru i na njegovim obalama od Gibraltara do Turske, od 3 do 13 novembra 1952, bili su održani veliki manevri pod nazivom *LONG STEP*. U njima su uzele učešća kopnene, vazduhoplovne i pomorske jedinice Velike Britanije, SAD, Francuske, Italije, Grčke i Turske. Manevri su dostigli kulminacionu tačku kada se devetog dana, odmah po svanuću, na zapadnoj obali Turske, na obalama zaliva Lebedosa (južno od Smirne), iskrcalo oko 6.000 ljudi.

Ova velika pomorsko-desantna operacija, predstavlja prvu združenu vežbu vojnih snaga država — članica Severoatlantskog pakta u Sredozemnom Moru od njegovog stvaranja. Desantnoj operaciji prisustvovali su najviši vojni komandanti pomenutih zemalja, stalni predstavnici Severoatlantskog saveta, kao i admiral Karni, komandant Savezničkih snaga za Južnu Evropu, koji je istovremeno bio i glavni rukovodilac manevra *LONG STEP*.

Pored glavnog desanta, koji je izvršen na pomenutom mestu, bio je izvršen i jedan diverzioni desant, nešto severnije od mesta glavnog desanta. Ovaj diverzioni desant izvršili su komandosi Italijanske armije po mraku, dok su glavni desant izvršili komandosi Grčke i Francuske armije i pomorsko-desantne trupe Američke armije, pod komandom američkog brigadnog generala R. E. Hogabuna, nekoliko časova po svanuću. U toku celog dana i noći ove su jedinice štitile i utvrđivale zauzeti mostobran, a zatim je komanda nad već utvrđenim mostobranom predata turskom generalu Abdulü Sevenu, komandantu turske 2 armije.

Pomorske i vazduhoplovne jedinice pomenutih zemalja vršile su nekoliko dana sve potrebne pripreme kako bi omogućile kopnenim snagama da izvrše desant. U tom cilju, jedna desantna grupa iskrcala se ranije na obalu i pripremila rejon mostobrana za iskrcavanje glavnih snaga. Dve grupe britanskih minolovaca čistile su prilaze ka rejonu mostobrana. Pre nailaska u rejon desanta desantne snage i druge pomorske jedinice bile su izložene jakom »neprijateljskom napadu« iz vazduha, sa brodova na moru i »napadu« podmornica. U ovom »napadu« uzele su učešća jedinice grčkog vazduhoplovstva, italijanski torpedni čamci i jedna britanska laka krstarica. Samo iskrcavanje glavnih desantnih snaga podržavale su razne pomorske jedinice i jedinice turskog vazduhoplovstva.

Pored dejstva na ovom delu fronta, veliku aktivnost pokazale su i razne druge jedinice u drugim rejonima Sredozemnog Mora. Na jedan aerodrom u blizini

Atine izvršen je »napad« sa 130 aviona, a takođe je i jedan konvoj, koji je plovio iz Bizerte za Sardiniju, bio je izložen jakom »napadu« iz vazduha. Protivpodmorničku zaštitu ovom konvoju pružali su britanski avioni tipa *Lancaster* koji su uzletali sa Malte. Britanske podmornice *Talent* i *Token* izvele su jedan »napad« na jedan konvoj u rejonu Kap Bona (Tunis).

Admiral Karni bio je zadovoljan rezultatima manevra i istakao je da oni svakako predstavljaju veliki korak unapred. Uprkos rdavog vremena, svi postavljeni zadaci bili su izvršeni.

(Po podacima iz: *Revue de défense nationale*, novembar 1952; *La Revue Maritime*, novembar 1952; *Revue Militaire Suisse*, decembar 1952 i *The Times*, 13 i 14 novembar 1952.)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

KOMITET ZA HLADNI RAT

Novi komitet predsednika SAD za poslove u vezi sa međunarodnim informacijama, poznat pod imenom »Komitet za hladni rat«, konstituisao se krajem januara o.g. pod predsedništvom Viljema Džeksona, njujorškog bankara, i otpočeo rad.

Ovaj Komitet koji ima 9 članova obrazovao je predsednik Aizenhauer; njegov je zadatak da se pobrine i učini potrebne predloge u smislu *jedinstvenog i dinamičnog napora* svih departmana (ministarstava) i ustanova, za postizanje maksimalne efikasnosti po pitanju ostvarenja ciljeva nacionalne politike. Njegovo stvaranje došlo je kao posledica Ajzenhauerovih reči u toku predizborne kampanje, kada je rekao da ne želi više da ima »Ministarstvo inostranih poslova koje u oblasti spoljne politike dejstvuje odvojeno i ograćeno zidom, kao i odbranbene ustanove koje svoje vojne procene moraju da sastavljaju na vakumu; najzad, ni Upravu za uzajamnu sigurnost koja sa suverenom nezavisnošću troši milijarde preko okeana«.

Komitet mora da podnese svoj izveštaj 30 juna 1953, ali se nada da će već za mesec dana otpočeti svoju punu aktivnost.

Jedan od glavnih problema koje Džeksonov komitet treba da reši je: da li bi jedna proširena ustanova za psihološku strategiju trebalo da opšti neposredno sa predsednikom SAD ili preko neke druge organizacije ili ustanove? U ovom drugom slučaju, ona bi oslabila svoje dejstvo. Međutim, iako bi u prvom slučaju predsednik SAD ogromno pojačao njenu moć i autoritet, on bi pored sveg svog ogromnog preopterećenja morao da primi na sebe još jedan veliki teret.

Drugo pitanje koje se postavlja je da li bi takva ustanova trebalo da ima operativni ili samo savetodavni karakter, ili i jedno i drugo? Ukoliko bi imala samo savetodavnu ulogu, verovatno ne bi postigla mnogo više od ranijeg *Komiteta za nacionalnu sigurnost*. S druge strane, ako dobije operativan karakter, takva ustanova lako bi mogla postati glomazna i osetljiva organizacija koja bi obuhvatila zadatke raznih drugih ustanova: *Centralne obaveštajne agencije*, *Uprave za uzajamnu bezbednost*, *Glasa Amerike* itd, među kojima ne treba izostaviti ni one koje pripadaju elementima za psihološko ratovanje u okviru Armije i Mornarice.

U svakom slučaju, nova psihološka strategija, kao celina, mora da bude prilagođena mnogo većim zadacima no što su bili oni koje su izvršavali organi za psihološko ratovanje u Drugom svetskom ratu.

(*New York Herald Tribune*, 1 februar, 1953)

BUDŽET SAD ZA FISKALNU 1954 GODINU

Polovinom januara o.g. raniji predsednik SAD, Truman, podneo je Kongresu na odobrenje predlog budžeta za fiskalnu 1954 godinu, koji, između ostalog, sadrži sledeće podatke:

Vojna pomoć. — Budžet sadrži 7,6 milijardi dolara za program uzajamne bezbednosti, tj. 1,1 milijardu više no što je Kongres bio odobrio za fiskalnu 1953

godinu. Ovo povećanje odgovara hitnim potrebama da se američki saveznici pomognu da savladaju izvesne kritične nedostatke u opremi i snabdevanju svojih oružanih snaga.

Od 1 novembra 1952 SAD su svojim saveznicima bile poslale razno naoružanje i opremu u vrednosti od preko 3 milijarde dolara. Tu spada: 17.230 tenkova i borbenih vozila; 92.700 vojnih transportnih vozila; 1.403.213 mitraljeza i lakog oružja; 19.843 artiljerijska oruđa za kopnene snage; 432 broda i 2.673 aviona. Isporuke se povećavaju i očekuje se da će se u fiskalnoj 1954 godini još više povećati.

Pomoć Evropi. — U toku fiskalne 1954 godine pomoć SAD treba da omogući NATO-u da pojača svoju borbenu efikasnost i da poveća obim sadašnjih kopnenih, pomorskih i vazdušnih snaga.

Evropski troškovi za odbranu, od izbijanja Korejskog sukoba naovamo, više su no udvostručeni i stalno se povećavaju. Uprkos svojih napora, evropske države još uvek nisu u stanju da same proizvedu i održe potreban nivo veoma komplikovanog i skupocenog modernog naoružanja i opreme za svoje oružane snage. Stoga se one moraju osloniti na program za uzajamnu pomoć SAD, koji im jedini može stvoriti potrebne izvore i sredstva.

U toku fiskalne 1952 godine, SAD su sa evropskim državama zaključile ugovore za nabavku ratne opreme i naoružanja u Evropi, u visini od 621 milion dolara. Ove nabavke, poznate pod nazivom *off-shore*¹⁾, predstavljaju bitan faktor za proširenje kapaciteta vojne industrije u Evropi. Ne samo da će one povećati mogućnosti američkih evropskih saveznika da pribave potrebno oružje, već će takođe pomoći vođenje operacija dužeg trajanja — u slučaju agresije.

(*The Army — Navy — Air Force Register*, 17 januar 1953)

OFICIRI — SPECIJALISTI ZA ATOMSKU ENERGIJU

Oficirima Armije SAD otvoren je nov put za sticanje karijere u oblasti specijalizacije za atomsku energiju. Iz redova aktivne vojske i rezerve tražice se specijalno kvalifikovani dobrovoljci za dodeljivanje naučno-istraživačkim ustanovama koje se bave vojnom primenom atomske energije, kao i za razne službe za vezu i snabdevanje koje zahtevaju oficire sa tehničkim znanjima iz ovih oblasti.

Program nastave koji treba da spremi oficire koji bi bili kvalifikovani i imali iskustva u stručnijim i tehnički komplikovanim oblastima atomske energije i njene primene u vojne svrhe, zahteva fakultetski obrazovane ljude koji su prošli kroz vežbe u oblasti elektrotehnike, hemije, fizike ili matematike. U izuzetnim slučajevima mogu se primiti i dobrovoljci koji nemaju ove školske kvalifikacije.

Među onima koji se budu kvalifikovali za ovu granu svoje buduće karijere, neki oficiri će ići na višu tehničku nastavu u civilne koledže i na univerzitetu, u okviru programa civilne nastave u vojsci. Ostali pak, mogu proširiti svoja tehnička znanja vežbama na samom poslu, ili u bazi Sandija.

Da bi vojska u punoj meri mogla iskoristiti znanje koje ovi oficiri budu dobili, oni će ostati u svojim osnovnim rodovima i osigurati da oni koji otpočinju karijeru u oblasti atomske energije budu potpuno kvalifikovani za buduće odgovorne komandne i štabne dužnosti. U tom cilju oficiri će odlaziti na staž i u svoje ranije rodove i službe i biće unapređivani zajedno sa svojim nekadanjim drugovima.

Pored toga, da bi se zadovoljile potrebe nastave, izabrani oficiri moraju biti čina poručnika ili višeg, i da imaju bar tri godine aktivne oficirske službe, sa nekim malim izuzecima (sanitetska, sudska služba itd.).

(*The Army — Navy — Air Force Register*, 24 januar 1953)

PREKOOKEANSKA TELEVIZIJA

Novi elektronski pronalazak otvorio je put mogućnostima za televizijski prenos na duga otstojanja, između Evrope i SAD.

Zasada se dobar deo tehničkih podataka drži u tajnosti, zbog eventualne upotrebe ovog pronalaska u vojne svrhe. Poznato je da su na njemu radili udruženim snagama inžinjeri Tehničkog instituta u Masačusetsu i »Glasa Amerike«.

¹⁾ Porudžbine u Evropi koje finansiraju SAD.

koji pripada Ministarstvu inostranih poslova. Metoda koja je primenjena sastoji se u specijalnom i usavršenom načinu emitovanja radio-signalu. Ovi signali nisu podložni slabljenju i nestajanju. Taj sistem koristi normalne smetnje u jonosferi, koje su bile smatrane za velike nedaće za kratke radio-talase.

(*Military Review*, februar 1953)

NAJVEĆI AVION NA NOSAČIMA AVIONA

Mornarica SAD objavila je da je najveći avion koji je ikada bio namenjen za upotrebu na nosačima aviona izvršio svoj prvi let.

Taj avion, A3D opisan je kao prvi teški avion za napad, na mlazni pogon, koji je izvršio uspešno letenje. On je namenjen za brže letove, na većim stotostojanjima i sa većim udarnim tovarom od ma kog dosada poznatog aviona sličnih dimenzija koji bi bio sada u službi ili bi došao u obzir za blisku budućnost.

Avion je građen da postigne brzinu od 600—700 milja na čas i visinu letenja iznad 12.000 m.

(*Military Review*, februar 1953)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

BRITANSKA BELA KNJIGA O ODBRANI

Britanska vlada je sredinom februara o.g. objavila *Belu knjigu o odbrani*. Prema prvim komentarima britanske štampe, iz Bele knjige proizilaze, uglavnom, sledeće činjenice:

Dužnost britanskog Imperijalnog generalštaba je da pripremi Armiju za ova četiri glavna zadatka: — da još u toku hladnog rata bude spremna za sve eventualnosti i odgovori izuzetno teškim uslovima u Nemačkoj i na Bliskom i Srednjem Istoku, kao i da izvodi operacije sva tri vida oružane sile na Dalekom Istoku. Dalje, da Armija bude dovoljno jaka da u slučaju potrebe dočeka neprijateljsku agresiju koja bi mogla biti početak opšteg rata. Zatim, da bude spremna, u slučaju savremenog rata punih razmera, za period njegovih prvih trideset dana. U tom periodu obe ratujuće strane verovatno će upotrebiti svoja najstrašnija oružja, sa uzaludnom nadom iznuđivanja brze pobede. Najzad, britanske oružane snage moraju biti pripremljene za nastavak prve faze rata, tj. na rat koji može trajati mesecima i godinama.... Iznurenost obeju strana usporiće tempo operacija i verovatno će doći do izvesnog predaha.

Što se tiče ratne mornarice, s obzirom na izloženost britanskih pomorskih veza, smatra se da je pravilno što je data prednost izgradnji brodova za čišćenje mina i borbu protiv podmornica.

Kod vazduhoplovstva, izgradnja lakih i srednjih bombardera predstavlja vitalni uslov održanja Britanije kao velike sile. Oni će biti ozbiljna opomena eventualnim agresorima, a u slučaju rata predstavljaju glavno oružje za odbranu i napad.

Kopnena vojska može biti zadovoljna. Bela knjiga garantuje dalju obaveznu vojnu službu za idućih pet godina. Vojska će dobiti razna nova oružja i vozila, ali još ne i novu pošku.

Troškovi naučnog rada i istraživanja na polju atomske energije nisu uneti u budžet odbrane, ali će izdaci za druga istraživanja premašiti sumu od 100,000,000 funti sterlinga. Ovo se naročito odnosi na dirigovane projekte, avione i elektronske uređaje.

Britanija snosi najveći teret koji njena privreda dozvoljava i u odnosu na raspoloživa sredstva on je veći od ma koje evropske članice Atlantskog pakta. Budžet odbrane iznosi oko 1.600,000,000 funti sterlinga. Tek posle tri godine moglo bi doći do nekog njegovog smanjenja. Ako hladni rat bude trajao i posle tog vremena, teret će ostati i dalje veliki.

U poređenju sa 1952. ove godine će Britanija trošiti 120,000,000 funti više. Proizvodnja oružja biće tri puta veća od one iz doba pre Korejskog rata.

Učiniće se najveći napor za usavršavanje modernog oružja, a naročito aviona, brodova i dirigovanih projektila. Britanska javnost pita se kuda sve to vodi, ali iskustvo iz prošlog rata sasvim jasno kazuje da druga alternativa na postoj.

(*BBC*, 20 februar 1953)

PRVI VOJNI TRANSPORTNI AVION NA MLAZNI POGON

Britansko ministarstvo snabdevanja ovlastilo je aeronautičke konstruktore firme *Vickers — Armstrong* da otpočnu izgradnju prototipa prvog britanskog vojnog transportnog aviona sa pogonom na mlaz. Avion će dobiti naziv *Vickers 1.000* i biće prvi avion koji će biti snabdeven Rols-rojsovima motorima *Conway*, čije se tehničke pojedinosti još uvek drže u tajnosti. Isto tako će se izgraditi još jedna verzija istog aviona, za civilni saobraćaj, pod šifrom *V. C. 7*. Raspon krila ovog aviona iznosiće oko 42,5 m, a dužina trupa oko 46 m. Avion će imati četiri motora.

U pomenutom avionu za civilne i turističke potrebe moći će se smestiti 100—150 osoba.

Vickers 1.000 leteće velikom brzinom, skoro brzinom zvuka, na velike razdaljine i imaće veću nosivost od ijednog britanskog vojnog transportnog aviona.

(*The Times*, 2 februar 1953)

BRITANSKE PODMORNICE

Britanska mornarica održava veliku i snažnu podmorničku flotu i razvija novi tip podmornica koje će imati veću udarnu snagu od ma kojih postojećih podmornica. Pored toga, mornarica izgrađuje i brze protivpodmorničke fregate od kojih su mnoge prepravljene razarači iz doba rata.

Danas Britanska ratna mornarica ima oko 50—60 podmornica. Od njih 40 vrše aktivnu službu, a ostale su u rezervi. Grupisane su u tri klase, a ako se uzmu u obzir i sasvim male podmornice *XE*, od 3 tone (sa 5 ljudi posade), onda ih ima četiri.

Klasu »*T*« prethoduju velike podmornice koje uglavnom vrše patrolnu službu. Mogu ostati na otvorenom moru 42 dana. Sa deplasmanom od 1.500 tona (pod vodom) i naoružanjem od 10 torpeda od 533 mm, imaju brzinu od 15 čvorova na vodi i 9 čvorova pod vodom¹⁾. Takve 3 podmornice iznajmljene su australijskoj, a 4 holandskoj mornarici.

Podmornice Klase »*S*« su nešto stariji i manji brodovi, izgrađeni u toku i posle Drugog svetskog rata. Pod vodom imaju deplasman od 1.000 tona i nešto veću brzinu od podmornica klase »*T*«. Ove podmornice imaju posadu od 44, dok one iz klase »*T*« imaju 59 ljudi. Vrlo su spretni i u slučaju potrebe mogu da zaronu u toku od 30 sekundi. Od ovih podmornica 3 su predate portugalskoj, a 4 francuskoj ratnoj mornarici. Mnoge od ovih podmornica danas se preuređuju u opitne svrhe.

Međutim, najnovija klasa britanskih podmornica jesu velike podmornice Klase »*A*« koje imaju najviše izgleda na budući razvoj. Zasad ih ima oko 15, od kojih je najnovija *Acheron*, dovršena pre tri godine, a najstarija *Amphion*, dovršena 1945. Deplasman — pod vodom — im je 1.620 tona. Delovi su sastavljeni zavaranjem. Podmornice su snabdevene naročitim aparatima za disanje koji im omogućava dugo ostajanje pod vodom.

Britanski admiralitet je nedavno izdao uputstvo da sve britanske podmornice koje se vraćaju u dokove radi uzimanja nove hrane i opravki, treba da se snabdeju naročitim vrstom plutača, koje se, u slučaju da podmornica ne može da izroni, izbacuju iz trupa podmornice na površinu vode i označavaju mesto potonule podmornice. Ove plutače su vrlo lake i predstavljaju vrhunac naučnog uspeha. Snabdevene su zastavom i vrlo jakim svetiljkom, a imaju i radio aparat koji sa navodnog dela plutače emituje signale opasnosti.

Isproban je i tzv. metod »slobodnog napuštanja« podmornice, koji je do sada dao vrlo dobre rezultate.

(*Britanska informativna služba*, 17 februar 1953)

¹⁾ Za objašnjenje vojnih termina videti »Vojno delo« br. 1/53, str. 78.

NOVA ŠTABNA KOLA

Britansko Ministarstvo odbrane poručilo je jednu seriju 5-tonskih automobila marke *Morris*, sa dugim osovinama, koji će služiti kao vozeće štabne kancelarije. Karoserija ovih kola imaće dužinu 4,7 širinu 2,38 i visinu 1,9 m. Ona je tako uređena da u kolima nesmetano i udobno mogu raditi četiri čoveka. Da bi se ovo vozilo moglo upotrebljavati pri raznim klimatskim uslovima, njegova konstrukcija ima dupli i izolirani pod i zidove. Uređajima za osvetljenje posvećena je naročita pažnja i u tom smislu su ugrađene i rezervne baterije. Pored toga, instaliran je i jedan transformator koji omogućava da se kola — kada se nalaze u mestu — uključe na neku lokalnu električnu mrežu. Zadnja vrata i četiri prozora koji se nalaze sa strane, konstruisani su na principu uvlačenja u zidove kola.

(*Der Motorlastwagen*, Bern, 10 januar 1953)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

FRANCUSKI BUDŽET NARODNE ODBRANE ZA 1953

Prilikom budžetske diskusije u Francuskom parlamentu, održane krajem januara o. g., ministar odbrane Pleven izneo je pregled dosadašnjih francuskih napora u okviru odbrane, kao i njene perspektive za 1953. Izvod iz tog ekspozea bio bi, uglavnom, sledeći:

Godina 1952, uprkos tereta rata u Indokini, pokazala je neosporni napredak u organizaciji i aparatu francuskih oružanih snaga.

U toku budžetske diskusije konstatovano je u više mahova da su prinadležnosti vojnih lica nedovoljne i nepravedne prema ostalima, ako se uzme u obzir da oni pretstavljaju jedine ljude u službi nacije na koje se može računati svih 24 časa dnevno i koji mogu biti premešteni na svaku tačku zemljine kugle da bi tamó izložili svoje živote, izvan svake mobilizacije koja bi obuhvatila ostali deo naroda.

Što se tiče proizvodnje naoružanja, Pleven je rekao da će se njeni troškovi u 1953 sa 240 podići na 276 milijardi franaka. Dok je kod industrije odeće izvršena prilična redukcija (ipak ublažena pojevtinjenjem izvesnih artikala: kože, tekstila itd.), kod ratnog materijala — u pravom smislu te reči — od 182 milijarde u 1952, izvršeno je povećanje na 238 milijardi i 500 miliona, tj. za 58 milijardi franaka.

Međutim, tempo proizvodnje bi bio veći da su mogla biti angažovana veća sredstva. To smanjenje tempa čini da francuski potencijal vojne proizvodnje neće biti potpuno iskorišćen, mada bi taj kapacitet — u uslovima u kojima se nalazi Francuska — bio poželjan.

Porudžbine *off-shore* dostižu već 63 milijarde franaka i predviđa se da će one u 1953 biti isplaćene u iznosu od 20 milijardi franaka.

Bilans postignutih rezultata u 1952 je sledeći:

Predvidenih 12 divizija postoje. Njihov sastav je različit i zavisi od toga da li se radi o divizijama prve linije, tj. stalnog ratnog sastava ili o dvema poslednjim divizijama koje još nisu dobile sav svoj materijal i čiji efektivni zasada pretstavljaju samo jezgro.

Što se tiče vazduhoplovstva, na kraju godine trebalo je da Francuzi imaju 27 operativnih eskadrila, sa ukupno 556 aviona i odgovarajućim pomoćnim jedinicama. Taj program, koji je bio postavljen početkom 1952 u Lisabonu, praktično je ispunjen, bar što se tiče formiranja odgovarajućih jedinica, dok je u pogledu broja aviona čak i malo premašeno.

Mornarica je takođe ostvarila svoj program, izuzev podmornica, dragera za čišćenje mina sa malom dubinom gaženja i aviona za borbu protiv podmornica. Krajem 1952, flota, čiji je samo jedan deo stavljen pod Komandu Atlantika, imala je tonažu od 357.210 tona, uključujući i pomoćne desantne brodove. Tonaža brodova koji se nalaze u izgradnji dostiže 68.145 tona i oni treba da budu gotovi do 31 decembra 1955.

Perspektive za 1953. — U Severnoj Africi moći će se formirati dve nove divizije, ali će se koristiti postojeći efektivni. Francuske kopnene snage namenjene odbrani Evrope i Severne Afrike dostići će jačinu od 420.000 ljudi, od kojih 22.800 aktivnih oficira i 55.000 podoficira koji služe na ponovnim rokovima.

Efektivni mornarice i vazduhoplovstva ostaće na svom sadašnjem nivou, s tim što će produžiti organizaciju jedinica za podršku i nastavni program po postojećem planu. S druge strane, budžet za 1953 omogućiće izgradnju novih 19.050 tona brodova i pripremu za izgradnju jedne protivavionske krstarice.

Pomorsko vazduhoplovstvo moći će da naoruža još dve flotile protivpodmorničkih aviona sa bazama na kopnu, kao i dve naknadne flotile lovačkih aviona na nosačima.

Ako bi se mogla postići uslovna granica budžeta za 1953, koja iznosi 30 milijardi franaka, kopnena armija bila bi povećana za 30.000 ljudi, što bi predstavljalo dobar korak unapred.

(*Revue militaire d'information*, 10 februar 1953)

SREDOZEMLJE, BLISKI I SREDNJI ISTOK

I. B.: KRATAK OSVRT NA SREDOZEMLJE I BLISKI I SREDNJI ISTOK¹⁾

Ogroman značaj Sredozemnog Mora vidi se, pored ostalog, i po tome što su za njega oduvek bili zainteresovani ne samo narodi i države Sredozemlja, već i narodi iz daleke unutrašnjosti kontinenta, koji su u Starom (seoba naroda), Srednjem (Arapi i Turci) i Novom veku (Vel. Britanija, Nemačka i SSSR) prodrli ka Sredozemnom Moru. Značajno je da je u Novom veku glavnu ulogu na Sredozemnom Moru igrala država koja ne pripada Sredozemlju (Velika Britanija), kao i da su najveće napore za njegovo osvajanje činile zemlje koje se ne nalaze u neposrednoj vezi sa njim (Viljemova i Hitlerova Nemačka i carska i sovjetska Rusija).

Posle Drugog svetskog rata Sredozemlje je zadržalo svoj svetski značaj kao: geografsko-strategiska i privredno veoma važna oblast, vrlo značajan svetski plovidbeni put, jedno od verovatnih značajnih ratišta u eventualnom budućem ratu i najzad, kao jedno od svetskih žarišta velikih političkih i socijalnih previranja. U ovoj oblasti oseća se sve veći uticaj SAD, iako one ne pripadaju sredozemnim silama. Ova činjenica predstavlja prirodnu posledicu jačanja njihove političke, ekonomske i vojne moći, ali istovremeno još više ukazuje na svetski značaj Sredozemlja.

Delovi Evropskog kontinenta koji su poznati pod nazivima Zapadna, Srednja i Južna Evropa, posmatrani kao celina, sa tri strane su okruženi morem: sa zapada Atlantskim Okeanom i Severnim Morem, sa severa Baltičkim Morem i prolazima Skagerak, Kategat i Sund i sa juga Sredozemnim Morem. Onaj ko vlada ovim morima ima velike operativno-strategiske mogućnosti na svim tačkama njihovih obala. Baltičko i Sredozemno More obuhvataju zapadnu polovinu Evropskog kontinenta kao sa dva kraka ogromnih klešta i u vezi sa Atlantskim Okeanom omogućavaju manevrovanje i rokiranje najvećih razmera.

Iz privrednih i strategiskih razloga, Rusija je oduvek nastojala da se dočepa krakova ovih klešta i da izbjie na Atlantski Okean. Sovjetski Savez, koji u svemu podražava carsku Rusiju činio je i stalno čini sve moguće napore da i u tom pogledu ne zaostane od svojih carskih prethodnika, u čemu je imao izvesnog uspeha. U Bencovom Moru ovladao je finskom lukom Petsamo (Pečenga); u Baltičkom Moru dopro je preko Istočno-nemačke okupacione zone do blizu Libeka i Hamburga; u pravcu Sredozemnog Mora preko satelitske Bugarske približio se Egejskom Moru do na 50 km, a u Albaniji je stvorio odvojenu bazu na Jadranskom i Jonskom Moru. Sve što je Sovjetski Savez do sada postigao u pravcu Sredozemnog Mora predstavlja samo prvu etapu njegovih planova za ostvarenje konačnog cilja — ovladavanja Sredozemljem i Bliskim i Srednjim Istokom.

Usled ovakve situacije, Sredozemno More, a naročito njegova istočna polovina, dobija osobiti značaj. U eventualnom budućem sukobu između zemalja Istoka

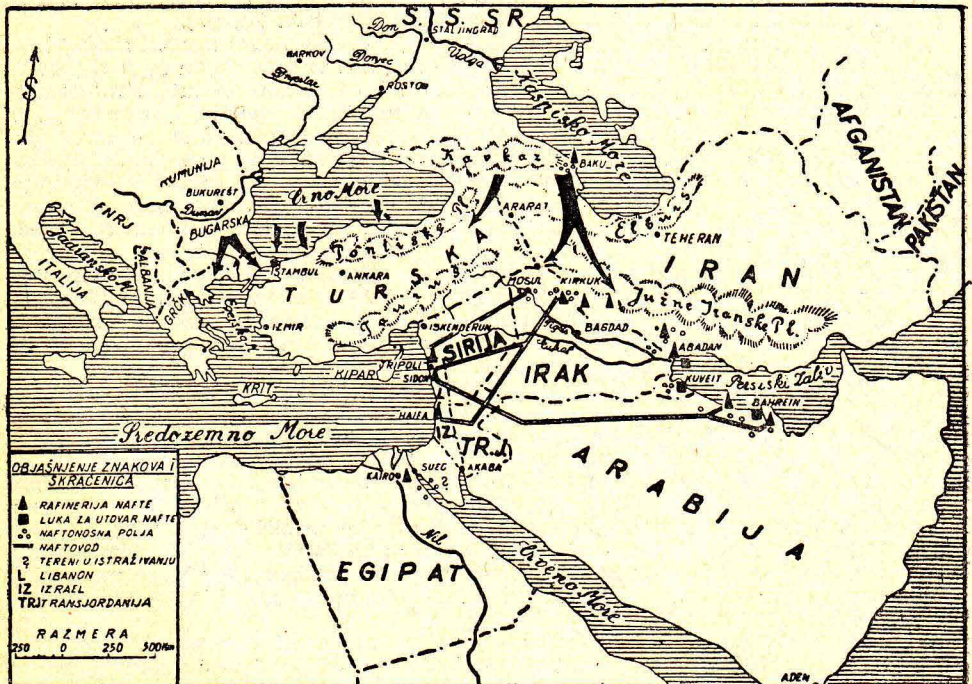
¹⁾ Kratak istoriski osvrt dat je u »Vojnom delu« br. 3/52, str. 52.

i Zapada početna linija strategiskog fronta mogla bi prolaziti uglavnom: od Severnog Ledenog Okeana preko sovjetsko-finske granice na Baltičko More; dalje, zapadnim granicama Istočne Nemačke, Čehoslovačke i sovjetske zone u Austriji; zatim granicama između FNRJ i Mađarske, Rumunije i Bugarske i granicama između Grčke i Turske s jedne, i Bugarske s druge strane, i najzad, Crnim Morem i Jermenskom visijom južno od Kavkaza do Kaspiskog Mora, a eventualno i dalje prema Istoku (Avganistan, Pakistan, Kašmir itd.).

Ovakvo protezanje fronta pokazuje da bi njegov centralni deo u Nemačkoj i Čehoslovačkoj bio isturen na zapad do 12 meridijana, sa krilima povučenim na istok, a naročito sa južnim krilom koje se na Kaspiskom Moru nalazi na 49 meridijanu istočne dužine, što znači da bi centar u odnosu na ovo krilo bio isturen za preko 4.000 km. Na većem delu ovog južnog boka Evropskog fronta nalaze se oblasti Sredozemlja, Bliskog i Srednjeg Istoka, što u sadanjoj evropskoj i svetskoj situaciji ovim oblastima daje naročiti strategijski značaj. Za Sovjetski Savez ovaj značaj proizilazi iz potrebe da u slučaju sukoba Zapada sa Istokom zaštititi južni bok svog rasporeda u Centralnoj Evropi, na Balkanu i u Južnoj Rusiji. U isto vreme, ovladavanjem Sredozemnim Morem Rusi bi odvojili Evropu od Afrike i presekli plovidbeni put svetskog značaja: Atlantski Okean — Sredozemno More — Indiski Okean. Sve dok se Sredozemno More nalazi u rukama zapadnih zemalja, sovjetski prodor ka Atlantiku, koji bi bio izvršen najkraćim pravcem preko Nemačke i Francuske, na svom levom boku bi mogao biti ugrožen protivudarima iz oblasti Jadranskog, Egejskog i Crnog Mora. Sličnu operaciju predlagao je Čerčil u prošlom ratu protiv južnog boka nemačkih snaga u Rusiji — preko Egejskog i Jadranskog Mora.

S druge strane, eventualan prodor sovjetskih snaga u oblast Bliskog i Srednjeg Istoka ugrozio bi naftonosna polja ovih oblasti, a takođe i Suecki Kanal. Posledica toga bila bi da bi tim snagama sada bio otvoren put za ulazak u Sredozemlje, sa njegove istočne strane (vidi skicu).

Istočni deo Sredozemlja, Bliski i Srednji Istok

Vredno je da se istaknu značaj i uloga Sredozemlja i Mediteranskog fronta u Drugom svetskom ratu. Iako je konačna pobeda nad Osovinom bila postignuta u Srednjoj Evropi, ipak značaj operacija u Sredozemlju nikako nije bio sporedan. Ono je duže nego ma koja druga oblast bilo poprište neprekidnih akcija. U toku 12 meseci, od propasti Francuske do nemačkog napada na SSSR, ono je pored okupirane Francuske bilo jedina oblast u kojoj su armije Osovine mogle biti angažovane; u toku čitave 4 godine, od evakuacije Denkerka do iskrcavanja u Normandiji, to je bila jedina oblast u kojoj su Velika Britanija i SAD mogle da upotrebe svoje suvozemne snage.

Ne može se reći da su masovne i konačne bitke u Zapadnoj, Istočnoj i Srednjoj Evropi od 1944—45 obavezno značajnije od onih ranijih u Sredozemlju, iako su ove poslednje vođene sa skromnim sredstvima i bez postizanja konačne odluke. Iako se u Sredozemlju nije došlo do konačne pobede, tamo je izbegnut konačan poraz.

Na Sredozemnom frontu bilo je velikih suvozemnih operacija: bitke u Libijskoj Pustinji, iskrcavanje u Severnoj Africi i invazija Italije. Kod svih ovih operacija Sredozemno More je igralo prvorazrednu ulogu. Snage koje su se ovde borile bile su dovezene preko mora, a rat u pustinji je zavasio od vladanja morem. I kod Osovine kao i kod Saveznika, u toku celog rata armije su od fabrika bile razdvojene vodenim površinama bez čije kontrole ne bi bilo moguće snabdevanje. Ali to nije sve. Suvozemne bitke u Africi tučene su s jedne strane da bi Osovina ovladala novim morskim oblastima u cilju da od Sredozemnog Mora napravi svoje osovinsko jezgro, a s druge pak strane, da Saveznici preko njega otvore put kojim će se vratiti na Evropski kontinent. Izvršenje i jednog i drugog plana moralo je neizbežno od Sredozemlja da stvori operacijsku oblast od najvećeg strategiskog značaja.

Današnje agresivne namere SSSR koje se dobrim delom odnose i na Sredozemlje, opravdavaju mere koje su preduzete za zaštitu od njih. U tom pogledu učinjeno je već mnogo, ali ima još dosta da se učini. Istorijat organizacije i reorganizacije komandovanja snagama Severoatlantskog pakta u Južnoj Evropi poznat nam je od ranije¹⁾. Kao što je poznato, grupom grčko-turskih snaga u novom jugoistočnom sektoru u Trakiji treba da komanduje američki general Vajmen; njegov štab se nalazi u Smirni. No, ovo pitanje još nije rešeno.

Istočna i Zapadna Trakija predstavljaju pojas širine od 50—200 km. On obuhvata i natkriljava Egejsko More, prilaze ka Grčkoj i Turskoj, Dardanele, Bosfor i Istanbul. Ovakav geografski položaj ovog pojasa čini ga nesumnjivo jednim od najvažnijih u Jugoistočnoj Evropi. Jaka odbranbena organizacija Trakiskog sektora zahteva, pored ostalog, i jake snage u Istočnoj Trakiji. Da ne bi ove snage bile bačene u more ili zarobljene negde između Dardanela i Bosfora, treba ih zaštititi jakim vazduhoplovnim snagama sa ostrva u Egejskom Moru i sa nosača aviona, što iziskuje prisustvo jake flote; pored toga, ta zaštita treba da dođe i iz Grčke, Anadolije, pa i same Severne Afrike.

Izbijanjem na obalu Egejskog Mora Rusi ne bi postigli odlučujući uspeh na tome pravcu. Egejsko More sa velikim brojem ostrva (Severni i Južni Sporadi, Kikladi, Dodekanez i Krit), rasutih po celoj njegovoj površini, predstavlja zonu od oko 600 km dubine i oko 150 km širine koju je vrlo teško probiti jer se može lako zatvoriti i braniti.

Otsek moreuza Bosfora i Dardanela izgleda da je dobro utvrđen i sa mora neosvojiv. Čarska Rusija je vekovima usmeravala svoj glavni pritisak baš na ove tačke; ništa manji pritisak ne vrši sada ni SSSR. Prema nekim podacima izgleda da je Molotov u novembru 1940, prilikom svoje posete Berlinu, tražio od Hitlera baze za sovjetske kopnene i pomorske snage na Bosforu i Dardanelima, kao i područje južno od mesta Batum i Baku, koje bi Sovjetskom Savezu poslužilo kao centar i polazna tačka za krčenje puta ka Persiskom Zalivu. Hitler nije pristao da ustupi SSSR ove tačke i oblasti jer su mu bile potrebne za ostvarenje njegovih sopstvenih

¹⁾ Vidi »Vojno delo« br. 2/53, str. 76.

planova. 1945 Rusi su tražili baze na moreuzima s tim da ih osiguravaju crnomorske zemlje. Pregovori su bili prekinuti 1946, jer bi davanje baza Sovjetskom Savezu značilo kraj suvereniteta Turske.

Ukoliko su izgledi na forsiranje Bosfora i Dardanela, usled turskog naoružanja i stalne pripravnosti američkih i britanskih vazduhoplovnih i pomorskih snaga, postajali sve manji, na ruskoj strani se sve više pojavljivala ideja o njihovom obilasku preko Rumunije i Bugarske. Ako se pogleda na kartu, odmah se vidi od kolikog bi značaja za sovjetsku agresiju bila Bugarska i Rumunija, i obratno, koliki bi značaj imale te zemlje za odbranu od agresije, da ne pripadaju sovjetskom bloku. U sadašnjoj situaciji, najjači stub protiv te agresije predstavljale bi Jugoslavija, Grčka i Turska.

Od Bosfora na istok turska teritorija zatvara sovjetskoj ekspanziji puteve ka jugu na prostranstvu dužine od oko 1.600 km, tj. do vrha Ararata na tromedi između Turske, SSSR i Irana. Prema tome, od svih članica NATO-a Turska ima najdužu granicu sa SSSR. Turska crnomorska obala je dosta pristupačna, ali je prodiranje u unutrašnjost zemlje teško zbog srednjeg i visokoplaninskog lanca Pontiskih Planina. Južno od ovih planina prostire se Anadoljska visoravan — jezgro Turske, koja još nema dovoljno izgrađenih komunikacija i predstavlja prirodno jako zemljište. Visoki i srednjeplaninski lanci sa prevojima na visini od oko 2.000 m, kao i nedovoljna komunikativnost i prohodnost znatno otežavaju upotrebu motorizovanih jedinica u velikim oblastima zemlje. Sada se izgrađuju važne železničke pruge i autoputevi, među kojima su od velikog strategiskog značaja oni koji sa obale Sredozemnog Mora vode ka tursko-sovjetskoj granici. Istovremeno se izgrađuju mnogobrojne vazduhoplovne baze.

Deo opšteg fronta koji se proteže istočno od vrha Ararata do Kaspiskog Mora i dalje na istok, a koji je obeležen granicom između Irana i SSSR, predstavlja njegov slabi sektor koji bi Rusi mogli da iskoriste u cilju obilaska jakog turskog fronta sa istoka i upada u Mesopotamiju. Jačanje odbranbene organizacije na ovom sektoru zavisice u priličnoj meri i od stava i doprinosa Irana, u pogledu odbrane svoje slobode i nezavisnosti. U tom smislu bi mu SAD mogle ukazati znatnu pomoć. Zasada, imajući u vidu trenutno stanje, Turska se za zaštitu svojih istočnih granica (prema Iranu) ne može dovoljno osloniti na svog istočnog suseda, već mora računati jedino na svoje sopstvene snage. Sa prostora Erzerum — jezero Van — Kars, mogao bi se napad sa severa na Iran i arapske zemlje staviti pod jak bočni udar.

Iako je u opštem planu NATO-a Turskoj armiji dodeljena defanzivna uloga, ipak je očigledno da njena teritorija predstavlja strategiski važnu osnovicu za vazdušne operacije protiv južnog bloka i centra SSSR. Plovidbeni putevi u Crnom Moru, rumunska naftonosna polja, oblast Bakua i industrija Ukrajine nalaze se u akcionom radijusu srednjih bombardera i aviona taktičkog vazduhoplovstva koji bi polazili sa turskih letilišta. Teške bombardere sa atomskim bombama, koji bi eventualno uzletali sa letilišta u Severnoj Africi, mogle bi u turskom vazdušnom prostoru da dočekaju lovačke jedinice i da ih doprate do ključnih tačaka sovjetske industrije i natrag.

U slučaju sovjetske ofanzive u pravcu Zapadne Evrope, kroz Severnu Nemačku Niziju, Varšava bi verovatno bila centar sovjetskog dotura i evakuacije. Ona je podjednako udaljena od vazduhoplovnih baza u Norveškoj kao i baza u Turskoj. Prema tome, sva evropska sovjetska teritorija i teritorija sovjetskih satelita nalazi se u akcionom radijusu vazduhoplovnih snaga zapadnih sila, koje su raspoređene oko nje u velikom polukrugu i mogu koncentrično dejstvovati protiv nje. Iz ovoga proizlazi da čak ni moćna sovjetska avijacija ne bi bila u stanju da se brani od koncentričnih vazdušnih napada na frontu koji se proteže od Arktika pa sve do Istočnog Sredozemlja i Bliskog i Srednjeg Istoka.

Iz dosadanjih razmatranja o velikom značaju Sredozemnog Mora i Sredozemlja (kao i Bliskog i Srednjeg Istoka) kako za SSSR, tako i za zapadne sile, proizlazi da bi istovremeno sa eventualnom sovjetskom ofanzivom protiv Zapadne Evrope morala uslediti i jaka ofanziva na jug, s obe strane Crnog Mora. Glavni udar ove

ofanzive imale bi da izdrže balkanske zemlje koje ne pripadaju Istočnom bloku (uključujući i Tursku).

S obzirom na ovo, Saveznici obraćaju vrlo veliku pažnju na Tursku i jasno se ističe njihova namera da od nje naprave glavni bastion u Istočnom Sredozemlju, kao i defanzivni bastion desnog krila NATO-a. Odlučna volja Turske da se brani na svim svojim granicama i velike obaveze koje je primila na sebe od Balkana do Kavkaza, zahtevaju odgovarajuće povećanje njenog ratnog potencijala. Tome cilju je posvećen veliki broj poseta visokih savezničkih ličnosti i konferencija u Ankari, u prošloj godini, kao i razne vežbe i manevri suvozemnih, pomorskih i vazduhoplovnih snaga u Trakiji, Istočnoj Anadoliji i u zapadnom i istočnom delu Sredozemnog Mora.

U daljem toku ukratko ćemo razmotriti oblast koja se nalazi istočno, južno i jugoistočno od Turske i koja leži na strategiskom pravcu sovjetskih snaga koje bi nastupale iz oblasti između Crnog i Kaspiskog Mora u pravcu Persiskog Zaliva i preko Mesopotamije ka Sueckom Kanalu i Severnoj Africi. Ova oblast poznata je pod nazivom *Bliski i Srednji Istok*.

U stranoj literaturi i štampi postoje razna gledišta o tome šta spada u Bliski, a šta u Srednji Istok. Kod nas je usvojena ova podela: *Bliski Istok* obuhvata Malo-azisku Tursku, Siriju sa Libanomom, Izrael, Irak, Transjordaniju (Jordan), Egipat i Arabiju, a *Srednji Istok*: Iran i Avganistan.

Teritorije navedenih zemalja predstavljaju jedno od svetskih žarišta u kome se sukobljavaju interesi raznih kontinenata i mnogih zemalja, kao i mnogih političkih, verskih, nacionalnih i ostalih grupacija. Zemlje Bliskog i Srednjeg Istoka spadaju među one koje su prve ušle u svetsku istoriju i u njoj odigrale svoju značajnu kulturnu i privrednu ulogu (Egipat, Vavilonija, Asirija, Persija itd.). Njihova kultura bila je pod vrlo velikim uticajem još starijih kultura Indije i Kine, te su na taj način još u davnim vremenima Bliski i Srednji Istok bili most preko koga je dopirala južna i istočnoaziska kultura u Sredozemlje i Evropu i preko koga je strujala trgovina između ovih delova sveta.

Zemlje Bliskog i Srednjeg Istoka nalaze se na sredokraći između tri kontinenta: Evrope, Azije i Afrike. To je most između Azije i Afrike, i u isto vreme preko njih vodi najkraća veza između Evrope i Istočne Azije i Australije. Bliski i Srednji Istok na našoj planeti zauzimaju jedan od ključnih položaja svetsko-strategiskog značaja. Onaj ko drži teritoriju između Istočnog Sredozemlja, Egejskog, Crnog i Kaspiskog Mora, Persiskog Zaliva i Crvenog Mora, drži čvrsto i istočnu poluloptu (Evropu, Aziju i Afriku).

U Drugom svetskom ratu držanjem Bliskog i Srednjeg Istoka Saveznici su bili u mogućnosti da odatle povedu borbu za izgubljene zemlje u Istočnoj i Južnoj Aziji; međutim, da je bila izgubljena ova centralna teritorija, bile bi izgubljene i teritorije na istoku jer bi bile oštećene i od Evrope i od Afrike. Strategijski položaj Saveznika bio je ozbiljno ugrožen porazom Francuske 1940, kao i docnijom intervencijom Nemaca u Africi. S druge strane, sile Osovine bile su uočile ogroman značaj ove ključne teritorije, bez koje se ne bi mogla postići pobeda.

Osovina je već imala u svojim rukama jak mostobran na južnoj obali Sredozemnog Mora, u Italijanskoj Libiji. Istina, veze sa ovim mostobranima bile su teške, zbog blizine britanske Malte, ali nisu mogle biti prekinute. Da bi postigla svoj cilj na Bliskom i Srednjem Istoku, Osovina bi morala uspešno da izvrši bar jednu ili više od ovih četiri operacija: 1) da osvoji Egipat nastupajući iz Libije duž severne obale Afrike; 2) da ovlada Palestinom i Sirijom pomoću vazdušnih desanata sa ostrva Krita i Rodosa; 3) da pređe preko Dardanela i ofanzivom preko Turske (sa ili protiv njene volje) izbjije u oblast Sueckog Kanala i u Mesopotamiju i 4) da preko Južne Rusije i Kavkaza izbjije u Iran, Irak i na Persiski Zaliv. Kao što je poznato, prva operacija se završila porazom kod El Alamejna; druga je stigla samo do Krita; treća nije ni počela, a četvrta je došla samo do Kavkaza. Sovjetski Savez ima sada mnogo povoljnije uslove za izvršenje četvrte operacije i sa tom mogućnošću se računa.

*

Dosada je uspešno rešeno pitanje zaštite istočnog dela Sredozemnog Mora i vrlo važnog plovidbenog puta na delu opšteg fronta od austrijske granice preko Balkana i Turske, ali će desni bok ove odbranbene linije ostati sve dotle ugrožen dok se u Zapadni odbranbeni sistem ne ugradi i blok arapskih zemalja. To je utoliko važnije što se na ovom otvorenom boku nalaze najveće svetske rezerve nafte (42%) i veze Zapada sa Srednjim i Dalekim Istokom i to morske preko Sueckog Kanala i Crvenog Mora, a suhoputne i vazdušne preko Sirije, Izraela, Jordana i Iraka ka Persiskom Zalivu i dalje ka Indiji i Dalekom Istoku. Zato je razumljivo što su prošle godine SAD, Vel. Britanija, Francuska, Turska, Južna Afrika, Australija i Novi Zeland odlučili da hitno formiraju *Grupu za planiranje*, koja ima zadatak da pripremi organizaciju odbrane Bliskog i Srednjeg Istoka. Ova organizacija bi se zvala »MEDO« (*Middle East Defence Organization*), a sedište bi bilo u turskom mestu Iskenderumu. Arapske zemlje bile su pozvane da se priključe ovoj »Grupi za planiranje«. Međutim, one se još nisu odlučile da se priključe sklopu odbrane koji je organizovan pod vođstvom zapadnih sila, jer još uvek strahuju od uplitanja ovih sila u njihove nacionalne probleme. Međutim, pri tome ne bi smele da potcenjuju opasnost od moguće sovjetske agresije.

Još 1945 godine obrazovalo je sedam arapskih država — Egipat, Saudiska Arabija, Jordan, Irak, Jemen, Sirija i Libanon — *Arapsku ligu* u cilju zajedničkog istupanja u pitanjima spoljne politike; sedište Lige je u Kairu. U leto 1952 dopunjena je Arapska liga *Paktom sigurnosti*. Unutar Arapske lige svakako postoje trenja i nacionalne suprotnosti. Tako naprimer, smatra se da su Irak, Jordan i Libanon orijentisani više prema Engleskoj, dok Sirija i Saudiska Arabija naginju više ka SAD. I držanje Egipta nailazi na otpor u Ligi. Ipak, treba imati u vidu da ova grupa zemalja, iako zasada vojnički slaba, pretstavlja politički i moralno snagu čiji je značaj u stalnom porastu (naprimer, u zajedničkom istupanju u OUN po pitanju autonomije Tunisa itd.).

Kao što je već rečeno, arapske zemlje su sklone neutralnosti u slučaju sukoba između Istoka i Zapada. Zasada one smatraju za svog glavnog neprijatelja državu Izrael, sa kojom su još uvek u ratnom stanju i ne pokazuju mnogo volje da ovo stanje prekinu. Zatim, žele da se oslobode predominantnog uticaja Vel. Britanije na Bliskom Istoku. Egipat traži da Britanija povuče svoje snage sa Sueckog Kanala i evakuiše Sudan. Na Sueckom Kanalu, gde Britanija drži oko 40.000 vojnika, Egipat preti partizanskim dejstvima.

Arapska liga je zasada vojnički slaba; to se pokazalo i u ratu sa Izraelom. U ovom trenutku dolaze u obzir snage Egipta, koje su u fazi reorganizacije i naoružavanja i Arapska legija u Jordanu, pod komandom britanskih oficira, koja broji 15.000 vojnika. Od većeg su značaja vojne snage Izraela u jačini od oko 120.000 vojnika. Zbog ovakvog stanja, zapadne sile smatraju da Arapska liga ne bi bila u stanju da preuzme na sebe samostalnu odbranu Sueckog Kanala.

U privrednom pogledu situacija na Bliskom Istoku je sledeća:

Teritorije Bliskog i Srednjeg Istoka pretstavljaju još uvek neispitana područja, tako da je teško o njima dati ma kakve statističke podatke koji bi bili makar i približno tačni, naročito u pogledu ekonomskog bogatstva. Tamošnji narodi žive u specifičnim geografskim i društvenim uslovima. Stanovništvo ima vrlo visok natalitet, a nizak životni standard. To su zemlje u kojima preovlađuje poljoprivreda i u kojima sem petroleja nema drugih poznatih znatnijih rudnih bogatstava ni industrije. Gustina naseljenosti pojedinih država u odnosu na njihovu ukupnu površinu izgleda veoma niska. Međutim, ako se uzmu u obzir pustinje i ostale neobrađive površine onda se dolazi do suprotnih zaključaka. Sistem deobe i poseda zemlje je feudalalan. Osim malog broja izuzetaka veći deo obradive zemlje pripada vrlo ograničenom broju porodica, koje drže u svojim rukama privredu, političku i crkvenu vlast. U Egiptu preko 37% obradive površine pripadalo je dosada vlasnicima zemlje čiji broj iznosi svega 0,5% ukupnog broja stanovništva, dok 70% zemljoradnika poseduje prosečno 0,4 ha ili još manje. Sada se u Egiptu sprema agrarna reforma. Industrija je u početnim fazama razvoja. Ipak, može se reći da je industrijalizacija već

dostigla izvestan stupanj sa posledicama ekonomskog i društvenog karaktera. Dalji razvoj ometaju ove činjenice: nedostatak početnog kapitala, nedostatak specijalizovane radne snage, skućenost tržišta, inostrana konkurencija, slabo razvijena saobraćajna mreža i nizak standard života.

Ispitana rudna bogatstva Bliskog i Srednjeg Istoka, izuzev nafte, zasada su vrlo oskudna. U Egiptu ima fosfata, u Izraelu potaše i hroma, a u Jordanu takođe nešto fosfata. U Turskoj ima rudnika uglja, gvožđa i olova. Nafta je ovde daleko najvažniji rudni i industrijski faktor i praktično jedini energetska izvor.

Sirija i Libanon zasada predstavljaju skromne poljoprivredne izvore (vinova loza, masline, Timunovi i južno voće), ali imaju uslova za razvoj ako bude rešen problem navodnjavanja. U gradu Tripoli završava se naftovod koji dovodi naftu iz Iraka; ovo je omogućilo razvoj industrije za obradu pamuka i proizvodnju cementa.

U mnogo zaostalijim prilikama nalazi se *Jordan*. To je više pastirska nego poljoprivredna zemlja, sa pastirima — nomadima. Glavno bogatstvo sastoji se od stočnog fonda.

Na poluostrvu *Arabiji* postoji vrlo primitivna zemljoradnja i ograničeno stočarstvo. Glavni element ekonomskog potencijala je nafta, koja je i glavni prihod Saudiske države i jedino sredstvo za poboljšanje inače veoma niskog životnog standarda.

Egipat u pogledu poljoprivrede zauzima posebno mesto; tu se uglavnom gaji pamuk — u zoni delte Nila, i šećerna trska — u Gornjem Egiptu. Zbog nedostatka dobrih pašnjaka stočarstvo nema izgleda za razvoj. Od ruda treba pomenuti naftu (milijon tona godišnje) i fosfat (oko 300.000 tona). Preduzimaju se opsežne mere za navodnjavanje.

U *Iraku* razvoj poljoprivrede zavisi isključivo od poboljšanja sistema za navodnjavanje jer Irak ima vrlo suhu i velikim delom stepsku i pustinjsku klimu, a velike reke Eufrat i Tigar to navodnjavanje omogućavaju. U Iraku postoje bogata nalazišta nafte koju eksploatišu pretežno američke i engleske kompanije (4,5 miliona tona godišnje). Glavna nalazišta su u oblasti Kirkuk odakle vode naftovodi u Tripoli i Haifu.

U *Iranu* se zemlja obrađuje samo u dolinama i retkim oazama — 1/10 površine; od toga 70% zemlje nalazi se u rukama veleposednika. Najviše se proizvode žitarice, pamuk, duvan i šećerna repa. Industrijska proizvodnja ograničena je na preradu domaćih sirovina. Rudno bogatstvo Irana predstavlja nafta (32 miliona tona u 1950).

Turska je pretežno poljoprivredna zemlja; od poljoprivrede živi 80% stanovništva. U pogledu rudnog bogatstva vrše se intenzivna istraživanja. Bogata su nalazišta uglja i gvozdene rude. Turska proizvodi godišnje preko 4 miliona tona uglja i preko 100.000 tona livenog gvožđa. Kao proizvođač električne energije, ona je među zemljama Bliskog i Srednjeg Istoka na prvom mestu.

U oblasti *Palestine* poljoprivreda je predstavljala glavnu granu privrede; međutim, nova država Izrael pošla je putem industrijalizacije zemlje; zemljoradnjom se bavi samo 25% stanovništva.

*

Sve veća potražnja za naftom na svetskom tržištu pridaje Bliskom i Srednjem Istoku naročiti privredni značaj. Vojnička slabost zemalja ove oblasti, kao i politička, društvena i ideološka previranja, čine od nje u strategiskom pogledu odbrane Zapada veoma osetljivu prazninu. Zato nije nikakvo čudo što se i ovde svuda oseća uticaj Moskve. Politika SSSR usmerena je na to da se spreči formiranje bloka zemalja Bliskog i Srednjeg Istoka i da se razjedinjene oblasti dovedu pod politički i vojnički uticaj Moskve i tako izvrši okruženje Turske; na taj način Moskva bi uspeła da ovlada istočnim stožerom odbranbenog fronta zapadnih sila u Sredozemlju i na Bliskom i Srednjem Istoku.

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

MARŠAL MANERHAJM O SOVJETSKO-FINSKOM RATU

U Švajcarskoj je objavljen nemački prevod »Memoara« maršala Manerhajma, vrhovnog komandanta Finske armije u oba rata protiv Sovjetskog Saveza (1939—1940 i 1941—1944). »Noje Cirher Cajtung« objavio je, iz IX poglavlja ovog dela, odlomke o zimskom ratu 1939/40 i o oceni Crvene armije.¹⁾ U tom članku izlažu se Manerhajmova gledišta zašto ruski munjeviti rat nije uspeo. Ona su uglavnom sledeća:

Da opšti utisak dostignuća Sovjetskog Saveza u Finskom ratu nije bio tako nepovoljan, Nemačka ne bi toliko potcenila ratni potencijal ruskog džina.

Na čemu se zasnivala nemačka ocena Crvene armije? Najupadljivija bila je besumnje nesrazmera između angažovanih snaga i postignutih rezultata. Već u prvoj nedelji rata angažovano je 26—28 pešadiskih divizija, čiji se broj docnije popeo na 45. Za Finski rat, uključujući specijalne trupe, ukupno je mobilisano skoro jedan milion ljudi.

Ratni plan nije vodio računa o karakteru vojišta i potcenio je vrednost protivnika. Ovo poslednje se još moglo razumeti ako se uzme u obzir materijalna slabost Finaca, ali Sovjetska vrhovna komanda izgleda nije znala da njena tadašnja organizacija nije odgovarala nordijskom terenu i finskim zimskim prilikama. Kako su mogle trupe iz ravnice, iako su bile naviknute na surove zime, da se bore u finskoj divljini šuma kakvu nikada nisu videli i u kojoj savremena tehnika nije mogla doći do izražaja?

Teško se može ustanoviti do kog su stepena politički činici uticali na čisto vojne pogreške u pogledu sovjetskog rat-

nog plana, operacija i organizacije. Ali, njihov uticaj je svakako bio znatan, ne samo u vrhovima sovjetske hijerarhije, već i u samim boračkim sastavima. Međutim, politički rukovodioci su bili faktor potsticanja sa kojim se moralo računati. Da se zaokružene jedinice nisu predavale uprkos gladi i zimi, bilo je svakako njihovo delo.

Sovjetski oficiri su, uopšte uzev, bili hrabri ljudi sa dobrim živcima, ali u višim instancama ispoljava se izvesna tromost. Ona je dolazila do izražaja u formalizmu voćstva i jednostavnosti operativne misli koja je isključivala manevar i koja se sprovodila uporno do uspeha ili poraza. Gde su promene u situaciji zahtevale brze odluke, ispoljavao se upadljiv nedostatak stvaralačke mašte. Bila je obična pojava da početni uspesi nisu iskorišćeni do kraja. Stoga je finskim trupama na Kareliskoj Prevlaci polazilo za rukom da se izvuku i zauzmu nove položaje. Iako su taktička dostignuća Rusa bila slaba, ipak su oni bili u stanju da na takom prostoru kao što je Kareliska Prevlaka manevarišu sa znatno većim brojem operativnih jedinica nego što su to Finci mogli i zamisliti.

Sovjetski pešak je bio hrabar, žilav i malim zadovoljan. On je bio masovni borac, nesposoban za samostalnu akciju — bez dodira sa drugovima. Stoga je, naročito u početku rata, ikorišćen za masovne napade koji su se završavali time što je napadač sačekan brzom paljbom i pokoren do poslednjeg čoveka. Uprkos tome, prvom talasu sledovali su drugi, uvek sa istim neuspehom. Fatalistička predanost koja je odlikovala rusku pešadiju bila je začuđavajuća. To i objašnjava već čuvenu pojavu da se pešadija i u najočajnijoj situaciji branila do poslednjeg čoveka. Naravno treba spomenuti fenomenalnu sposobnost Rusa da se ukopaju. Oni su bili uopšte majstori u pionirskim radovima.

¹⁾ Aus den »Erinnerungen« von Feldmarschall Mannerheim, *Neue Zürcher Zeitung*, 2. novembar 1952.

Ali, njihova vatra nije bila precizna. Sovjetske trupe nisu bile u stanju da se kreću i bore u šumskim predelima. Međutim, najveća slabost trupa bila je slabo poznavanje tehnike smučanja.

Artiljerija je već u carskoj vojsci bila kako tehnički tako i taktički na visini. U Crvenoj armiji je njen nivo opao, ali je materijal bio savremen, što je dokazala velika količina artiljerije sa brzom paljibom i velikim dometom, kao i neiscrpane zalihe municije. U početku su velike koncentracije vatre bile retke, ali su Rusi u tom pogledu kao i u sigurnosti pogađanja brzo napredovali. Artiljerija je bila osnova boračke delatnosti na Prevlaci, ali nije bila u stanju da zadovolji zahteve pokretnog rata.

Sovjetski tenkovi nisu došli do pravog izražaja. Finsko zemljište nije dozvoljavalo masovne i duboke prodore koji bi odgovarali ruskim propisima, te je umesto toga došlo do čisto taktičke saradnje sa pešadijom — ali po koju cenu! Broj zarobljenih i uništenih tenkova popeo se na 1.600, što je predstavljalo oko polovinu ukupnog broja angažovanog protiv Finaca.

Finci su očekivali razorne napade sovjetskog vazduhoplovstva na trupe, gradove, fabrike i saobraćajne veze. Ali, pokazalo se da su strahovanja bila preterana. Rusi nisu raspolagali najnovijim modelima. Ovi su možda postojali kao prototipovi, ali su u Finskoj upotrebljeni stariji avioni. Baze sovjetskih bombardera nalazile su se u Estoniji, u okolini Lenjingrada i Istočnoj Kareliji, odakle se moglo stići do svakog mesta u Finskoj. Jaka zima za sovjetske pilote nije predstavljala nikakve smetnje. Uprkos svoje velike jačine od oko 2.500 aparata, sovjetsko vazduhoplovstvo nije se razvilo u faktor presudnog značaja. Njegovo dejstvo u pogledu taktičke podrške svojih trupa, naročito ispočetka, bilo je nesigurno. Ono nije uspeo da slomi duh otpora finske nacije.

Ipak, razaranja su bila znatna: bačeno je oko 150.000 razornih i zapaljivih bombi, u ukupnoj težini od 7.500 tona. Oko 700 građana izgubilo je svoje živote, a broj ranjenih iznosio je dva puta toliko. Strategijski zadatak da se preseku finske veze sa inostranstvom nije bio ispunjen. Brodski saobraćaj se koncentrisao na Abo, koji je bombardovan više od 60 puta, ali nije neutralizovan. Neosporno je da rezultati vazdušnog rata nisu odgovarali učinjenim naporima. Artiljerijom je oboreno 725 aparata, a gubici u letećem osoblju bili su tri puta veći od gubitaka finskog stanovništva.

Gubici Crvene armije bili su uopšte veoma veliki. Finska vrhovna komanda procenila ih je pri kraju rata na 200.000 poginulih. Ovaj broj se, naravno, ne slaže sa brojem koji su Sovjeti objavili (48.745 mrtvih). Sovjetski generalštab je finske gubitke procenio sa 60.000 mrtvih i 250.000 ranjenih, pri ukupnom brojnom stanju. Finske vojske od 600.000 ljudi. Prema Manerhajmu, brojno stanje Finske vojske kretalo se između 175.000 i 200.000 ljudi. Stvarni gubici Finaca iznosili su 24.923 poginulih, nestalih i od rana umrlih i 43.557 ranjenih.

Nepovoljan utisak koji su izazvali rezultati sovjetske ratne moći, bio je u stanju da potkopa autoritet režima; protiv toga se moralo raditi sredstvima propagande. Stoga su Rusi već za vreme zastoja operacija širili mit o *Manerhajmovoju* *liniji*. Tvrdilo se da se finska odbrana oslanja na odbranbenu barijeru od armiranog betona koja se može uporediti sa Mažino i Sigfridovom linijom. Ustvari, odbranbeni položaj sastojao se samo iz malog broja stalnih mitraljeskih gnezda koji je povećan novim gnezdima, međusobno spojenim sa rovovima. U svakom slučaju to je bio položaj kome je nedostajala dubina.

Z. A.

E. Aberger: OPERATIVNO ZAPREČAVANJE

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac nam daje izvesne podatke o primeni operativnog zaprečavanja u Drugom

¹⁾ Operatives Sperren, von E. Abberger, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, oktobar 1952.

svetskom ratu. On ukazuje na to da su mnogi vojni teoretičari operativno zaprečavanje, zbog razvoja tehnike, ocenili kao zastarelo i nedovoljno efikasno. Međutim, on tvrdi da su u Drugom svetskom ratu, u momentima krize, skoro sve evropske države pokušale da primene operativno

zaprečavanje, ali sa dalekosežnim povredama osnovnih principa za primenu ovog sredstva. Ovo svoje mišljenje pisac potkrepljuje sa dva sledeća primera:

a) **Rusija 1941.** — Operacije u Poljskoj, na Zapadu i u Jugoslaviji isuviše su jasno pokazale zbog čega i na koji način su nemačke armije postigle tako brze i velike uspehe. Sovjetska vlada bila je upozorena od strane Engleza, a i sama je — osmatranjem neprijatelja i obaveštajnom službom — dobila podatke o pretstojećem napadu. Pa ipak, umesto da je vreme između 1940 i 1941 upotrebljeno za pripremu zaprečnih zona na pravcima gde su dobre komunikacije i politički i ekonomski centri činili nemački napad verovatnim, građene su slabe utvrđene linije u dubini zemlje.

b) **Nemačka u toku zima 1942—1945.** — Hitler je u ovim godinama vojničke katastrofe neprekidno odbijao svaku pomisao planskog odstupanja, pa s tim u vezi i preduzimanje svih mera za pripremu zaprečavanja. Držanje zemljišta po svaku cenu trebalo je da spase situaciju; ko je mislio drukčije bio je smatran za defetistu. Da je umesto ofanzive na Staljingrad, Istočni front 1943 bio povučen na liniju Krim — Dnjeper — Iljmensko Jezero — Lenjingrad i da su na napuštenoj teritoriji bila izvršena planska rušenja, bile bi postignute znatne koristi u skraćivanju fronta, ekonomiji snage i stvaranju rezervi. Ova rušenja izvođena su na Istoku samo u području železnica, što je primoravalo Ruse da posle svake operacije zastanu u cilju novog orijentisanja i dotura i otežavalo njihovu koordinaciju sa Zapadnim saveznicima.

Pisac u celom članku često meša pojmove »rušenja« i »zaprečavanja«, dok je po našem mišljenju rušenje samo jedna vrsta zaprečavanja, koja se pored ostalih vrsta ne mora uvek primeniti. Dalje, on zastupa gledište da štete koje nastaju kod zaprečavanja treba u najmanju ruku da budu ograničene na ono što je u ratu od neophodnog značaja. Pritom se žali da su oni (Nemci) morali trpeti takva vazдушna bombardovanja čije se dejstvo ne ograničava samo na ono što je u ratu od značaja, već pogađa bez izuzetka sve, pa ne šteti ni decu, ni teško bolesne. Takav slučaj je bio i sa Hirošimom.

Karakteristično je da pisac u ovoj svojoj žalopojci ne spominje bezobzirno bombardovanje Beograda 1941 od strane ne-

mačke avijacije, kao i mnogih drugih gradova u Evropi (naprimer, u Engleskoj), koja su bila čisto teroristička.

Pisac je u svom članku izneo i pravnu stranu problema zaprečavanja u vezi sa rušenjem, pa je korisno da se i ona dotirne.

Sve dotle dok ne bude formulisano novo međunarodno pravo, za kopneno ratovanje u Evropi važi *Haška konvencija* od 18 oktobra 1907, čiji čl. 22 propisuje da ratujuće strane nemaju neograničeno pravo u pogledu izbora sredstava za nanošenje štete neprijatelju, a čl. 23 zabranjuje razaranje neprijateljske svojine izuzev slučajeva koji su neophodni. Terenska zaprečavanja sa hemiskim ili bojnim otrovima pominju se u čl. 23a, dopunjenom obimnim Ženevskim protokolom o gasnom ratu od 17 juna 1925 godine. Ostaje otvoreno pitanje atomske prašine i radioaktivnog kuženja zemljišta, koji tada nisu bili poznati.

Pisac je mišljenja da će u budućem ratu između kontinenata frontovi biti vrlo dugi i kaže da je u minulom ratu u Rusiji front bio dug 4.000 km, te nije mogao biti ispunjen trupama. Situacije za operativnu primenu zaprečavanja bile bi sledeće: a) čista odbrana; b) plansko ostupanje; c) ekonomija snaga na velikim delovima fronta da bi se dobile potrebne trupe za bitku i d) manevarska odbrana.

Po piščevom iskustvu iz Drugog svet-skog rata principi za primenu zaprečavanja bili bi ovi:

Ukoliko za zaprečnu zonu stoji na raspoloženju manja dubina (zbog blizine objekta koji treba štititi), utoliko sredstva i elementi zaprečavanja moraju biti gušće raspoređeni po frontu i dubini, da bi njihovo dejstvo bilo što efikasnije. Što je ta gustina veća, to će biti teže podnošljivo za stanovništvo. S obzirom na primenu padobranskih i vazdušno-desantnih trupa u cilju savlađivanja zaprečnih zona (jednovremeno i frontalno i s leđa), ukoliko se radi o vazdušnim desantima pukova, zona treba da ima dubinu od 15 km, a za desante divizija i armija 50—100 km.

Po mišljenju pisca dejstvo zaprečavanja u zavisnosti je od pokrajina gde se primenjuje, godišnjeg doba i atmosferskih prilika. Zimi, smrznuto zemljište u Istočnoj Evropi omogućuje obilazak zaprečavanja sa svih strana, sa izuzetkom razaranja železnica i objekata za smeštaj i ishranu. Zemljište sa rečnim tokovima, bla-

tom, močvarama i jezerima, šumski predeli, a isto tako i planine, potpomažu zaprečavanje.

Iz svega prednjeg pisac izvodi nekih sedam osnovnih načela komandovanja u primeni zaprečavanja koja su već poznata, ali dva najvažnija treba ipak i ovde pomenuti:

— primena zaprečavanja utiče kako na rad svih rodova vojske, tako i na ratnu privredu. Ona zahteva jedinstveno vođstvo počev od planiranja, koje je stvar komandovanja, a ne možda pionira. Odluka u vezi zaprečavanja je često političke prirode;

— izvođenje zaprečavanja (rušenja) je u najvećoj meri područje na kome se dešavaju česti ljudski i tehnički propusti (naprimer most kod Eben-Emaela, Remagena). Zbog toga je potrebno izdavanje jasnih i nedvosmislenih zapovedi, sigurne veze i vođenje tačnih karata zaprečavanja.

Na kraju članka pisac zaključuje da nijedno ratno sredstvo idejno ne izumire i da su slonovi Hanibala danas oživotvořeni u tenkovima, pa je uverenja da će operativno zaprečavanje i ubuduće biti primenjivano sa uspehom od vojskovođa slobodnih u odlučivanju.

S naše strane dodajemo da je Drugi svetski rat koji je u svojoj početnoj fazi pokazao da je Nemačka armija, iako nemajući baš veliku prednost u naoružanju, brzo savladala pojedine države u Evropi, dao veliki potstrek za nagli razvoj supermodernog naoružanja. Utakmica u naoružanju, kako kvantitativno, tako i kvalitativno, danas je stvarnost. Niko ne želi u tome da zaostane, mada ima i onih koji ne mogu ići u korak sa velikim silama; pa ipak, i ovi imaju mogućnost da primenom svih sredstava za dobitak u vremenu stvore povoljne uslove za otpor protiv iznenadne agresije. Jedno od tih sredstava baš je *operativno zaprečavanje*.

Što se tiče rušenja mostova, u istoriji ratova bilo je mnogo slučajeva da oni budu zauzeti ratnim lukavstvom, pre no što su bili porušeni. Ovo je bila posledica nedovoljne budnosti izvršioca rušenja. Setimo se samo 1805, kada su francuski maršali Lan i Mira zauzeli most kod Beča, prevarivši austrijskog generala grofa Auersperga da se radi o zaključenju primirja. Mostovi kod Eben Emaela i Remagena isto su tako zauzeti ratnim lukavstvom. Prema tome, važna je najveća budnost izvršioca rušenja. R. S.

Kapetan Luidi Takela: **PROBLEM IZBORA I PODELA TALASA U BORBENIM RADIOMREŽAMA**

Jedno od interesantnih pitanja kojim se bave mnoge moderne armije besumnje je: kako u savremenom vođenju operacije i boja obezbediti njihovo sigurno i neprekidno upravljanje. Pošto je veza glavno sredstvo koje rešava ovo pitanje, a radioveza njena osnovna i najsvestranija vrsta, prirodno je što se u vojnoj literaturi ovo pitanje prvenstveno usmerava na nju. Međutim, ni armije industrijski najrazvijenijih zemalja nisu u stanju da ga reše samo kroz kvantitativno dovoljnu i kvalitativno odgovarajuću proizvodnju radiosredstava. Iako ova strana pitanja čini osnovu i daje smisao njegovog rešenja, ipak ne manje važnu ulogu igra njegovo organizacijsko rešenje, koje i nameće proizvodnju odgovarajućih radio-sredstava. Obe strane pitanja povezane su činjenicom da je raspoloživo područje radiotalasa daleko preusko da bi moglo zadovoljiti potrebe saobraćaja mnogobrojnih radio-stanica najrazličitijih tipova koncentrisanih na malom prostran-

stvu. (Pri kraju Drugog svetskog rata ove su gustine dostizale do 400 radio-stanica na 1 km fronta proboja). Suština rešenja ovog pitanja sastoji se dakle u sledećem: kakva radio-sredstva uvesti u opremu armije i kako izabrati i raspodeliti odgovarajuće radio talase na veliki broj potreba (koje po nekoliko puta prevazilaze mogućnosti), a da se ipak obezbedi pouzdan saobraćaj i izbegnu međusobne smetnje koje bi ga mogle dovesti u pitanje. Prirodno je da na njegovo rešenje u svakoj armiji utiču gotovo svi oni činioci koji formiraju i njenu doktrinu, te je ono otuda različito iznijansirano u pojedinim armijama.

Jedan od osnovnih elemenata koji izazivaju potrebu za što većim brojem radio-mreža (pa prema tome i radio talasa) svakako je stepen zasićenosti tehnikom, ostvaren u jednoj armiji. No, i ove potrebe imaju svoje praktične granice. Njih nameće usvojeni sistem komandovanja (pretežno centralizovan ili pretežno decentralizovan). U armijama koje zastupaju pre-

težno centralizovani sistem, a pored toga su zasićene tehnikom, te imaju širokih materijalnih mogućnosti i u radioindustriji, problem podele talasnih dužina nameće se još u oštrijem formi. Ako se ima u vidu da se masa tehnike takvih armija u boju najčešće grupiše na vrlo uzanom području (poziciona odbrana, proboj itd.), onda problem još više raste. Njegovo rešenje danas se traži u tri osnovna pravca: u stvaranju takvih organizacionih formi radioveza koje će smanjiti potrebe za radio talasima (podmirivanje zahteva radiosaoobraćaja više službi u zajedničkim radiomrežama); u proizvodnji takvih tipova radiosredstava koji će do maksimuma iskoristiti raspoloživa talasna područja i konačno, u svođenju radiosaoobraćaja na minimalne neophodne granice (korišćenjem ostalih vrsta veza do maksimuma i smanjenjem gustine saobraćaja pomoću decentralizovanja komandovanja i svođenja »udobnosti« u radiosaoobraćaju naročito taktičkih instanci i pomoćnih službi).

Zaostajanje rešenja ovog pitanja za ostalim problemima u jednoj armiji može da dovede do ozbiljnijih posledica, te stoga već sada navodi na diskusije u stručnoj literaturi.

*

U članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac tvrdi da nepostojanje jedinstvenog kriterijuma i prakse u izboru i raspodeli talasa pojedinim instancama, predstavlja glavnu teškoću koja je nametnula pomenuti problem. U želji da iznese taj nužni kriterijum, on počinje razmatranje problema na osnovu izvesnih određenih činjenica i pretpostavki, te dolazi do rešenja čiju pravilnost treba svakako proveriti na praksi. Evo uglavnom tih činjenica i pretpostavki:

— niže jedinice (zaključno sa bataljonom i njemu odgovarajućim jedinicama) koriste aparature sa frekventnom, a više sa amplitudnom modulacijom;

Za mreže komande operativne armije	za rad	fontijom	2,0—2,6 MHz
"	"	telegrafijom	3,5—4,0 "
"	korpusa	fontijom	2,7—3,0 "
"	"	telegrafijom	3,0—3,5 "
"	divizije	fontijom	2,0—2,5 "
"	"	telegrafijom	3,5—4,0 "
"	korpusne artiljerije		4,0—4,5 "

— po podmirivanju raznih opštih potreba u radio-talasima (radiodifuzna služba, trgovačka radiomreža, javni radio-saoobraćaj, emisije propagande i smetnji, vazduhoplovna i pomorska služba, meteorološka služba itd.), najviši državni organi dodeljuju oružanim snagama, a ove pojedinim frontovima, pojas radio-područja koji najbolje odgovara vojnim potrebama;

— ustaljeni kriterijum o minimalnom potrebnom intervalu od 5 KHz²⁾ između dva radna talasa odbacuje se kao nerealan jer je u praksi često potreban mnogo veći, a ponekad je primenljiv i manji i najzad,

— potrebe u broju radio-kanala za pojedine instance daleko premašuju mogućnosti raspoloživog talasnog opsega, polazeći od nužnosti intervala od 5 KHz i zabrane ponavljanja radnih talasa unutar određene prostorije na kojoj se čuje rad na njima.

Kriterijum koji pisac predlaže ima nekoliko podjednako važnih aspekata od kojih je svaki raščlanjen na više uslova. Iznećemo samo najkarakterističnije.

Od svih kanala stavljenih na raspoloženje komandi jednog fronta, obrazuju se grupe kanala tako da se ni jedan od njih ni u jednoj grupi ne pojavi dva puta. Broj takvih *neponavljanih* kanala unutar grupe i intervali između njih raznoliki su.

Podela kanala po grupama zasniva se na težnji da one, kada se dodele pojedinim instancama, najbolje odgovore ostojanjima koja moraju savladati, snazi stanica koje će ih koristiti, načinu rasprostiranja na raznim frekvencijama (površinsko, prostorno) i tipu antene koji će se primenjivati, a da se pri svemu tome isključi mogućnost međusobnih smetnji. Pisac ovo ostvaruje dodeljivanjem *odgovarajućih pojaseva* za svaku instancu, iz kojih se formiraju grupe. Tako naprimer on predlaže sledeće *odgovarajuće pojaseve*:

¹⁾ Il problema della scelta e ripartizione dei canali alle reti radio operative, Cap. Luigi Tacchella, *Rivista Militare*, Novembar 1952.

²⁾ KHz = kilohertz-a. Herz = jedinica za merenje frekvencije = jedna oscilacija u sekundi. KHz = 1.000 herz-a. MHz = megahertz-a, tj. 1 milion herz-a.

Razumljivo je da kod ograničenog broja *neponavljanih* kanala broj grupa u koje se oni grupišu zavisi od broja tih kanala u svakoj grupi. Međutim, dva su protna interesa zahtevaju kompromis unutar uslova svake određene organizacije radioveza u pojedinoj operaciji. Ukoliko u jednoj grupi ima više kanala, veze u jedinici kojoj se ona dodeljuje sigurnije su. Ali, u tom slučaju manji je i broj svih grupa; pa prema tome, pri njihovom ponovnom dodeljivanju jedinicama raspoređenim po frontu dolazi posle kraćeg interвала do njihovog ponavljanja, a samim tim i do većih mogućnosti međusobnih smetnji. Zbog toga se višim komandama (naprimer frontu) dodeljuje manji broj grupa (svega 1) sa više kanala (oko 80), a nižim komandama (napr. diviziji) veći broj grupa (napr. 4) sa manjim brojem kanala (oko 25).

Određeni broj ovako formiranih grupa svaka viša komanda dodeljuje nižoj, određujući joj pritom kanale za vezu kako sa tom istom višom, tako i sa potčinjenim nižim komandama. S obzirom da samo najviše komande mogu na vreme znati okolnosti pod kojima će se odvijati dejstva koja se predviđaju (borbeni poreci, manevar, zemljište itd.), one su jedine i u stanju da izvrše odgovarajuće formiranje grupa i njihovu osnovnu raspodelu, kao i da propišu konspirativna uputstva o raznim ograničenjima koja će obezbediti puno iskorišćenje dodeljenih kanala. Na osnovu ovog razmatranja pisac dolazi do zaključka da je *Komanda fronta*, koja i planira sva glavna dejstva na jednom vojištu, pozvana da obavi ovaj odgovorni posao. Samostalnost svake niže instance na ovom polju sastoji se u podeli dobijenih raspoloživih grupa svojim neposredno potčinjenim jedinicama i u dopuni opštih uputstava o upotrebi grupa, izvesnim naredbama koje proističu iz lokalne situacije dotične instance i njenih prvopotčinjenih.

Jedinice rodova vojske i ojačanja primaju potrebne kanale od združene ili operativne jedinice kojoj pripadaju, a motomehanizovane jedinice, zbog mogućnosti krstarenja kroz ceo borbeni poredak, moraju dobiti *sigurne grupe*, tj. grupe kanala na koje neće naići u nekim drugim jedinicama u toku razvoja operacije.

Međutim, ovako dobijeni broj *neponavljanih* kanala (razume se »neponavljanih« samo unutar kritičnog područja, a ne

i uopšte) zadovoljava samo deo potreba. S obzirom da su više jedinice po pitanju upravljanja operacijama važnije, da ih je brojno manje, da koriste jače radiostanice jer su na većem otstojanju, prirodno je da se njihove potrebe moraju gotovo u celosti zadovoljiti dodeljivanjem grupa *neponavljanih* kanala. Niže pak, jedinice, mogu dobiti *neponavljane* kanale samo za deo svojih potreba (za najvažnije veze), dok se ostale manje važne potrebe moraju zadovoljiti primenom *zajedničkih* kanala koje će upotrebljavati većina jedinica, pa će se prema tome i ponavljati, uz postojanje mogućnosti uzajamnih smetnji.

Ovu neizbežnu oskudicu u kanalima kod nižih jedinica pisac pokušava da reši formiranjem *zajedničke grupe kanala* od preostalih kanala (45 i njegovom primeru), po formiranju grupa *neponavljanih* kanala. On predlaže da se ovi zajednički kanali iskoriste za popunu nedostajućih kanala u svim jedinicama, prvenstveno u diviziji, i to za potrebe njihovih manje važnih mreža i svih mreža koje koriste radiostanice slabije od 2 W.

Od korpusa naniže, rezervni kanali za svaku instancu formiraju se odgovarajućom primenom grupa *neponavljanih* kanala, s tim da prelaz na rad na rezervnim kanalima može da naredi jedino komanda koja ih je dodelila. Kod viših jedinica ovo je pitanje rešeno dodeljivanjem dovoljnog broja *neponavljanih* kanala.

Na ovaj način — kaže pisac — obezbeđen je najnužniji broj *neponavljanih* kanala za najvažnije veze (i to radnih i rezervnih kanala), a ostale potrebe podmiruju se *zajedničkim* kanalima koji se pravilnom raspodelom mogu takođe dobro iskoristiti.

Osvrćući se na raspodelu kanala unutar divizije, pisac podvlači da je to posle grupisanja kanala u grupe najslabiji rad, jer je divizija ta instanca koja ne deli dalje dobivene grupe kao celine, već dodeljuje svojim potčinjenim jedinicama i komandama pojedine kanale na kojima se moraju ostvariti radio veze.

I kod ove raspodele kanala pisac napred odbacuje primenu *minimalnog* interвала od 5 KHz kao nerealnu. On naročito podvlači da je pri dodeljivanju svake frekvencije nužna svestrana procena karakteristika aparata koji će je koristiti, vrste predaje koja će se na njoj obavljati, prirode zemljišta, postojećih lokalnih smet-

nji, konkretne taktičke situacije, a naročito situacija koje se predviđaju. Uzimajući u obzir sve te elemente, moguće je približno uspešno odrediti odgovarajuću frekvenciju.

Pored ovih postoje još i čisto tehnički elementi koji se obavezno moraju razmotriti. Oni su uglavnom ovi:

- izbor odgovarajuće frekvencije s obzirom na njene osobine (rasprostiranje: površinsko ili prostorno; domet; noćni i dnevni saobraćaj i uslovljenost odgovarajućom antenom);

- korisnost antena raznih tipova;

- međusobna prostorna udaljenost aparatura koje rade u istom rejonu ili mestu (radio-sredstva na KM, u kamionu i sl.) i neophodni intervali između njihovih frekvencija.

Kao rezultate iskustva pisac u kriterijum raspodele frekvencije unutar divizije unosi i sledeće napomene:

- najvažnijim radio-mrežama dodeliti po jedan radni i rezervni kanal iz odgovarajućih grupa *neponavljanih* kanala;

- usvojiti minimalno nužni interval od 250 KHz za aparature do 1,5 W izlazne energije, koje su smeštene u rejonu KM (odnosno od 1 ili 1,5 MHz za aparature montirane na istim kolima, čija pak, izlazna energija iznosi do 10 W ili je kod jednog do 10, a kod drugog do 75 W);

- pri dodeljivanju frekvencija stanicama prvog i drugog dela komande one se moraju prilagoditi frekvencijama koje je viša komanda odredila za rad sa nižom (potčinjenom);

- izbeći dodeljivanje stanicama na KM takvih frekvencija koje se podudaraju sa harmonicima ili reflektovanim frekvencijama ostalih stanica na KM i

- obrazovati minimalnu rezervu frekvencije radi intervencije na neprijateljske smetnje ili za pariranje potreba u formiranju novih mreža.

Sigurnost radio-saobraćaja u uslovima primene ovakvog kriterija za raspodelu talasa mora se obezbediti, pored primene nužnih ograničenja za datu situaciju, još i primenom opštih mera ograničenja koje su neophodne za sve situacije u kojima se izloženi kriterijum primenjuje. Te su mere uglavnom ove:

- obaveza svih upravnih stanica da izvrše svodenje svih svojih stanica na do-

deljeni im talas, upotrebom kvarcnog frekvencimetra;

- zabrana samovoljnog menjanja dodeljenih frekvencija;

- rad na maksimalno smanjenim (štap) antenama;

- zabrana upotrebe žičnih antena;

- zabrana upotrebe modulirane telegrafije i

- obavezno obaveštavanje diviziskog organa o svakoj primećenoj smetnji.

Kritičnu stranu problema (oskudica kanala), pisac, pored niza dobrih pomoćnih mera, pokušava uglavnom da reši primenom *zajedničke grupe kanala* za čiju upotrebu zahteva striktno postupke i krajnju disciplinu. Polazeći u razmatranje problema od činjenica da je pojedinim instancama potreban isuviše veliki broj radio-kanala (za peš. diviziju do zaključno pukovskih mreža peš. i art. pukova — 80 kanala), pisac sve te potrebe podmiruje i to 30% *neponavljanim*, a 70% *zajedničkim* kanalima.

*

Ako se pođe sa stanovišta da se obzirom na oštrinu primene svih ograničenja u uslovima borbe može računati sa oko 50% uspeha postizanog u mirnodopskim uslovima i ako se uzme u obzir da pisac dozvoljava da 70% radioveza divizije može biti nesigurno; zatim, ako se tome doda dvostruko ometanje saobraćaja od strane neprijatelja (od njegovog saobraćaja i planskih smetnji) taj procenat nesigurnih radioveza u diviziji raste do zabrinjavajuće visine.

Međutim, smanjenjem broja neophodnih kanala postiže se znatno sigurniji saobraćaj na njima, a samim tim smanjuje se broj potrebnog ljudstva i materijala, dok se ista celokupna gustina doista nužnog saobraćaja može pouzdanije apsorbovati. Jedan od načina za rešavanje postavljenog problema je svakako i težnja ka decentralizaciji upravljanja bojem koja smanjuje nužne gustine saobraćaja, pa samim tim i broj neophodnih radio-kanala, povećavajući sigurnost saobraćaja na tako smanjenom broju.

V. M.